

मीर अनीस का एक मरसिया

बखुदा फ़ारसे मैदाने तहव्वुर था हुर

بخدافارسِ میدانِ تہوّر تھا حُر

Edited and transliterated into *Devanagri* and *Nastaliq* script
with the addition of Hindi and Urdu glossaries and notes.

Timsal Masud

बखुदा फ़ारसे¹ मैदाने तहव्वुर² था हुर³
एक दो लाख सवारों में बहादुर था हुर⁴
नारे⁵ दोज़ख़⁶ से अबूज़र⁷ की तरह हुर⁸ था हुर
गौहरे⁹ ताजे सरे अर्शी¹⁰ हो वो दुर¹¹ था हुर
ढूँढ ली राहे खुदा काम भी क्या नेक हुआ
पाक तीनत¹² थी तो अंजाम भी क्या नेक हुआ

¹घुड़सवार

²हद से बड़ी हुई बहादुरी। ये एक बुरी सिफ़त मानी जाती है लेकिन हुर का मक़सद नेक था इसलिए ये अच्छी सिफ़त बन गई

³शाम नाम के मुल्क के बादशाह यज़ीद की फ़ौज का एक सरदार जो एक हज़ार घुड़सवारों के साथ इमाम हुसैन को घेर कर कर्बला के मैदान में ज़बरदस्ती लाया था

⁴इस मिसरे को दो तरह से पढ़ा जाए तो दो मतलब निकलते हैं। दो लाख सवारों में एक बहादुर या एक दो लाख सवारों में एक बहादुर

⁵आग

⁶जहन्नूम

⁷हज़रत मुहम्मद के एक साथी जिन के लिए हज़रत मुहम्मद ने कहा था कि अबूज़र से ज़्यादा सच्चा कोई नहीं है

⁸आज़ाद

⁹मोती

¹⁰आसमान

¹¹मोती

¹²सीरत, इंसान का मिज़ाज, किरदार

بخدا فارس¹ میدانِ تہور² تھا خُر³
 ایک دو لاکھ سواروں میں بہادر تھا خُر⁴
 نار⁵ دوزخ⁶ سے ابوذر⁷ کی طرح خُر⁸ تھا خُر
 گوہر⁹ تاجِ سرِ عرش¹⁰ ہو وہ دُر¹¹ تھا خُر
 ڈھونڈھ لی راہِ خدا کام بھی کیا نیک ہوا
 پاک طینت¹² تھی تو انجام بھی کیا نیک ہوا

1 گھڑ سوار

2 حد سے بڑھی ہوئی بہادری اور یہ ایک بری صفت مانی جاتی ہے، لیکن چونکہ حرا کا مقصد نیک تھا اس لیے اس کی یہ صفت یہاں اچھے معنوں میں مانی جائے گی

3 شام نام کے ملک کے باسشاہ یزید کی فوج کا ایک سردار جو ایک ہزار گھڑ سواروں کے ساتھ امام حسین کو گھیر کر کربلا کے میدان میں زبردستی لایا تھا اس مصرعے کو دو طرح سے پڑھا جائے تو دو الگ مطلب نکلتے ہیں۔ دو لاکھ سواروں میں ایک بہادر یا ایک دو لاکھ سواروں میں ایک بہادر⁴

5 آگ

6 جہنم

7 حضرت محمد کے ایک ساتھی جن کے لیے حضرت محمد نے فرمایا تھا کہ ابوذر سے زیادہ سچا کوئی نہیں ہے۔

8 آزاد

9 موتی

10 آسمان کے سر کا تاج

11 موتی

12 سیرت، انسان کا مزاج

वाह रे तालए¹ बेदार² ज़हे इज़्ज़त³ ओ जाह⁴
हुर पे क्या फ़ज़्ले⁵ खुदा हो गया अल्लाह अल्लाह⁶
पेशवाई⁷ को गए आप शहे अर्श पनाह⁸
ख़िज़्मे किस्मत⁹ ने बता दी उसे फिरदौस¹⁰ की राह
मुद्दतों¹¹ दूर रहे जो वो करीब ऐसा हो
बख़्त¹² ऐसे हों अगर हो तो नसीब ऐसा हो

¹ किस्मत

² जागना, खुलना

³ बढ़ी हुई इज़्ज़त

⁴ मर्तबा

⁵ करम, मेहरबानी

⁶ ताज्जुब का कलमा

⁷ किसी को लेने जाने के लिए आगे बढ़ना

⁸ इमाम हुसैन

⁹ हज़रत ख़िज़्र एक पैग़म्बर थे जो रास्ता भटकने वालों को सही राह बताते थे। यहाँ ख़िज़्र किस्मत कहने से मुराद है कि सही किस्मत का रास्ता बताने वाले

¹⁰ जन्नत

¹¹ ज़मानों

¹² किस्मत। बख़्त और नसीब में ईहामे तनासुब है

واہ رے طالع¹ بیدار² زہے عزت³ و جاہ⁴
 حُر پہ کیا فضل⁵ خدا ہو گیا اللہ اللہ⁶
 پیشوائی⁷ کو گئے آپ شہ عرش پناہ⁸
 خضرِ قسمت⁹ نے بتا دی اُسے فردوس¹⁰ کی راہ
 مدتوں¹¹ دور رہے جو وہ قریب ایسا ہو
 بخت¹² ایسے ہوں اگر ہو تو نصیب ایسا ہو

قسمت¹

جاگنا²

بڑھی ہوئی عزت³

مرتبہ⁴

کرم، مہربانی⁵

تعجب کا کلمہ⁶

کسی کو لینے جانے کے لیے آگے بڑھنا⁷

امام حسین⁸

حضرت خضر ایک پیغمبر تھے جو بھولے اور بھٹکے لوگوں کو راستہ بتاتے تھے اس لیے ان کو خضرِ راہ کہتے ہیں۔ یہاں خضرِ قسمت کہنے سے مراد ہے کہ

اچھی قسمت کا راستہ بتانے والا

جنت¹⁰

زمانوں¹¹

قسمت۔ بخت اور نصیب میں ایہام تناسب¹²

नार¹ से नूर² की जानिब उसे लाई तकदीर
अभी ज़र्रा था अभी हो गया खुरशीदे मुनीर³
शाफ़ए⁴ हश्त्र⁵ ने खुश हो के बहल⁶ की तकसीर⁷
तकिए जानूए⁸ शब्बीर⁹ मिला वक्ते अखीर
औज¹⁰ ओ इकबाल¹¹ ओ हिशम¹² फ़ौजे खुदा¹³ में पाया
जब हुआ ख़ाक¹⁴ तो घर ख़ाके शिफ़ा¹⁵ में पाया

¹आग यानी जहन्नम

² जन्नत

³ चमकता हुआ सूरज

⁴ गुनाह और बीमारी दूर करने वाला

⁵ कयामत के बाद सारे इंसानों को एक मैदान में जमा किया जाएगा और यह बड़े हंगामे का दिन होगा। यहाँ शाफ़ए हश्त्र का मतलब इमाम हुसैन हैं यानी वो हश्त्र की मुसीबत दूर करने वाले हैं

⁶ साफ़ करना

⁷ गुनाह, बुराईयाँ

⁸ पैर, जांघ, रान

⁹ इमाम हुसैन

¹⁰ बलंद मर्तबा, इज़्ज़त, शोहरत

¹¹ किस्मत

¹² इज़्ज़त

¹³ इमाम हुसैन की फ़ौज

¹⁴ मरना

¹⁵ कर्बला की मिट्टी को ख़ाके शिफ़ा कहते हैं क्योंकि इस से बीमारियाँ और ख़राबियाँ दूर हो जाती हैं

نار¹ سے نور² کی جانب اُسے لائی تقدیر
 ابھی ذرہ تھا ابھی ہو گیا خورشید منیر³
 شافعِ حشر⁴ نے خوش ہو کے بجل⁵ کی تقصیر⁶
 تکیہ زانوے⁷ شبیر⁸ ملا وقتِ اخیر
 آوج⁹ و اقبال¹⁰ و حشم¹¹ فوجِ خدا¹² میں پایا
 جب ہوا خاک¹³ تو گھر خاکِ شفا¹⁴ میں پایا

1 آگ یعنی جہنم

2 جنت

3 چمکتا ہوا سورج

4 شفا کرنے والے۔ اقیامت کے بعد سارے انسانوں کو ایک میدان میں جمع کیا جائے گا اور یہ بڑے ہنگامے کا دن ہوگا۔ شافعِ حشر یعنی امام حسین کیونکہ وہ حشر کی مصیبت دور کرنے والے ہیں

5 مٹانا، معاف کرنا

6 گناہ

7 پیر، جانگھ، ران

8 امام حسین

9 بلند مرتبہ، عزت، شہرت

10 قسمت

11 شہرت

12 امام حسین کی فوج

13 مرنا

14 کربلا کی مٹی کو خاکِ شفا کہتے ہیں کیونکہ اس سے بیماریاں، خرابیاں دور ہو جاتی ہیں

अल्लाह अल्लाह¹ हुरे सफ़्दर² ओ गाज़ी³ का नसीब
जाने महबूबे इलाही⁴ जिसे फ़रमाए हबीब⁵
हिज़्र⁶ में लुत्फ़⁷ मुलाक़ात का दूरी में करीब
वही काम आते हैं मुहसिन⁸ के जो होते हैं नजीब⁹
सदके¹⁰ हो जाए उसे इश्के वली¹¹ कहते हैं
उस को दुनिया में सईदे अज़ली¹² कहते हैं

¹ ताज्जुब का कलमा

² सिपाहियों की सफ़ों यानी कतारों को तोड़ने वाला, बहादुर सिपाही

³ बहादुर

⁴ अल्लाह का पसंदीदा यानी हज़रत मुहम्मद और उन की जान यानी इमाम हुसैन

⁵ दोस्त। हज़रत मुहम्मद का एक नाम

⁶ विरह, जुदाई। जब दो लोग एक दूसरे से दूर हों

⁷ मज़ा

⁸ फ़ायदा पहुँचाने वाला

⁹ शरीफ़

¹⁰ कुर्बानि होना

¹¹ सच्चा इश्क़

¹² हमेशा के लिए मुबारक

اللہ اللہ¹ حُرُ صَفر² و غازی³ کا نصیب
 جانِ محبوبِ اُمّی⁴ جسے فرمائے حبیب⁵
 ہجر⁶ میں لطف⁷ ملاقات کا دوری میں قریب
 وہی کام آتے ہیں محسن⁸ کے جو ہوتے ہیں نجیب⁹
 صدقے¹⁰ ہو جائے اُسے عشقِ ولی¹¹ کہتے ہیں
 اُس کو دنیا میں سعیدِ ازلی¹² کہتے ہیں

1 تعجب کا کلمہ

2 سپاہیوں کی صفوں یعنی قطاروں کو توڑنے والا، بہادر سپاہی

3 بہادر

4 اللہ کا پسندیدہ یعنی حضرت محمد اور ان کی جان یعنی امام حسین⁴

5 دوست

6 جدائی۔ جب دو لوگ ایک دوسرے سے دور ہوں

7 مزہ

8 فائدہ پہنچانے والا

9 شریف النفس

10 قربان ہونا

11 سچا عشق

12 ہمیشہ کے لیے مبارک

आया किस शान से काबे की तरफ़ छोड़ के दौर¹
कोई हज़रत² का यगाना³ भी न समझा उसे ग़ैर
हक़⁴ ने लिख दी थी जो तकदीर में फ़िरदौस⁵ की सैर
फ़ितना⁶ ओ शर⁷ से बचा हो गया अंजाम बख़ैर
ज़िक्रे ख़ैर⁸ उस के मुवे⁹ पर भी हुए जाते हैं
अमले¹⁰ नेक हर इक वक़्त में काम आते हैं

¹ बुतख़ाना। यहाँ दौर से मतलब गुनाह है

² इमाम हुसैन

³ एक, भाई, दोस्त

⁴ अल्लाह

⁵ जन्नत

⁶ बुराई

⁷ बुराई

⁸ तारीफ़

⁹ मौत

¹⁰ काम

آیا کس شان سے کعبے کی طرف چھوڑ کے دیر¹
کوئی حضرت² کا یگانہ³ بھی نہ سمجھا اُسے غیر
حق⁴ نے لکھ دی تھی جو تقدیر میں فردوس⁵ کی سیر
فتنہ⁶ و شر⁷ سے بچا ہو گیا انجام بخیر
ذکرِ خیر⁸ اُس کے موئے⁹ پر بھی ہوئے جاتے ہیں
عمل¹⁰ نیک ہر اک وقت میں کام آتے ہیں

¹ بُت کدہ۔ یہاں دیر سے مطلب گناہ ہے

² امام حسین

³ ایک، بھائی، دوست

⁴ اللہ

⁵ جنت

⁶ برائی

⁷ برائی

⁸ تعریف

⁹ موت

¹⁰ کام

कुफ़र¹ की राह से कारेह² था जो वो नेक तरीक़³
 किस बिशाशत⁴ से हुआ रहबरे ईमां⁵ का रफ़ीक़⁶
 थे लाखों पा किसी को भी हुई ये तौफ़ीक़⁷
 खुल्क⁸ तीनत⁹ में है जिन की वही होते हैं ख़लीक़¹⁰
 औज¹¹ दींदार¹² को बे दीं को सज़ा पस्ती¹³ है
 अस्ल¹⁴ जिस तेग़¹⁵ की अच्छी है वही कसती¹⁶ है

¹ ग़ैर इस्लामी काम

² कराहत करने वाला, नफ़रत करने वाला

³ तरीक़े वाला

⁴ खुशी

⁵ ईमान की राह बताने वाला यानी इमाम हुसैन

⁶ साथी

⁷ अल्लाह की तरफ़ से होने वाली रहनुमाई

⁸ नेकी

⁹ सीरत, इंसान का मिज़ाज, किरदार

¹⁰ नेक, अच्छाई करने वाला

¹¹ शोहरत

¹² दीन वाला

¹³ बेइज़्ज़ती

¹⁴ हकीक़त

¹⁵ तलवार

¹⁶ तलवार की लचक। अच्छी तलवार की पहचान है कि वो लचकदार हो, झुकने में टूट न जाए

1 سفر کی راہ سے کارہ 2 تھا جو وہ نیک طریق 3
 کس بشارت 4 سے ہوا رہبر ایماں 5 کا رفیق 6
 تھے لاکھوں پہ کسی کو بھی ہوئی یہ توفیق 7
 خلق 8 طینت 9 میں ہے جن کی وہی ہوتے ہیں خلیق 10
 آوج 11 دیندار 12 کو بے دیں کو سزا پستی 13 ہے
 اصل 14 جس تیغ 15 کی اچھی ہے وہی کستی 16 ہے

1 غیر اسلامی عمل

2 کراہت کرنے والا، نفرت کرنے والا

3 طریقے والا

4 خوشی

5 ایمان کی راہ بتانے والا یعنی امام حسین

6 ساتھی

7 اللہ کی طرف سے ہونے والی رہنمائی

8 نیکی

9 سیرت، انسان کا مزاج، کردار

10 اچھائی کرنے والا

11 شہرت، بلندی

12 دین والا

13 بے عزتی

14 حقیقت

15 تلوار

16 تلوار کی لچک کو تلوار کا کسنا کہتے ہیں، اچھی تلوار کی پہچان ہے کہ وہ لچکدار ہو، جھکنے میں ٹوٹ نہ جائے

क्यों न बालीदा¹ हो उस का चमने² जाह³ ओ जलाल⁴
 जिस को सर सब्ज⁵ करे खुद असदउल्लाह⁶ का लाल⁷
 हो गया फ़ातेमा⁸ के बाग़⁹ में आते ही निहाल¹⁰
 वो समर¹¹ पाए कि पहुँचे¹² न जहां दस्ते ख़याल¹³
 खिल गया गुनचए¹⁴ दिल उज़्र¹⁵ जो मंज़ूर हुए
 सूरते बर्गे¹⁶ ख़िज़ां¹⁷ दीदाह गुनाह¹⁸ दूर हुए

¹ खूब फलना फूलना

² बाग़

³ इज़ज़त

⁴ अज़मत

⁵ सर सब्ज करना मतलब तरक्की देना। हरे रंग को भी सब्ज कहते हैं

⁶ अल्लाह का शेर, हज़रत अली का एक नाम

⁷ बेटा, रंग का नाम भी लाल। सब्ज और लाल में ईहामे तज़ाद

⁸ हज़रत मुहम्मद की बेटी

⁹ खुशी से बाग़ बाग़ होना एक मुहावरा भी है

¹⁰ खुश, बाग़ और निहाल में ईहाम मुनासिब

¹¹ फल, इनाम

¹² एक मतलब कलाई भी है

¹³ ख़याल का हाथ

¹⁴ कली

¹⁵ माफ़ी

¹⁶ पेड़

¹⁷ पतझड़ का मौसम

¹⁸ बड़ा गुनाह

کیوں نہ بالیدہ¹ ہو اُس کا چمن² جاہ³ و جلال⁴
 جس کو سر سبز⁵ کرے خود اسد اللہ⁶ کا لال⁷
 ہو گیا فاطمہ⁸ کے باغ⁹ میں آتے ہی نہال¹⁰
 وہ شمر¹¹ پائے کہ پہنچے¹² نہ جہاں دستِ خیال¹³
 کھل گیا غنچہ¹⁴ دل عذر¹⁵ جو منظور ہوئے
 صورتِ برگ¹⁶ خزاں¹⁷ دیدہ گنہ¹⁸ دور ہوئے

¹ خوب پھلنا پھولنا

² باغ

³ عزت

⁴ عزمت

⁵ سر سبز کرنا یعنی ترقی دینا، ہرے رنگ کو بھی سبز کہتے ہیں

⁶ اللہ کا شیر، حضرت علی کا ایک نام

⁷ پیٹا، رنگ کا نام بھی لال۔ سبز اور لال میں ایہام تضاد

⁸ حضرت محمد کی بیٹی

⁹ خوشی سے باغ باغ ہونا ایک محاورہ بھی ہے

¹⁰ خوش، باغ اور نہال میں ایہام مناسب

¹¹ پھل

¹² ایک مطلب کلائی بھی ہے

¹³ خیال کا ہاتھ

¹⁴ کلی

¹⁵ معافی

¹⁶ پیڑ

¹⁷ پتہ بھڑ، خزاں کا موسم

¹⁸ بڑے گناہ

हुर कहाँ और कहाँ अहमदे मुरसल¹ का खलफ़²
बख़्त³ ने दौर⁴ से पहुंचा दिया काबे⁵ की तरफ़
दिल सफ़ा हो गया सीने में तो पाए ये शरफ़⁶
जबके आँखें हुई हक़ बी⁷ तो मिला दुर्रे नजफ़⁸
नेक जो अम्र⁹ हैं दिल पर वही ठन जाते हैं
जब खुदा चाहे तो बिगड़े हुए बन जाते हैं

¹ हज़रत मुहम्मद

² नुमाईदा, हज़रत मुहम्मद का नुमाईदा यानी इमाम हुसैन

³ क़िस्मत

⁴ बुत ख़ाना यानी गुनाह यानी जहन्नम

⁵ काबा यानी सवाब यानी जन्नत

⁶ इज़ज़त, मर्तबा

⁷ सच्चाई देखने वाली

⁸ मोती। ईराक़ के एक शहर का नाम नजफ़ है जहाँ का सफ़ेद मोती बहोत मशहूर है

⁹ काम

حُر کہاں اور کہاں احمدِ مرسل¹ کا خَلَف²
 بخت³ نے دَیر⁴ سے پہنچا دیا کعبے⁵ کی طرف
 دل صفا ہو گیا سینے میں تو پائے یہ شرف⁶
 جب کہ آنکھیں ہوئیں حق ہیں⁷ تو ملا دُرِّ نجف⁸
 نیک جو امر⁹ ہیں دل پر وہی ٹھن جاتے ہیں
 جب خدا چاہے تو بگڑے ہوئے بن جاتے ہیں

حضرت محمد¹

نمائندہ، حضرت محمد کا نمائندہ یعنی امام حسین

قسمت³

بت خانہ یعنی گناہ یعنی جہنم⁴

کعبہ یعنی ثواب یعنی جنت⁵

عزت، مرتبہ⁶

سچائی دیکھنے والی⁷

موتی۔ عراق کے ایک شہر کا نام نجف ہے جہاں کا سفید موتی بہت مشہور ہے

کام⁹

वस्फे¹ हर में है ज़बां मातिरफ़े² अज्जो³ कुसूर⁴
आमद⁵ आमद का बहादर की सुनो अब मज़कूर⁶
जब हुई मुस्तएदे जंग⁷ सिपाहे मक़हूर⁸
मेहरे अफ़लाके इमामत⁹ ने किया रन¹⁰ में जुहूर¹¹
गुल¹² हुआ जंग को अल्लाह के प्यारे निकले
ए फ़लक¹³ देख जमीं पर भी सितारे निकले

¹ तारीफ़

² एतराफ़ करना, कुबूल करना

³ मजबूरी

⁴ नाक़िस, ग़लती करने वाली

⁵ आना

⁶ बस

⁷ जंग के लिए तैयार होना

⁸ जीतने वाली फ़ौज, ताक़तवर फ़ौज। यहाँ मतलब है ज़ालिम फ़ौज

⁹ इमामत के आसमान के सूरज यानी इमाम हुसैन

¹⁰ जंग का मैदान

¹¹ ज़ाहिर होना

¹² शोर

¹³ आसमान

وصف¹ حُر میں ہے زباں مَعْرِفِ² عَجْزِ³ و تصور⁴
 آمد⁵ آمد کا بہادر کی سنو اب مذکور⁶
 جب ہوئی مستعدِ جنگ⁷ سپاہِ مقہور⁸
 مہرِ افلاکِ امامت⁹ نے کیا رن¹⁰ میں ظہور¹¹
 غل¹² ہوا جنگ کو اللہ کے پیارے نکلے
 اے فلک¹³ دیکھ زمیں پر بھی ستارے نکلے

1 تعریف

2 اعتراف کرنا، قبول کرنا

3 مجبوری

4 ناقص، غلطی کرنے والی

5 آنا

6 بس

7 جنگ کے لیے تیار ہونا

8 جیتنے والی فوج، طاقت ور فوج۔ یہاں مطلب ظالم فوج

9 امامت کے آسمان کے سورج یعنی امام حسین

10 جنگ کا میدان

11 ظاہر ہونا

12 شور

13 آسمان

क्या कहूँ शाने जवानाने जुनूदे अल्लाह¹
कोई हम तलअते खुरशीद² कोई ग़ैरते माह³
बांधी शेरों ने सफ़े जंग⁴ मियाने⁵ जंगाह⁶
चमने खुल्द⁷ से करने लगीं हूरें भी निगाह
वाँ⁸ लईनों⁹ ने दरे¹⁰ जुल्म ओ सितम खोल दिया
बढ़ के अब्बास¹¹ ने याँ¹² सब्ज़¹³ अलम¹⁴ खोल दिया

¹ अल्लाह कि फ़ौजे

² सूरज की सी सूरत वाला यानी रौशन चेहरा

³ जिसे देख कर चाँद को भी ग़ैरत आ जाए, शर्मा जाए

⁴ जंग करने के लिए फ़ौजियों का कतार या लाईन बनाना

⁵ तलवार रखने का केस। सफ़ और मयान दोनों के लिए बांधना का इस्तेमाल एक तरह की सनत है

⁶ जंग

⁷ जन्नत का बाग़

⁸ वहाँ

⁹ जिन पर लानत हो यानी बुरे और ज़ालिम लोग

¹⁰ दरवाज़ा

¹¹ इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौजे हुसैनी के अलमदार। बहोत बहादुर और जंग के माहिर

¹² यहाँ

¹³ हरा

¹⁴ फ़ौज का एक ख़ास निशान, झंडा। इस्लाम का झंडा हरे रंग का होता था। कर्बला में यज़ीद की फ़ौज के झंडे काले रंग के थे

کیا کہوں شانِ جوانانِ جنودِ اللہ¹
 کوئی ہم طلعتِ خورشید²، کوئی غیرتِ ماہ³
 باندھی شیروں نے صفِ جنگ⁴ میان⁵ جنگاہ⁶
 چمنِ خلد⁷ سے کرنے لگیں حوریں بھی نگاہ
 واں⁸ لعینوں⁹ نے در¹⁰ ظلم و ستم کھول دیا
 بڑھ کے عباس¹¹ نے یاں¹² سبز¹³ علم¹⁴ کھول دیا

1 اللہ کی فوجیں

2 سورج کی سی صورت والا یعنی روشن چہرہ

3 جسے دیکھ کر چاند کو بھی غیرت آجائے، شرم جائے

4 جنگ کرنے کے لیے فوجیوں کا قطار یا لائن بنانا، قطار باندھنا بھی کہتے ہیں

5 تلوار رکھنے کا کیس۔ صف اور میان دونوں کے لیے باندھنا کا استعمال ایک طرح کی صنعت ہے

6 جنگ

7 جنت کا باغ

8 وہاں

9 جن پر لعنت ہو یعنی برے اور ظالم لوگ

10 دروازہ

11 امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوجِ حسینی کے علمدار۔ بہت بہادر اور جنگ کے ماہر

12 یہاں

13 ہرا

14 فوج کا ایک خاص نشان، جھنڈا۔ اسلام کا جھنڈا ہرے رنگ کا ہوتا تھا۔ کربلا میں یزید کی فوج کے جھنڈے کالے رنگ کے تھے

हो गए सुर्ख¹ शजाअत² से रुखे³ आले नबी⁴
आई ठंडी जो हवा भूल गए तश्ना लबी⁵
रन⁶ में कड़का⁷ हुआ बजने लगे बाजे अराबी⁸
यक्का ताज़ों⁹ ने किया शोरे मुबारिज़¹⁰ तलाबी¹¹
इक घटा¹² छा गई ढालों¹³ से स्याह कारों¹⁴ की
बर्क¹⁵ हर सफ़¹⁶ में चमकने लगी तलवारों की

¹ लाल

² बहादुरी

³ चेहरा

⁴ हज़रत मुहम्मद के खानदान के लोग

⁵ प्यास

⁶ जंग का मैदान

⁷ जंग शुरू करने से पहले सिपाहियों को जोश दिलाने के लिए तेज़ और कड़कदार आवाज़ में कुछ शेर या कलमात कहे जाते थे। फ़ौज में इस काम के लिए ख़ास अप्सर रखे जाते थे जिन को कड़कैत कहते थे

⁸ अरब के बाजे

⁹ अकेला दौड़ने वाला घुड़सवार, अकेला हमला करने वाला। इतनी तेज़ दौड़ने वाला घुड़सवार जिस के बराबर कोई न आ सके।

¹⁰ जंग करने के लिए अपने मुकाबिल को मांगना। पुराने ज़माने में एक एक सिपाही मैदाने जंग में निकल कर लड़ने के लिए लत्कारता था जिस के जवाब में दूसरी तरफ़ से एक सिपाही निकल कर उस का मुकाबला करता था

¹¹ तलब करना, मांगना

¹² आसमान पर काले बादल छाना

¹³ दुश्मन का वार रोकने के लिए लोहे या मोटे चमड़े की बनी हुई गोल तश्तरी

¹⁴ बुरा काम करने वाले लोग यानी यज़ीद की फ़ौज के सिपाही। घटा और स्याह में रियायते लफ़्ज़ी

¹⁵ बिजली

¹⁶ सिपाहियों की क़तार या लाईन

ہو گئے سُرخ¹ شجاعت² سے رُخ³ آلِ نبی⁴
 آئی ٹھنڈی جو ہوا بھول گئے تشنہ لبی⁵
 رن⁶ میں کرٹکا⁷ ہوا، بجنے لگے باجے عربی⁸
 یکہ تازوں⁹ نے کیا شورِ مبارز¹⁰ طلی¹¹
 اک گھٹا¹² چھا گئی ڈھالوں¹³ سے سیہ کاروں¹⁴ کی
 برق¹⁵ ہر صف¹⁶ میں چمکنے لگی تلواروں کی

¹ لال

² بہادری

³ چہرہ

⁴ حضرت محمد کے خاندان کے لوگ

⁵ پیاس

⁶ جنگ کا میدان

⁷ جنگ شروع کرنے سے پہلے سپاہیوں کو جوش دلانے کے لیے تیز اور کڑکدار آواز میں کچھ شعر یا کلمات کہے جاتے تھے۔ فوج میں اس کام کے لیے خاص افسر رکھے جاتے تھے جن کو کڑکیت کہتے تھے

⁸ عرب کے باجے

⁹ اکیلا دوڑنے والا گھڑ سوار۔ اکیلا حملہ کرنے والا۔ اتنی تیز دوڑنے والا گھڑ سوار جس کے برابر کوئی نہ آسکے

¹⁰ جنگ کرنے کے لیے اپنے مقابل کو مانگنا۔ پرانے زمانے میں ایک ایک سپاہی میدان جنگ میں نکل کر لڑنے کے لیے لاکرتا تھا جس کے جواب میں دوسری طرف سے ایک سپاہی نکل کر اس کا مقابلہ کرتا تھا

¹¹ طلب کرنا، مانگنا

¹² آسمان پر کالے بادل چھانا

¹³ دشمن کا وار روکنے کے لیے لوہے یا موٹے چڑے کی بنی ہوئی گول تیشتری

¹⁴ برا کام کرنے والے لوگ یعنی یزید کی فوج کے سپاہی۔ گھٹا اور سیہ میں رعایت لفظی

¹⁵ بجلی

¹⁶ سپاہیوں کی قطاریا لائن

बरछियां¹ तौल के² हर गौल³ से खूँखार⁴ बड़े
 नैजे⁵ हाथों में सँभाले हुए अस्वार⁶ बड़े
 तीर जोड़े⁷ हुए चिल्लों⁸ में कमाँदार⁹ बड़े
 बोले शह¹⁰ याँ¹¹ से अभी कोई न ज़िन्हार¹² बड़े
 असदे हक़¹³ के घराने का ये दस्तूर¹⁴ नहीं
 मैं नबी ज़ादा¹⁵ हूँ सबक़त¹⁶ मुझे मंज़ूर नहीं

¹ एक हथियार जिस में लंबे से डंडे में तेज़ धार वाला फल लगा होता है

² लड़ने के लिए तैयार

³ गिरोह

⁴ खून के प्यासे

⁵ एक हथियार जिस में लंबे से डंडे में तेज़ धार वाला फल लगा होता है

⁶ घुड़सवार की जमा

⁷ तीर को कमान के चिल्ले से मिलाने को कहते हैं

⁸ कमान के दोनों सिरों को एक मज़बूत डोरी या बकरी की आंत से बांधा जाता है इसे चिल्ला कहते हैं

⁹ तीर कमान वाला

¹⁰ इमाम हुसैन

¹¹ यहाँ

¹² बिल्कुल

¹³ हज़रत अली का एक नाम यानी अल्लाह का शेर

¹⁴ रिवाज़, अंदाज़

¹⁵ हज़रत मुहम्मद का बेटा यानी इमाम हुसैन। हज़रत मुहम्मद प्यार से इमाम हुसैन को अपना बेटा कहते थे

¹⁶ इस्लामी शरह और कानून के मुताबिक जंग में पहले वार नहीं कर सकते, पहले हमला नहीं कर सकते

برچھیاں¹ تول کے² ہر غول³ سے خونخوار⁴ بڑھے
 نیزے⁵ ہاتھوں میں سنبھالے ہوئے آسوار⁶ بڑھے
 تیر جوڑے⁷ ہوئے چلوں⁸ میں کماندار⁹ بڑھے
 بولے شہ¹⁰ یاں¹¹ سے ابھی کوئی نہ زہنہار¹² بڑھے
 اسدِ حق¹³ کے گھرانے کا یہ دستور¹⁴ نہیں
 میں نبی زادہ¹⁵ ہوں سبقت¹⁶ مجھے منظور نہیں

¹ ایک ہتھیار جس میں لمبے سے ڈنڈے میں تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

² لڑنے کے لیے تیار

³ گروہ

⁴ خون کے پیاسے

⁵ ایک ہتھیار جس میں لمبے سے ڈنڈے میں تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

⁶ گھڑ سوار کی جمع

⁷ تیر کو کمان کے چلے سے میلانے کو کہتے ہیں

⁸ کمان کے دونوں سروں کو ایک مضبوط ڈوری یا بکری کی آنت سے باندھا جاتا ہے اس کو چلہ کہتے ہیں

⁹ تیر کمان والا

¹⁰ امام حسین

¹¹ یہاں

¹² بالکل

¹³ حضرت علی کا لقب یعنی اللہ کا شیر

¹⁴ رواج، انداز

¹⁵ حضرت محمد کا بیٹا یعنی امام حسین۔ حضرت محمد پیار سے امام حسین کو اپنا بیٹا کہتے تھے

¹⁶ پہل کرنا۔ اسلامی شرح کے مطابق جنگ میں پہلے وار نہیں کر سکتے، پہلے حملہ نہیں کر سکتے

ये सुखन¹ कह के मुख़ातिब² हुए आदा³ से इमाम⁴
अए सिपाहे⁵ अरब ओ रुम ओ रे ओ कूफ़ा ओ शाम⁶
तुम पा करता है हुसैन आख़िरी हुज्जत को तमाम⁷
पिसरे⁸ मुस्हफ़े नातिक़⁹ हूँ सुनो मेरा कलाम¹⁰
सुख़ने हक़¹¹ की तरफ़ कानों को मसरुफ़ करो¹²
शोर बाजों का मुनासिब हो तो मौकूफ़ करो¹³

¹ बात

² किसी की तरफ़ तवज्जोह कर के बात कहना

³ दुश्मन

⁴ इमाम हुसैन

⁵ फ़ौज

⁶ इमाम हुसैन से जंग करने के लिए शाम नाम के मुल्क के बादशाह यज़ीद ने कर्बला में अरब, रुम, रे, कूफ़ा और शाम की फ़ौजें जमा की थीं जिन की तादाद कई लाख पहुँच गई थी

⁷ अपनी बात साफ़ साफ़ कह देना, अपना मक़सद पूरी तरह से ज़ाहिर कर देना

⁸ बेटा

⁹ हज़रत अली का एक नाम जिस का मतलब है बोलता हुआ कुरान, ऐसा शख़्स जो कुरान के मुताबिक़ बोलता हो

¹⁰ बात। कुरान को कलाम भी कहते हैं

¹¹ सच बात यानी अल्लाह की बात, कुरान। मुस्हफ़, कलाम, सुख़ने हक़ में रियायते लफ़्ज़ी

¹² ग़ौर से तवज्जोह दो

¹³ बंद करना

یہ سخن¹ کہہ کے مخاطب ہوئے² اعدا³ سے امام⁴
 اے سپاہ⁵ عرب و روم و رے و کوفہ و شام⁶
 تم پہ کرتا ہے حسین آخری حُجَّت کو تمام⁷
 پسر⁸ مصحفِ ناطق⁹ ہوں سنو میرا کلام¹⁰
 سخن حق¹¹ کی طرف کانوں کو مصروف کرو¹²
 شور باجوں کا مناسب ہو تو موقوف کرو¹³

¹ بات

² کسی کی طرف توجہ کر کے بات کہنا

³ دشمن

⁴ امام حسین

⁵ فوج

⁶ امام حسین سے جنگ کرنے کے لیے شام نام کے ملک کے بادشاہ یزید نے کربلا میں عرب، روم، رے، کوفہ اور شام کی فوجیں جمع کی تھیں جن کی

تعداد کئی لاکھ پہنچ گئی تھی

⁷ اپنی بات صاف صاف کہہ دینا، اپنا مقصد پوری طرح سے ظاہر کر دینا

⁸ پیٹا

⁹ حضرت علی کا ایک نام جس کا مطلب ہے بولتا ہوا قرآن، ایسا شخص جو قرآن کے مطابق بولتا ہو

¹⁰ بات۔ قرآن کو کلام بھی کہتے ہیں۔ مصحف، کلام، سخن حق میں رعایت لفظی

¹¹ سچ بات یعنی اللہ کی بات، قرآن

¹² غور سے طوجہ دو

¹³ بند کرنا

ये सदा¹ सुनते ही खुद रुक गया करना² का ख़रोश³
 थम गया⁴ तब्ले वगा⁵ की भी वो आवाज़ का जोश
 हो गए जोड़ के हाथों⁶ को जलाजल⁷ ख़ामोश
 क्या बजाते कि बजा⁸ थे न किसी शख़्स के होश
 छेड़ना⁹ उन को सरोदों¹⁰ का भी नासाज़¹¹ हुआ
 रोबे¹² फ़रज़न्दे अली¹³ सुरमै आवाज़¹⁴ हुआ

¹ आवाज़

² फूँक कर बजाने वाला बिगुल की तरह का बाजा

³ करना में से निकलने वाली तेज़ आवाज़

⁴ रुक गया

⁵ जंग में बजाने वाला ड्रम, नगाड़ा

⁶ माफ़ी मांगने के लिए हाथ जोड़े जाते हैं

⁷ तांबे की दो तश्तरियाँ जिन को आपस में टकरा कर बजाने से झंकार की आवाज़ निकलती है। इस को झांझ भी कहते हैं

⁸ दुरुस्त, सही

⁹ बजाना, परेशान करना

¹⁰ एक बाजा जिस में कई तार होते हैं, गीत

¹¹ बुरा, बेसुरा। परेशान करना की मुनासेबत से नासाज़ बहोत अच्छा मालूम हो रहा है। किसी भी बाजे को साज़ कहते हैं। नासाज़ एक मतलब न बजने वाली चीज़

¹² दहशत

¹³ हज़रत अली के बेटे यानी इमाम हुसैन

¹⁴ सुरमा खाने से आवाज़ बैठ जाती है, गला ख़राब हो जाता है, आवाज़ नहीं निकलती

یہ صدا¹ سنتے ہی خود رُک گیا قرنا² کا خروش³
 تھم گیا⁴ طبلِ وغا⁵ کی بھی وہ آواز کا جوش
 ہو گئے جوڑ کے⁶ ہاتھوں کو جلاجل⁷ خاموش
 کیا بجاتے کہ بجا⁸ تھے نہ کسی شخص کے ہوش
 چھیڑنا⁹ اُن کو سرودوں¹⁰ کا بھی نا ساز¹¹ ہوا
 رعب¹² فرزندِ علی¹³ سُرْمہ آواز¹⁴ ہوا

¹ آواز

² پھونک کر بجانے والا بُل کی طرح کا باجا

³ قرنا میں سے نکلنے والی آواز

⁴ رک گیا

⁵ جنگ میں بجانے والا ڈرم، نگاڑہ

⁶ معانی مانگنے کے لیے ہاتھ جوڑے جاتے ہیں

⁷ تانبے کی دو تشریاں جن کو آپس میں نکل کر بجانے سے جھنکار کی آواز نکلتی ہے۔ اس کو جھانجھ بھی کہتے ہیں

درست، صحیح، ٹھیک⁸

⁹ بجانا، سرود کے تاروں کو چھیڑتے ہیں تو ان میں سے آواز نکلتی ہے۔ چھیڑنا کے ایک معنی پریشان کرنا بھی ہیں

¹⁰ گیت۔ سرود ایک باجا ہے جس میں کئی تار ہوتے ہیں۔ باجے کو ساز بھی کہتے ہیں

¹¹ برا، بے سرا۔ پریشان کرنا کی مناسبت سے ناساز بہت اچھا معلوم ہو رہا ہے۔ کسی بھی باجے کو ساز کہتے ہیں۔ ناساز ایک مطلب نہ بننے والی چیز

¹² دہشت

¹³ حضرت علی کے بیٹے یعنی امام حسین

¹⁴ سُرْمہ کھانے سے آواز بیٹھ جاتی ہے، گلا خراب ہو جاتا ہے، آواز نہیں نکلتی

कम हुआ गुलगुलै¹ फ़ौजे सितम² जब इक बार
यूँ गुहरबार हुए³ शह⁴ के लबे गौहरबार⁵
सफ़कशी⁶ किस पा है ये अए सिपाहे नाहन्जार⁷
कत्ले सादात⁸ की लशकर⁹ में है ये कैसी पुकार
वतन आवारों¹⁰ पा ये कुर्क¹¹ है क्यों पानी का
क्या ज़माने में यही तौर¹² है मेहमानी का

¹ हंगामा

² ज़ालिम फ़ौज

³ मोती बरसना। बहोत अच्छी गुफ़्तगू करना

⁴ इमाम हुसैन

⁵ ऐसे होंठ जिन से मोती बरसें

⁶ फ़ौजों में घेरना

⁷ ज़ालिम फ़ौज

⁸ सैय्यद की जमा। सैय्यद के मानी सरदार हैं लेकिन आम मानी में हज़रत मुहम्मद के घरवाले

⁹ फ़ौज

¹⁰ जो अपने घर से दूर हो

¹¹ बंद

¹² तरीका

کم ہوا غُلغُلہ¹ فوجِ ستم² جب اک بار
 یوں گہر بار ہوئے³ شہ⁴ کے لبِ گوہر بار⁵
 صف کشتی⁶ کس پہ ہے یہ اے سپہِ ناہنجار⁷
 قتلِ سادات⁸ کی لشکر⁹ میں ہے یہ کیسی پکار
 وطن آواروں¹⁰ پہ یہ قُرق¹¹ ہے کیوں پانی کا
 کیا زمانے میں یہی طور¹² ہے مہمانی کا

¹ ہنگامہ

² ظالم فوج

³ موتی برسنا۔ بہت اچھی گفتگو کرنا

⁴ امام حسین

⁵ ایسے ہونٹھ جن سے موتی برسیں

⁶ فوجوں میں گھیرنا

⁷ ظالم فوج

⁸ سید کی جمع۔ سید کے معنی سردار ہیں لیکن عام معنی میں حضرت محمد کے گھر والے

⁹ فوج

¹⁰ جو اپنے گھر سے دور ہو

¹¹ بند

¹² طریقہ

मुझ को लड़ना नहीं मंज़ूर ये क्या करते हो
तीर जोड़े¹ जो हैं मुझ पर तो ख़ता² करते हो
क्यों नबी ज़ादे³ पा गुरबत⁴ में जफ़ा⁵ करते हो
देखो अच्छा नहीं ये जुल्म बुरा करते हो⁶
शमए ईमां⁷ हूँ अगर सर मिरा कट जाएगा
ये मुरक्का⁸ अभी इक दम में उलट जाएगा⁹

¹ तीर का निशाना बनाना

² ग़लती करना। निशाना जब चूक जाता है तो उस को भी निशाना ख़ता होना कहते हैं। यहाँ तीर के साथ ख़ता ला कर ये मतलब निकाला है कि इमाम हुसैन को क़त्ल करना ग़लत काम है। इन तीरों से इमाम हुसैन को मार कर कामयाबी नहीं होगी। ख़ता के दो मानी निकाले हैं

³ हज़रत मुहम्मद के बेटे यानी इमाम हुसैन। हज़रत मुहम्मद प्यार से हुसैन को अपना बेटा कहते थे

⁴ परेशानी

⁵ जुल्म

⁶ अच्छा और बुरा में ईहामे तज़ाद

⁷ ईमान वालों में सब से अहम

⁸ दुनिया

⁹ बरबाद हो जाना

مجھ کو لڑنا نہیں منظور یہ کیا کرتے ہو
 تیر جوڑے¹ جو ہیں مجھ پر تو خطا² کرتے ہو
 کیوں نبی زادے³ پہ غربت⁴ میں جفا⁵ کرتے ہو
 دیکھو اچھا نہیں یہ ظلم بُرا کرتے ہو⁶
 شمعِ ایماں⁷ ہوں اگر سر مرا کٹ جائے گا
 یہ مرقع⁸ ابھی اک دم میں الٹ جائے گا⁹

¹ تیر کا نشانہ بنانا

² غلطی کرنا۔ نشانہ جب چوک جاتا ہے تو اس کو بھی نشانہ خطا ہونا کہتے ہیں۔ یہاں تیر کے ساتھ خطا لاکر یہ مطلب نکالا ہے کہ امام حسین کو قتل کرنا

غلط کام ہے۔ ان تیروں سے امام حسین کو مار کر کامیابی نہیں ہوگی، خطا کے دو معنی نکالے ہیں

³ حضرت محمد کے بیٹے یعنی امام حسین۔ حضرت محمد پیار سے حسین کو اپنا بیٹا کہتے تھے

⁴ پریشانی

⁵ ظلم

⁶ اچھا اور برا میں ایہام تضاد

⁷ ایمان والوں میں سب سے اہم

⁸ دنیا

⁹ برباد ہو جانا

मैं हूँ सरदार शबाबे¹ चमने खुल्दे² बरीं³
मैं हूँ खालिक⁴ की कसम दोशे⁵ मुहम्मद का मकीं⁶
मैं हूँ अंगुशतरे⁷ पैगम्बरे खातम⁸ का नगीं⁹
मुझ से रौशन है फ़लक¹⁰ मुझ से मुनव्वर¹¹ है ज़मीं
अभी नज़रों से निहां¹² नूर जो मेरा हो जाय
महफ़िले आलमे इमकां¹³ में अंधेरा हो जाय

¹ जवानी। लेकिन यहाँ जवानों के मतलब में इस्तेमाल हुआ है

² जन्नत

³ बाग। इस मिसरे में इशारा है हज़रत मुहम्मद कि उस हदीस की तरफ़ जिस में इमाम हसन और इमाम हुसैन को जन्नत के जवानों का सरदार बताया गया है

⁴ पैदा करने वाला यानी अल्लाह

⁵ कंधा

⁶ रहने वाला। बचपन में इमाम हुसैन हज़रत मुहम्मद के कंधों पर बैठ जाया करते थे

⁷ अंगूठी

⁸ आखिरी पैग़म्बर यानी हज़रत मुहम्मद

⁹ नगीना

¹⁰ आसमान

¹¹ रौशन। रौशन और मुनव्वर में ईहामे तनासुब

¹² छुप जाए

¹³ कायनात

میں ہوں سردارِ شباب¹ چمنِ خلد² بریں³
 میں ہوں خالق⁴ کی قسم دوش⁵ محمدؐ کا بکلیں⁶
 میں ہوں انگشتر⁷ پیغمبرِ خاتم⁸ کا نگلیں⁹
 مجھ سے روشن ہے فلک¹⁰ مجھ سے منور¹¹ ہے زمیں
 ابھی نظروں سے نہاں¹² نور جو میرا ہو جائے
 محفلِ عالمِ امکاں¹³ میں اندھیرا ہو جائے

¹ جوانی لیکن یہاں جوانوں کے مطلب میں استعمال ہوا ہے

² جنت

³ باغ۔ اس مصرعے میں اشارہ ہے حضرت محمدؐ کی اس حدیث کی طرف جس میں امام حسن اور امام حسین کو جنت کے جوانوں کا سردار بتایا گیا ہے

⁴ پیدا کرنے والا یعنی اللہ

⁵ کندھا

⁶ رہنے والا۔ بچپن میں امام حسین حضرت محمدؐ کے کندھوں پر بیٹھ جایا کرتے تھے

⁷ انگوٹھی

⁸ آخری پیغمبر یعنی حضرت محمدؐ

⁹ نگینہ

¹⁰ آسمان

¹¹ روشن۔ روشن اور منور میں ایہام تناسب

¹² چھپ جانا

¹³ کائنات

कुल्जुमे¹ इज़्जो² शरफ़³ का दुरे शहवार⁴ हूँ मैं
 सब जहाँ⁵ ज़ेरे नर्गी⁶ हो वो जहाँदार⁷ हूँ मैं
 आज गो मस्लेहतन⁸ बेकस⁹ ओ नाचार¹⁰ हूँ मैं
 विरसै¹¹ अहमदे मुख्तार¹² का मुख्तार¹³ हूँ मैं
 बखुदा¹⁴ दौलते ईमां¹⁵ इसी दरबार में है
 सब बुजुर्गों का तबरूक¹⁶ मिरी सरकार¹⁷ में है

¹ समंदर (red sea)

² इज़्जत

³ शराफ़त

⁴ मोतियों का बादशाह

⁵ दुनिया

⁶ निगरानी में

⁷ दुनिया रखने वाला यानी दुनिया का मालिक। जहाँ और जहाँदार में रियायते लफ़्ज़ी

⁸ किसी वजह से

⁹ मजबूर

¹⁰ मजबूर

¹¹ बुजुर्गों की छोड़ी हुई चीज़ें

¹² हज़रत मुहम्मद

¹³ मुनतख़ब, नुमाईदह, जिसे चुना गया हो। मुख्तार और मुख्तार में रियायते लफ़्ज़ी

¹⁴ खुदा की क़सम

¹⁵ ईमान की दौलत

¹⁶ निशानी। ईमाम हुसैन के पास हज़रत मुहम्मद, अमीर हम्ज़ा, हज़रत अली, इमाम हसन वगैरा की निशानियाँ थीं

¹⁷ क़ब्ज़ा

قُلزِمِ 1 عَرَبِ 2 و شرف 3 کا درِ شہوار 4 ہوں میں
 سب جہاں 5 زیرِ نگیں 6 ہے وہ جہاندار 7 ہوں میں
 آج گو مصلحتاً 8 بیکس 9 و ناچار 10 ہوں میں
 ورنہ 11 احمدؑ مختار 12 کا مختار 13 ہوں میں
 بخدا 14 دولتِ ایماں 15 اسی دربار میں ہے
 سب بزرگوں کا تبرک 16 مری سرکار 17 میں ہے

1 سمندر (red sea)

2 عزت

3 شرافت

4 موتیوں کا بادشاہ

5 دنیا

6 نگرانی میں

7 دنیا رکھنے والا یعنی دنیا کا مالک۔ جہاں اور جہاندار میں رعایت لفظی

8 کسی وجہ سے

9 مجبور

10 مجبور

11 بزرگوں کی چھوڑی ہوئی قیمتی چیزیں

12 حضرت محمد

13 منتخب، نمائندہ، جسے چنا گیا ہو۔ مختار اور مختار میں رعایت لفظی

14 خدا کی قسم

15 ایماں کی دولت

16 نشانی۔ امام حسین کے پاس حضرت محمد، امیر حمزہ، حضرت علی، امام حسن وغیرہ کی نشانیاں تھیں

17 قبضہ

ये क़बा¹ किस की है बतलाओ ये किस की दस्तार²
ये ज़िरह³ किस की है पहने हूँ जो मैं सीना फ़िगार⁴
बर⁵ में किस का है ये चार आईनए⁶ जौहरदार⁷
किस का रहवार⁸ है ये आज मैं जिस पा हूँ सवार
किस का ये ख़ोद⁹ है ये तेग़े दो सर¹⁰ किस की है
किस जरी¹¹ की ये कमां¹² है ये सिपर¹³ किस की है

¹ लबादा, गाऊन

² पगड़ी के चारों तरफ़ लपेटने का बहोत अच्छी क्रिस्म का कपड़ा

³ जंग में लोहे की कड़ियों के जाल से बनी हुई सीने पर पहनने वाली पोशाक

⁴ ज़ख़मी

⁵ जिस्म के ऊपर का हिस्सा

⁶ जंग में सीने पर पहनने वाला लोहे का लिबास जिस में चारों तरफ़ आईने लगे होते थे और जवाहेरात भी, ये बहोत कीमती होता था। धूप में ये बहोत चमकता था।

⁷ हीरे और जवाहेरात से सजा हुआ

⁸ घोड़ा

⁹ जंग में सर पर पहनने वाली लोहे की टोपी

¹⁰ दो नोकों वाली वाली तलवार। यह तलवार अल आस बिन मुनाब्बिह की थी जो एक काफ़िर था। बदर की जंग में मारे जाने के बाद उस की यह तलवार हज़रत मुहम्मद के कब्जे में आई, बाद में यह तलवार यानी जुलफ़िकार हज़रत अली को तोहफ़े में मिली। फ़िकार के मतलब हैं चलती हुई ज़बान

¹¹ बहादुर

¹² कमान

¹³ ढाल

یہ قبا¹ کس کی ہے تلاءُ یہ کس کی دستار²
یہ زرہ³ کس کی ہے پہنے ہوں جو میں سینہ فگار⁴
بر⁵ میں کس کا ہے یہ چار آئینہ⁶ جوہر دار⁷
کس کا رہوار⁸ ہے یہ آج میں جس پر ہوں سوار
کس کا یہ خود⁹ ہے یہ تیغ دو سر¹⁰ کس کی ہے
کس جری¹¹ کی یہ کماں¹² ہے یہ سپر¹³ کس کی ہے

¹ لبادہ، گاؤن
² پگڑی کے چاروں طرف لپیٹنے کا بہت اچھی قسم کا کپڑا
³ جنگ میں لوہے کی کڑیوں کے جال سے بنی ہوئی سینے پر پہننے والی پوشاک
⁴ زخمی
⁵ جسم کے اوپر کا حصہ
⁶ جنگ میں سینے پر پہننے والا لوہے کا لباس جس میں چاروں طرف آئینے لگے ہوتے تھے اور جواہرات بھی۔ یہ بہت قیمتی بھی ہوتا تھا، دھوپ میں یہ بہت چمکتا تھا
⁷ ہیرے جواہرات سے سجا ہوا
⁸ گھوڑا
⁹ جنگ میں سر پر پہننے والی لوہے کی ٹوپی
¹⁰ دونوں والی تلوار۔ یہ تلوار ال آس بن منبہ کی تھی جو ایک کافر تھا۔ بدر کی جنگ میں مارے جانے کے بعد اس کی یہ تلوار یعنی ذوالفقار حضرت علی کو تحفے میں ملی۔ فقار کے مطلب ہیں چلتی ہوئی زبان
¹¹ بہادر
¹² کمان
¹³ دشمن کا واروکنے کے لیے لوہے یا چمڑے کی گول تشری

तंग आएगा तो रुकने का नहीं फिर शब्बीर¹
एक हमले में फ़ना² होंगे ये दो लाख शरीर³
चल सकेंगे न तबर⁴ मुझ पा न तलवार न तीर
काट जाएगी गले सब के ये बुरा⁵ शम्शीर⁶
शेर हूँ लख्त्रे⁷ दिले ग़ालिबे हर ग़ालिब⁸ हूँ
मैं जिगर बंदे⁹ अली इब्ने अबी तालिब¹⁰ हूँ

¹ इमाम हुसैन

² ग़ायब

³ बुरे लोग। एक और दो में रियायते लफ़्ज़ी

⁴ कुल्हाड़ी की तरह का एक हथियार

⁵ तेज़ धार

⁶ तलवार

⁷ टुकड़ा

⁸ हज़रत अली का एक नाम जिस का मतलब है हर चीज़ पर हावी हो जाने वाला

⁹ जिगर का टुकड़ा

¹⁰ हज़रत अली का एक नाम

تنگ آئے گا تو رکنے کا نہیں پھر شبیر¹
 ایک حملے میں فنا² ہوں گے یہ دو لاکھ شریر³
 چل سکیں گے نہ تیر⁴ مجھ پہ نہ تلوار نہ تیر
 کاٹ جائے گی گلے سب کے یہ بُراں⁵ شمشیر⁶
 شیر ہوں لختِ دل⁷ غالبِ ہر غالب⁸ ہوں
 میں جگر بند⁹ علی ابنِ ابی طالب¹⁰ ہوں

¹ امام حسین

² غائب

³ برے لوگ۔ ایک اور دو میں رعایت لفظی

⁴ کھاڑی کی طرح کا ایک ہتھیار

⁵ تیز دھار

⁶ تلوار

⁷ دل کا ٹکڑا

⁸ حضرت علی کا ایک نام جس کا مطلب ہے ہر چیز پر ہادی ہو جانے والا

⁹ جگر کا ٹکڑا

¹⁰ حضرت علی کا ایک نام

मुझ को होता न अगर बख़िशे¹ उम्मत² का ख़याल
रोक लेता मुझे रस्ते में ये थी हुर³ की मजाल⁴
थाम सकता था लजामे⁵ फ़रसे⁶ बर्क़ मिसाल⁷
पूछ लो देखा है उस ने मिरे शेरों का जलाल⁸
गुफ़्तुगू में सिपर⁹ उस की जो न हम हो जाते
हाथ इक वार¹⁰ में पोहँचूँ¹¹ से कलम¹² हो जाते

¹ माफ़ी

² हज़रत मुहम्मद के मानने वाले

³ इमाम हुसैन कूफ़े की तरफ़ जा रहे थे लेकिन शाम के बादशाह यज़ीद के गवर्नर उबैद उल्लाह इब्ने ज़्याद ने हुर इब्ने रिआही नाम के एक मशहूर तज़ुरबेकार सरदार की निगरानी में एक हज़ार घुड़सवारों का एक दस्ता इमाम हुसैन के पीछे भेजा। कूफ़े से दो दिन के फ़ासले पर हुर ने इमाम हुसैन को रोक लिया और ज़बरदस्ती उन को कर्बला की तरफ़ ले गया

⁴ हिम्मत

⁵ घोड़े की लगाम

⁶ घोड़ा

⁷ बिजली की तरह

⁸ गुस्सा

⁹ ढाल। सिपर होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है दो चीज़ों के बीच में आना। हिफ़ाज़त करना

¹⁰ हमला

¹¹ कलाई, हाथ और पोहँचूँ में ईहामे तनासुब

¹² कट जाना

مجھ کو ہوتا نہ اگر بخشش¹ اُمت² کا خیال
 روک لیتا مجھے رستے میں یہ تھی حُر³ کی مجال⁴
 تھام سکتا تھا لجام⁵ فرس⁶ برقِ مثال⁷
 پوچھ لو دیکھا ہے اُس نے مرے شیروں کا جلال⁸
 گفتگو میں سپر⁹ اُس کی جو نہ ہم ہو جاتے
 ہاتھ اک وار¹⁰ میں پہنچوں¹¹ سے قلم¹² ہو جاتے

¹ معافی

² حضرت محمد کے ماننے والے

³ امام حسین کو فنی کی طرف جارہے تھے لیکن شام کے بادشاہ یزید کے گورنر عبید اللہ ابن زیاد نے خُرا بن رباعی نام کے ایک مشہور تجربہ کار سردار کے ساتھ ایک ہزار گھڑ سواروں کا ایک دستہ امام حسین کے پیچھے بھیجا۔ کوفے سے دو دن کے فاصلے پر خُرنے امام حسین کو روک لیا اور زبردستی ان کو کربلا کی طرف لے گیا

⁴ ہمت

⁵ گھوڑے کی لگام

⁶ گھوڑا

⁷ بجلی کی طرح

⁸ غصہ

⁹ ڈھال۔ سپر ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے دو چیزوں کے بیچ میں آنا۔ حفاظت کرنا

¹⁰ حملہ

¹¹ کلائی۔ ہاتھ اور پہنچوں میں ایہام تناسب

¹² کٹ جانا

गैज़¹ से होंठ चबाते² थे अली के दिलदार³
नीमचे⁴ तौलते⁵ थे औन ओ मुहम्मद⁶ हर बार
उगली पड़ती⁷ थी जिगर बंदे⁸ हसन⁹ की तलवार
मैं ने जब सर की कसम¹⁰ दी तो रुके वो जररि¹¹
चलती तलवार¹² तो जंगल तहो बाला¹³ होता
फिर न हुर खल्क¹⁴ में होता न रिसाला¹⁵ होता

¹ गुस्सा

² होंठ चबाना एक मुहावरा है जिस का मतलब है गुस्से को ज़ब्त करना, गुस्से पर काबू पाना

³ चाहने वाले

⁴ छोटी तलवार

⁵ हथियार तौलना एक मुहावरा है जिस का मतलब है लड़ने के लिए तैयार होना

⁶ इमाम हुसैन की बहन जनाब ज़हरा के दो बेटे औन और मुहम्मद

⁷ तलवार का उगलना एक मुहावरा है यानी लड़ने के लिए बेचैन होना

⁸ जिगर का टुकड़ा

⁹ इमाम हुसैन के बड़े भाई, जिगर बंदे हसन मतलब इमाम हुसैन के बेटे हज़रत कासिम

¹⁰ सर की कसम देना एक मुहावरा है जिस का मतलब है किसी काम के करने पर बहोत ज़ोर देना

¹¹ बहादुर, जरी की जमा

¹² तलवार चलना एक मुहावरा है जिस का मतलब है लड़ाई, जंग होना

¹³ बरबाद

¹⁴ दुनिया

¹⁵ सिपाहियों की टुकड़ी, हुर के साथ एक हज़ार घुड़सवारों का दस्ता था

غیظ¹ سے ہونٹ چباتے² تھے علی کے وِلدار³
 نیچے⁴ تولتے⁵ تھے عون و محمد⁶ ہر بار
 اُگلی پڑتی⁷ تھی جگر بند⁸ حسن⁹ کی تلوار
 میں نے جب سر کی قسم¹⁰ دی تو رُکے وہ جرّار¹¹
 چلتی تلوار¹² تو جنگل تہ و بالا¹³ ہوتا
 پھر نہ حُر خلق¹⁴ میں ہوتا نہ رسالہ¹⁵ ہوتا

- 1 غصہ
- 2 ہونٹ چبانا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے غصے کو ضبط کرنا، غصے پر قابو پانا
- 3 چاہنے والے
- 4 چھوٹی تلوار
- 5 ہتھیار تولنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے لڑنے کے لیے تیار ہونا
- 6 امام حسین کی بہن جناب زینب کے دو بیٹے عون اور محمد
- 7 تلوار اگلنا ایک محاورہ ہے یعنی لڑنے کے لیے بے چین ہونا
- 8 جگر کا ٹکڑا
- 9 امام حسین کے بڑے بھائی۔ جگر بند حسن مطلب امام حسن کے بیٹے جناب قاسم
- 10 سر کی قسم دینا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کسی کام کے کرنے پر بہت زور دینا
- 11 بہادر۔ جری کی جمع
- 12 تلوار چلنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے لڑائی، جنگ ہونا
- 13 برباد
- 14 دنیا
- 15 سپاہیوں کی ٹکڑی۔ حر کے ساتھ ایک ہزار گھڑ سواروں کا دستہ تھا

था ये बिफरा¹ हुआ अब्बास² मेरा शेर जवां
सीने हुर पा रखे देता था नैजे³ की सिनां⁴
में ये करता था इशार कि न अए भाई जां
रहम लाज़िम⁵ है हमें हम हैं इमामे दो जहाँ⁶
कुछ तरदुद⁷ नहीं सर तन से उतारा जाय
कोई बंदा न मिरे हाथ से मारा जाय

¹ गुस्से से बेकाबू होना

² इमाम हुसैन के छोटे भाई और हुसैनी फ़ौज के अलमदार

³ लकड़ी का लंबा डंडा जिस के एक सिरे पर नोकदार लोहे का फल लगा होता है

⁴ किसी हथियार में लगा हुआ तेज़ धार वाला फल

⁵ ज़रूरी

⁶ दोनों दुनियाओं का इमाम

⁷ हिचकिचाहट

تھا یہ بپھرا¹ ہوا عباس² مرا شیرِ جواں
سینہ حُر پہ رکھے دیتا تھا نیزے³ کی سناں⁴
میں یہ کرتا تھا اشارہ کہ نہ اے بھائی جاں
رحم لازم⁵ ہے ہمیں ہم ہیں امامِ دو جہاں⁶
کچھ ترُدُد⁷ نہیں سر تن سے اتارا جائے
کوئی بندہ نہ مرے ہاتھ سے مارا جائے

¹ غصے سے بے قابو ہونا

² امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوجِ حسین کے علمدار

³ لکڑی کا لمبا ڈنڈا جس کے ایک سرے پر نوکدار لوہے کا پھل لگا ہوتا ہے

⁴ کسی ہتھیار میں لگا ہوا تیز دھار والا پھل

⁵ ضروری

⁶ دونوں دنیاؤں کا امام

⁷ ہچکچاہٹ

गर्चे¹ ये अम्र² नहीं अहले सख्रा³ के शायान⁴
कि किसी शख्स को कुछ दे के करे सब पा अयान⁵
पूछ लो हर तो है मौजूद अयान रा चे बयान⁶
इसी जंगल में मए⁷ फ़ौज था ये तश्ना दहान⁸
शोर था आज चलीं जिस्म से जानें सब की
मुँह के बाहर निकल आई थीं ज़बानें सब की

¹ हालांकि

² नुकता, बात, काम

³ दिल खोल कर दूसरों की मदद करने वाला, सब को एक निगाह से देखने वाला

⁴ शान

⁵ ज़ाहिर करना

⁶ फ़ारसी कलमा जिस का मतलब है ऐसी बात कहने का क्या फ़ायदा जो सब को मालूम हो

⁷ साथ

⁸ प्यासा

گرچہ¹ یہ امر² نہیں اہلِ سخا³ کے شایاں⁴
کہ کسی شخص کو کچھ دے کے کرے سب پہ عیاں⁵
پوچھ لو حُر تو ہے موجود عیاں را چہ بیاں⁶
اسی جنگل میں مع⁷ فوج تھا یہ تشنہ دہاں⁸
شور تھا آج چلیں جسم سے جانیں سب کی
منہ کے باہر نکل آئی تھیں زبانیں سب کی

¹ حالانکہ

² نکتہ، بات، کام

³ دل کھول کر دوسروں کی مدد کرنے والا، سب کو ایک نگاہ سے دیکھنے والا

⁴ شان

⁵ ظاہر کرنا

⁶ فارسی کلمہ جس کا مطلب ہے ایسی بات کہنے کا کیا فائدہ جو سب کو معلوم ہو

⁷ ساتھ

⁸ پیاسا

ज़ीस्त¹ हर शै² की है पानी से शजर³ हो कि बशर⁴
मुझ से देखा न गया मैं तो सखी⁵ का हूँ पिसर⁶
मैं ने अब्बासे दिलावर⁷ से कहा घबरा कर
मशकों⁸ वाले हैं कहाँ ऊँट हैं पानी के किधर
करमे साक्रीए कौसर⁹ को दिखा दो भाई
जितना पानी है वो प्यासों को पिला दो भाई

¹ ज़िंदगी

² चीज़

³ पेड़

⁴ आदमी

⁵ हज़रत अली का एक नाम। एक बार हज़रत अली ने नमाज़ पढ़ने के दौरान एक फ़क़ीर को अपनी अंगूठी दे दी थी जिस पर खुश हो कर अल्लाह ने हज़रत अली को ये नाम दिया था

⁶ बेटा

⁷ दिल से प्यारा अब्बास। इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौजे हुसैनी के अलमदार

⁸ चमड़े का थैला जिस में पानी रखा जाता है

⁹ हज़रत अली का एक नाम। जन्नत की एक नहर का नाम कौसर है जिस का पानी बहोत मीठा और ठंडा है। जन्नत पहुँचने वालों को हज़रत अली इस नहर से पानी पिलाएंगे। साक्री का मतलब है पिलाने वाला।

زیت¹ ہر شے² کی ہے پانی سے شجر³ ہو کہ بشر⁴
 مجھ سے دیکھا نہ گیا میں تو سخی⁵ کا ہوں پسر⁶
 میں نے عباسِ دلاور⁷ سے کہا گھبرا کر
 مشکوں⁸ والے ہیں کہاں اونٹ ہیں پانی کے کدھر
 کرم ساقی کوثر⁹ کو دکھا دو بھائی
 جتنا پانی ہے وہ پیاسوں کو پلا دو بھائی

¹ زندگی

² چیز

³ پیڑ

⁴ آدمی

⁵ حضرت علی کا ایک نام۔ ایک بار حضرت علی نے نماز پڑھنے کے دوران ایک فقیر کو اپنی انگوٹھی دے دی تھی جس پر خوش ہو کر اللہ نے حضرت علی کو یہ نام دیا تھا

⁶ بیٹا

⁷ دل سے پیار عباس۔ امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوجِ حسینی کے علمدار

⁸ چڑے کا تھیلا جس میں پانی رکھا جاتا ہے

⁹ حضرت علی کا ایک نام۔ جنت کی ایک نہر کا نام کوثر ہے جس کا پانی بہت میٹھا اور ٹھنڈا ہے۔ جنت پہنچنے والوں کو حضرت علی اس نہر سے پانی پلائیں گے۔ ساقی کا مطلب ہے پلانے والا۔

रह न जाए कोई घोड़ा कोई नाका¹ बे आब²
छागलें³ जल्द मंगाओ मिरा दिल है बे ताब
सक्के⁴ मशकीज़ों⁵ के मुहँ खोल के आ पहुँचे शिताब⁶
मुतवज्जेह हुआ⁷ मैं खुद कि वो था कारे सवाब⁸
चैन आया न मुझे बे उन्हें आराम दिए
था जो इक जाम⁹ का प्यासा उसे दो जाम दिए

¹ ऊँट

² प्यासा

³ चमड़े का बना हुआ थैला जिस में पानी रखा जाता है

⁴ पानी पिलाने वाले नौकर

⁵ चमड़े का थैला जिस में पानी रखा जाता है

⁶ जल्दी से, फ़ौरन

⁷ तवज्जोह करना

⁸ सवाब का काम

⁹ प्याला

رہ نہ جائے کوئی گھوڑا کوئی ناقہ¹ بے آب²
چھاگلیں³ جلد منگاؤ مرا دل ہے بے تاب
سقے⁴ مشکیزوں⁵ کے منہ کھول کے آ پہونچے شتاب⁶
متوجہ ہوا⁷ میں خود کہ وہ تھا کارِ ثواب⁸
چین آیا نہ مجھے بے انہیں آرام دیے
تھا جو اک جام⁹ کا پیاسا اُسے دو جام دیے

¹ اونٹ

² پیاسا

³ چڑے کا بنا ہوا تھیلا جس میں پانی رکھا جاتا ہے

⁴ پانی پلانے والے نوکر

⁵ چڑے کا تھیلا جس میں پانی رکھا جاتا ہے

⁶ جلدی سے، فوراً

⁷ توجہ کرنا

⁸ ثواب کا کام

⁹ پیالہ

थी यही फ़स्ल¹ यही धूप यही गर्म हवा
ठंडे पानी पा गिरे पड़ते थे हुर के रफ़का²
तश्ना कामों³ का ये मजमा था कि मिलती न थी जा⁴
सक्के⁵ भर भर के कटोरों⁶ को ये देते थे सदा⁷
भाईयो आओ जो पानी की तलबगारी⁸ है
चश्मै⁹ फ़ैज़े¹⁰ हुसैन इब्ने अली¹¹ जारी¹² है

¹ मौसम

² साथी

³ प्यासों

⁴ जगह

⁵ पानी पिलाने वाले नौकर

⁶ पानी पीने का बर्तन

⁷ आवाज़

⁸ ख़्वाहिश

⁹ नहर

¹⁰ फ़ायदा पहुँचाने वाला

¹¹ हज़रत अली का बेटा

¹² रवाँ है, बह रहा है। चश्मै फ़ैज़ बहना एक मुहावरा भी है जिस का मतलब है फ़ायदा पहुँचना। इस मायनी में भी यहाँ बहुत अच्छा लग रहा है कि ऐसी गरमी में इमाम हुसैन का प्यासों को पानी पिलाना फ़ायदा पहुँचाना था, और पानी की वजह से वाकई चश्मा बह रहा था

تھی یہی فصل¹ یہی دھوپ یہی گرم ہوا
 ٹھنڈے پانی پہ گرے پڑتے تھے حُر کے رُفقا²
 تشنہ کاموں³ کا یہ مجمع تھا کہ ملتی نہ تھی جا⁴
 سقے⁵ بھر بھر کے کٹوروں⁶ کو یہ دیتے تھے صدا⁷
 بھائیو آؤ جو پانی کی طلبگاری⁸ ہے
 چشمہ⁹ فیض¹⁰ حسین ابنِ علی¹¹ جاری¹² ہے

1 موسم

2 ساتھی

3 پیاسوں

4 جگہ

5 پانی پلانے والے نوکر

6 پانی پینے کا برتن

7 آواز

8 خواہش

9 نہر

10 فائدہ پہنچانے والا

11 حضرت علی کے بیٹے حسین

12 رواں ہے، بہہ رہا ہے۔ چشمہ فیض بہنا ایک محاورہ بھی ہے جس کا مطلب ہے فائدہ پہنچانا۔ اس معنی میں بھی یہاں بہت اچھا لگ رہا ہے کہ ایسی گرمی میں امام حسین کا پیاسوں کو پانی پلانا فائدہ پہنچانا تھا، اور پانی کی وجہ سے واقعی چشمہ بہہ رہا تھا

आबे¹ शीरीं का जो दरिया हुआ जंगल में रवां²
फ़रस³ ओ उश्तुर⁴ ओ फ़ातिर⁵ न रहे तश्ना दहां⁶
शुक्र करने लगी तर⁷ हो के हर इक खुश्क ज़बां⁸
पानी पी पी के दुआएं⁹ मुझे देते थे जवां
शोर था इब्ने यदुल्लाह¹⁰ ने जां बख़्शी की
दीन ओ दुनिया के शहंशाह¹¹ ने जां बख़्शी की

¹ पानी

² मीठा

³ घोड़ा

⁴ ऊँट

⁵ ख़च्चर

⁶ प्यासा

⁷ नम, गीली

⁸ सूखी ज़बान। तर और खुश्क में ईहामे तज़ाद

⁹ असली मुहावरा है पानी पी पी के कोसना यानी किसी को बहुत ज़्यादा बुरा कहना लेकिन मीर अनीस ने यहाँ एक नया और बिल्कुल मुख़ालिफ़ मतलब का मुहावरा बना लिया

¹⁰ हज़रत अली का एक नाम। इब्न मतलब बेटा यानी इमाम हुसैन

¹¹ हज़रत मुहम्मद की एक हदीस की तरफ़ इशारा जिस में उन्होंने फ़रमाया है कि हुसैन दीन और दुनिया के शहंशाह हैं

آب¹ شیریں² کا جو دریا ہوا جنگل میں رواں³
 فرس⁴ و اُشتر⁵ و فاطر⁶ نہ رہے تشنہ⁷ وہاں
 شکر کرنے لگی تر⁸ ہو کے ہر اک خشک زباں⁹
 پانی پی پی کے دعائیں¹⁰ مجھے دیتے تھے جواں
 شور تھا ابنِ ید اللہ¹¹ نے جاں بخشی کی
 دین و دنیا کے شہنشاہ¹² نے جاں بخشی کی

پانی¹

میٹھا²

بہنا³

گھوڑا⁴

اونٹ⁵

خچر⁶

پیا سا⁷

نم، گیلی⁸

سوکھی زبان۔ تراور خشک میں ایہام تضاد⁹

اصلی محاورہ ہے پانی پی پی کے کو سنا یعنی کسی کو بہت زیادہ برا کہنا لیکن میرا نہیں نے یہاں ایک نیا اور بالکل مخالف مطلب کا محاورہ بنا لیا ہے¹⁰

حضرت علی کا ایک نام۔ ابن مطلب بیٹا یعنی امام حسین¹¹

حضرت محمد کی ایک حدیث کی طرف اشارہ جس میں انھوں نے فرمایا ہے کہ حسین دین اور دنیا کے شہنشاہ ہیں¹²

एक दिन वो था और इक दिन ये है अल्लाह अल्लाह¹
कि उसी तरह हमें प्यास में पानी की है चाह²
चश्मे³ उम्मीद हो क्या सब ने फिराई है निगाह⁴
कोई इक जाम⁵ भी भर कर हमें देता नहीं आह
हर मुसलमां पा नबी ज़ादे⁶ का हक़ होता है
बच्चे रोते हैं तो सीना मिरा शक़⁷ होता है

¹ ताज्जुब का कलमा

² खुवाहिश। चाह के एक मानी पानी भी हैं। पानी और चाह में ईहामे तनासुब

³ आँख

⁴ आँख। निगाह फिराना एक मुहावरा है जिस का मतलब है नज़रअंदाज़ करना। चश्म और निगाह में ईहामे तनासुब

⁵ प्याला

⁶ हज़रत मुहम्मद का बेटा यानी इमाम हुसैन। हज़रत मुहम्मद प्यार से इमाम हुसैन को अपना बेटा कहते थे

⁷ दरार पड़ना, फटना

ایک دن وہ تھا اور اک دن یہ ہے اللہ اللہ¹
کہ اسی طرح ہمیں پیاس میں پانی کی ہے چاہ²
چشم³ امید ہو کیا سب نے پھرائی ہے نگاہ⁴
کوئی اک جام⁵ بھی بھر کر ہمیں دیتا نہیں آہ
ہر مسلمان پہ نبی زادے⁶ کا حق ہوتا ہے
بچے روتے ہیں تو سینہ مرا شق⁷ ہوتا ہے

¹ تعجب کا کلمہ

² خواہش۔ چاہ کے ایک معنی پانی بھی ہیں۔ پانی اور چاہ میں ایہام تناسب

³ آنکھ

⁴ آنکھ۔ نگاہ پھرانا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے نظر انداز کرنا، چشم اور نگاہ میں ایہام تناسب

⁵ پیالہ

⁶ حضرت محمد کا بیٹا یعنی امام حسین۔ حضرت محمد پیار سے امام حسین کو اپنا بیٹا کہتے تھے

⁷ درار پڑنا، پھٹنا

कई मासूम हैं कमसिन कि मुए¹ जाते हैं
दम उखड़ता² है मिरा जब उन्हें ग़श³ आते हैं
पानी पानी⁴ जो वो कहते हैं तो शरमाते हैं
पास दरिया है पा इक बूंद नहीं पाते हैं
सच है गुरबत⁵ की अजब शाम ओ सहर⁶ होती है
तीसरा दिन है कि फ़ाकों⁷ में बसर⁸ होती है

¹ मरना

² एक मुहावरा जिस का मतलब है बहुत परेशान होना

³ बेहोशी का दौरा

⁴ पानी पानी होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है शरमाना। यहाँ पानी पानी और शरमाना में रियायते लफ़्ज़ी

⁵ ग़रीबी, परेशानी

⁶ सुबह

⁷ दिन भर न कुछ खाना मिले न पानी तो उसे फ़ाका कहते हैं

⁸ गुज़रना

کئی معصوم ہیں کم سن کہ موے¹ جاتے ہیں
دم اکھڑتا² ہے مرا جب اُنھیں غش³ آتے ہیں
پانی پانی⁴ جو وہ کہتے ہیں تو شرماتے ہیں
پاس دریا ہے پہ اک بوند نہیں پاتے ہیں
سچ ہے غربت⁵ کی عجب شام و سحر⁶ ہوتی ہے
تیسرا دن ہے کہ فاقوں⁷ میں بسر⁸ ہوتی ہے

¹ مرنا

² ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے بہت پریشان ہونا

³ بیہوشی کا دورہ

⁴ پانی پانی ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے شرمانا۔ یہاں پانی پانی اور شرمانا میں رعایت لفظی⁴

⁵ غربت، پریشانی

⁶ صبح

⁷ دن بھر نہ کچھ کھانا ملے نہ پانی تو اسے فاقہ کہتے ہیں

⁸ گزرنا

शह¹ की मज़लूमी² पा गिरियां³ हुई ज़ालिम की सिपाह⁴
 उमरे साद⁵ ने की मुड़ के रखे⁶ हुर पा निगाह
 बोला वो⁷ अशहदो बिल्लाह⁸ बजा⁹ कहते हैं शाह¹⁰
 मुहसिन¹¹ ओ मुनइम¹² ओ आक्रा¹³ है मिरा ये ज़ी जाह¹⁴
 इन के एहसान का क्योंकर कोई मुन्किर¹⁵ हो जाय
 सुखने हक¹⁶ में जो शक लाए वो काफ़िर¹⁷ हो जाय

¹ इमाम हुसैन

² जुल्म सहने वाला मज़लूम और उस की हालत मज़लूमी

³ रोना

⁴ फ़ौज

⁵ कर्बला में जमा होने वाली यज़ीद की फ़ौज का कमांडर और रे नाम के मुल्क का गवर्नर

⁶ चेहरा

⁷ यानी हुर

⁸ अरबी कलमा जिस का मतलब है अल्लाह की कसम

⁹ ठीक, सच

¹⁰ इमाम हुसैन

¹¹ फ़ायदा पहुँचाने वाला

¹² फ़ायदा पहुँचाने वाला

¹³ मालिक

¹⁴ मरतबे वाला

¹⁵ मुकरने वाला, न मानने वाला

¹⁶ सच बात, अल्लाह की बात

¹⁷ इस्लाम के बाहर

1 شہ کی مظلومی 2 پہ گریاں 3 ہوئی ظالم کی سپاہ 4
 عمر سعد 5 نے کی مڑ کے رُخ 6 حُر پہ نگاہ
 بولا وہ 7 اشہدُ باللہ 8 بجا 9 کہتے ہیں شاہ 10
 محسن 11 و مُنعم 12 و آقا 13 ہے مرا یہ ذی جاہ 14
 ان کے احسان کا کیونکر کوئی منکر 15 ہو جائے
 سخن حق 16 میں جو شک لائے وہ کافر 17 ہو جائے

1 امام حسین

2 ظلم سہنے والا مظلوم اور اس کی حالت مظلومی

3 رونا

4 فوج

5 کربلا میں جمع ہونے والی یزید کی فوج کا سپہ سالار اور رے نام کے ملک کا گورنر

6 چہرہ

7 یعنی حر

8 عربی کلمہ جس کا مطلب ہے اللہ کی قسم

9 ٹھیک، سچ

10 امام حسین

11 فائدہ پہنچانے والا

12 فائدہ پہنچانے والا

13 مالک

14 مرتبے والا

15 مکر نے والا، نہ ماننے والا

16 سچ بات، اللہ کی بات

17 اسلام کے باہر

एक में क्या हूँ ज़माने पा है अहसां इन का
अबरे¹ रहमत² हैं ख़ता पोश³ है दामां⁴ इन का
खुशक ओ तर⁵ पर है करम⁶ ख़ल्क⁷ में यक्सां⁸ इन का
अए खुशाहाल⁹ जो गुरबत¹⁰ में हो मेहमां इन का
जन्नती¹¹ है जिसे हासिल ये शरफ़¹² होगा
जो उधर होगा खुदा उस की तरफ़ होगा

¹ बादल

² रहम

³ गुनाह छुपाने, ढांपने वाला

⁴ दामन

⁵ हर चीज़

⁶ मेहरबानी

⁷ दुनिया

⁸ बराबर

⁹ अच्छी हालत

¹⁰ ग़रीब, परदेसी

¹¹ जन्नत में जाने वाला

¹² खुशकिस्मती

ایک میں کیا ہوں زمانے پہ ہے احساں اِن کا
ابر¹ رحمت² ہیں خطا پوش³ ہے داماں⁴ اِن کا
خُشک و تر⁵ پر ہے کرم⁶ خلق⁷ میں یکساں⁸ اِن کا
اے خوشا حال⁹ جو غربت¹⁰ میں ہو مہماں اِن کا
جنتی¹¹ ہے جسے حاصل یہ شرف¹² ہوئے گا
جو اُدھر ہوگا خدا اُس کی طرف ہوئے گا

¹ بادل

² رحم

³ گناہ کو چھپانے، ڈھانپنے والا

⁴ دامن

⁵ ہر چیز

⁶ مہربانی

⁷ دنیا

⁸ برابر

⁹ اچھی حالت

¹⁰ غریب، پردیسی

¹¹ جنت میں جانے والا

¹² خوش قسمتی

इन से कतरा कोई मांगे तो गुहर¹ देते हैं
 हैं सखी² इन्ने सखी³ बात पा सर देते हैं
 पेट साएल⁴ का ये फ़ाक़ों⁵ में भी भर देते हैं
 याँ⁶ तो ज़र⁷ देते हैं फिरदौस⁸ में घर देते हैं
 आस⁹ मुजरिम की गुनाहगार की उम्मीद हैं ये¹⁰
 ज़र्रा¹¹ परवर¹² जिन्हें कहते हैं वो ख़ुरशीद¹³ हैं ये

¹ मोती। कहते हैं समंदर में रहने वाली सीप के मुँह में जब एक बूंद पानी चला जाता है तो वो मोती बन जाता है।

यहाँ कतरा और गुहर में ईहामे तनासुब

² दिल खोल कर मदद करने वाला

³ हज़रत अली का एक नाम। एक बार हज़रत अली ने नमाज़ पढ़ने के दौरान एक फ़कीर को अपनी अंगूठी दे दी थी जिस पर खुश हो कर अल्लाह ने हज़रत अली को ये नाम दिया था। हज़रत अली के बेटे यानी इमाम हुसैन

⁴ मांगने वाला, फ़कीर

⁵ दिन भर न कुछ खाना मिले न पानी तो उसे फ़ाका कहते हैं

⁶ यहाँ

⁷ रूपया

⁸ जन्नत

⁹ उम्मीद

¹⁰ आस और उम्मीद, मुजरिम और गुनाहगार में ईहामे तनासुब

¹¹ बहोत छोटा

¹² हिफ़ाज़त करने वाला, ज़र्रा परवर यानी छोटी से छोटी चीज़ की भी हिफ़ाज़त करने वाला

¹³ सूरज

ان سے قطرہ کوئی مانگے تو گہر¹ دیتے ہیں
 ہیں سخی² ابن سخی³ بات پہ سر دیتے ہیں
 پیٹ سائل⁴ کا یہ فاقوں⁵ میں بھی بھر دیتے ہیں
 یاں⁶ تو زر⁷ دیتے ہیں فردوس⁸ میں گھر دیتے ہیں
 آس⁹ مجرم کی گنہگار کی امید ہیں یہ¹⁰
 ذرہ¹¹ پرور¹² جنہیں کہتے ہیں وہ خورشید¹³ ہیں یہ

موتی۔ کہتے ہیں سمندر میں رہنے والی سیپ کے منہ میں جب ایک بوند پانی چلا جاتا ہے تو وہ موتی بن جاتا ہے۔ یہاں قطرہ اور گہر ہیں رعایت لفظی¹
² دل کھول کر مدد کرنے والا

⁴ حضرت علی کا ایک نام۔ ایک بار حضرت علی نے نماز پڑھنے کے دوران ایک فقیر کو اپنی انگوٹھی دے دی تھی جس پر خوش ہو کر اللہ نے حضرت علی کو یہ نام دیا تھا۔ ابن سخی یعنی حضرت علی کا بیٹا امام حسین
⁴ مانگنے والا

⁵ دن بھر نہ کچھ کھانا ملے نہ پانی تو اسے فاقہ کہتے ہیں

⁶ یہاں

⁷ پیسہ

⁸ جنت

⁹ امید

¹⁰ آس اور امید، مجرم اور گنہگار میں ایہام تناسب

¹¹ بہت چھوٹا

¹² حفاظت کرنے والا، ذرہ پرور یعنی چھوٹی سے چھوٹی چیز کی بھی حفاظت کرنے والا

سورج¹³

ये अभी हाथ उठा कर जो दुआ फ़रमाएं
जितने आलम¹ के गुनाहगार हैं बख़्शो² जाएं
हक़³ से जिस शै⁴ के तलबगार⁵ हों फ़ौरन पाएं
जामे⁶ कौसर⁷ यहीं फ़िरदौस⁸ से हूरें लाएं
मिसले खुरशीद⁹ है रौशन वो शरफ़¹⁰ इन का है
ये वो बंदे हैं कि अल्लाह पा हक़ जिन का है¹¹

¹ दुनिया

² माफ़ करना

³ अल्लाह

⁴ चीज़

⁵ ख़्वाहिशमंद

⁶ प्याला

⁷ जन्नत की एक नहर जिस का पानी मीठा और ठंडा है

⁸ जन्नत

⁹ सूरज की तरह

¹⁰ मरतबा

¹¹ यानी इमाम हुसैन ने अल्लाह की राह में ऐसे ऐसे काम किए हैं कि उन का फल, इनाम देना अल्लाह पर वाजिब है। हक़ के मानी अल्लाह भी होता है इसलिए अल्लाह और हक़ मे इहामे तनासुब

یہ ابھی ہاتھ اٹھا کر جو دعا فرمائیں
 جتنے عالم¹ کے گنہگار ہیں بخشے² جائیں
 حق³ سے جس شے⁴ کے طلبگار⁵ ہوں فوراً پائیں
 جام⁶ کوثر⁷ یہیں فردوس⁸ سے حوریں لائیں
 مثلِ خورشید⁹ ہے روشن وہ شرف¹⁰ ان کا ہے
 یہ وہ بندے ہیں کہ اللہ پہ حق جن کا ہے¹¹

¹ دنیا

² معاف کرنا

³ اللہ

⁴ چیز

⁵ خواہشمند

⁶ پیالہ

⁷ جنت کی ایک نہر جس کا پانی میٹھا اور ٹھنڈا ہے

⁸ جنت

⁹ سورج

¹⁰ مرتبہ

¹¹ یعنی امام حسین نے اللہ کی راہ میں ایسے ایسے کام کیے ہیں کہ اُن کا صلا، پھل دینا اللہ پر واجب ہے۔ حق کے معنی اللہ بھی ہوتا ہے اس لیے اللہ اور حق

میں ایہام تناسب

हुर से घबरा के ये बोला उमरे सादे¹ शरीर²
ये तो है साफ़ तरफ़दारीए³ शह⁴ की तकरीर⁵
अपने हाकिम⁶ का न कुछ ज़िक्र न तारीफ़े अमीर⁷
अल्लाह अल्लाह⁸ ये औसाफ़⁹ ये मदहे¹⁰ शब्बीर
सुन चुका हूँ मैं कि मुज़्तर¹¹ है कई रातों से
उल्फ़ते¹² शाह¹³ टपकती है तिरी बातों से

¹ यज़ीद की फ़ौज का सिपहसालार, कमांडर और रे नाम के मुल्क का गवर्नर

² बदमाश

³ हिमायत

⁴ इमाम हुसैन

⁵ हुकूमत करने वाला यानी यज़ीद

⁶ सरदार यानी यज़ीद

⁷ ताज्जुब का कलमा

⁸ तारीफ़ी कलमात, तारीफ़ की बातें

⁹ तारीफ़

¹⁰ इमाम हुसैन

¹¹ बेचैन

¹² मुहब्बत

¹³ इमाम हुसैन

حُر سے گھبرا کے یہ بولا عمرِ سعد¹ شریر²
 یہ تو ہے صاف طرفداری³ شہ⁴ کی تقریر
 اپنے حاکم⁵ کا نہ کچھ ذکر نہ تعریفِ امیر⁶
 اللہ اللہ⁷ یہ اوصاف⁸ یہ مدح⁹ شبیر¹⁰
 سُن چکا ہوں میں کہ مُضطر¹¹ ہے کئی راتوں سے
 اُلفت¹² شاہ¹³ ٹپکتی ہے تری باتوں سے

¹ یزید کی فوج کا سپہ سالار، کمانڈر اور رے نام کے ملک کا گورنر

² بد معاش

³ حمایت

⁴ امام حسین

⁵ حکومت کرنے والا یعنی یزید

⁶ سردار یعنی یزید

⁷ تعجب کا کلمہ

⁸ تعریفی کلمات، تعریف کی باتیں

⁹ تعریف

¹⁰ امام حسین

¹¹ بے چین

¹² محبت

¹³ امام حسین

न वो आँखें न वो चितवन¹ न वो तेवर² न मिज़ाज
सीधी बातों में बिगड़ना³ ये नया तौर⁴ है आज
तख़्त⁵ बख़्शा है मुहम्मद के नवासे⁶ ने कि ताज
जिन को समझा है ग़नी⁷ दिल में वो खुद हैं मुहताज⁸
कौन सा बाग़⁹ तुझे शाह¹⁰ ने दिखलाया है
कहीं कौसर¹¹ के तो छींटों में नहीं आया है¹²

¹ देखने का अंदाज़

² माथे पर पड़ने वाले बल, मतलब अंदाज़

³ सीधी बातों में बिगड़ना एक मुहावरा है जिस का मतलब है बग़ैर किसी वजह के गुस्सा करना

⁴ तरीका, अंदाज़

⁵ बादशाहत

⁶ हज़रत मुहम्मद की बेटी हज़रत फ़ातेमा के बेटे यानी इमाम हुसैन

⁷ जिस को किसी चीज़ की ज़रूरत न हो

⁸ जिस को किसी चीज़ की ज़रूरत हो। ग़नी और मुहताज में ईहामे तज़ाद

⁹ हरे हरे बाग़ दिखाना एक मुहावरा है जिस का मतलब है किसी को बहकाना

¹⁰ इमाम हुसैन

¹¹ जन्नत की एक नहर जिस का पानी मीठा और ठंडा है

¹² छींटों में आना एक मुहावरा है जिस का मतलब है बहकावे में आना। ये एक आमियाना यानी घटिया मुहावरा है जिस का इस्तेमाल इमाम हुसैन के लिए नहीं किया जा सकता लेकिन चूँकि ये उमरे साद की ज़बान से कहलाया गया है इसलिए बुरा नहीं मालूम होता। इमाम हुसैन ने हुर को जन्नत देने का वादा किया था इस मुनासिबत से यहाँ कौसर के छींटों में आना इस्तेमाल किया है

نہ وہ آنکھیں نہ وہ چتون¹ نہ وہ تیور² نہ مزاج
 سیدھی باتوں میں بگڑنا³ یہ نیا طور⁴ ہے آج
 تخت⁵ بخشا ہے محمدؐ کے نواسے⁶ نے کہ تاج
 جن کو سمجھا ہے غنی⁷ دل میں وہ خود ہیں محتاج⁸
 کون سا باغ⁹ تجھے شاہ¹⁰ نے دکھلایا ہے
 کہیں کوثر¹¹ کے تو چھینٹوں میں نہیں آیا ہے¹²

¹ دیکھنے کا انداز

² ماتھے پر پڑنے والے بل، مطلب انداز

³ سیدھی باتوں میں بگڑنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے بغیر کسی وجہ کے غصہ کرنا

⁴ طریقہ، انداز

⁵ بادشاہت

⁶ حضرت محمدؐ کی بیٹی حضرت فاطمہ کے بیٹے یعنی امام حسین

⁷ جس کو کسی چیز کی ضرورت نہ ہو

⁸ جس کو کسی چیز کی ضرورت ہو۔ غنی اور محتاج میں ایہام تضاد

⁹ ہرے ہرے باغ دکھانا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کسی کو بہکانا

¹⁰ امام حسین

¹¹ جنت کی ایک نہر جس کا پانی میٹھا اور ٹھنڈا ہے

¹² چھینٹوں میں آنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے بہکاوے میں آنا۔ یہ ایک عامیاناہ یعنی گھٹیا محاورہ ہے جس کا استعمال امام حسین کے لیے نہیں کیا

جاسکتا لیکن چونکہ یہ عمر سعد کی زبان سے کہلایا گیا ہے اس لیے برا نہیں معلوم ہوتا۔ امام حسین نے حر کو جنت دینے کا وعدہ کیا تھا اس مناسبت سے

یہاں کوثر کے چھینٹوں میں آنا استعمال کیا ہے

क्या किसी हूर का दिखला दिया हज़रत¹ ने जमाल²
मिल गया सायाए तूबा³ कि जो ऐसा है निहाल⁴
कसरे⁵ याकूत⁶ में पहुँचा जो तिरा रंग है लाल
कौन से मेवए⁷ शीरीं⁸ पा टपकती है राल⁹
दफ़अतन¹⁰ हक्के नमक¹¹ को भी फ़रामोश¹² किया
क्या तुझे बादै¹³ तस्नीम¹⁴ ने बेहोश किया

¹ इमाम हुसैन

² खूबसूरती

³ जन्नत का एक पेड़। पेड़ के साय में इंसान को सुकून मिलता है

⁴ खुश

⁵ महल

⁶ लाल रंग का एक कीमती पत्थर, याकूत और लाल में ईहामे तनासुब

⁷ फल

⁸ मीठा

⁹ राल टपकना एक मुहावरा है जिस का मतलब है किसी चीज़ के लिए ललचाना

¹⁰ बिल्कुल ही, एकदम

¹¹ अहसान का बदला चुकाने की ज़िम्मेदारी

¹² भूलना

¹³ हवा

¹⁴ जन्नत का एक फ़व्वारा। जन्नत के इस फ़व्वारे की हवा में इंसान को होश आ जाएगा लेकिन चूँकि हूर अपनी फ़ौज छोड़ कर इमाम हुसैन की तरफ़ जा रहा है इसलिए उमरे साद के लिए हूर को होश नहीं, बेहोश है। इमाम हुसैन को बादै तस्नीम भी समझ कर पढ़ा जा सकता है

کیا کسی حور کا دکھلا دیا حضرت¹ نے جمال²
 مل گیا ساہ طوبی³ کہ جو ایسا ہے نہال⁴
 قصر⁵ یا قوت⁶ میں پہونچا جو ترا رنگ ہے لال
 کون سے میوہ⁷ شیریں⁸ پہ ٹپکتی ہے رال⁹
 دفتہ¹⁰ حق نمک¹¹ کو بھی فراموش¹² کیا
 کیا تجھے بادہ¹³ تسنیم¹⁴ نے بے ہوش کیا

1 امام حسین

2 خوبصورتی

3 جنت کا ایک پیڑ۔ پیڑ کے سائے میں انسان کو سکون ملتا ہے

4 خوش

5 محل

6 لال رنگ کا ایک قیمتی پتھر۔ یا قوت اور لال میں ایہام تناسب ہے

7 پھل

8 میٹھا

9 رال ٹپکنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کسی چیز کے لیے لپچانا

10 بالکل ہی، ایک دم

11 احسان کا بدلہ چکانے کی ذمہ داری

12 بھولنا

13 ہوا

14 جنت کا ایک ٹوارہ، اصل میں تو جنت کے اس ٹوارے کی ہوا میں انسان کو ہوش آجائے گا لیکن چونکہ حراپنی فوج چھوڑ کر امام حسین کی طرف جا رہا ہے اس لیے عمر سعد کے لیے حرا کو ہوش نہیں ہے، بے ہوش ہے۔ امام حسین کو بادہ تسنیم سمجھ کر بھی پڑھا جاسکتا ہے

मैं जहाँदीदा¹ हूँ सब मुझ को ख़बर है तेरी
कुरुतुलऐने मुहम्मद² पा है नज़र तेरी
होंठ भी खुश्क³ हैं और चश्म⁴ भी तर⁵ है तेरी
जिस्म ख़ाली⁶ है इधर जान उधर है तेरी
राह में कुछ जो सुलूक⁷ और नवाज़िश⁸ की है
तूने फ़रज़न्दे⁹ यदुल्लाह¹⁰ से साज़िश की है

¹ दुनिया देखे हुए यानी तजुर्बेकार

² हज़रत मुहम्मद की आँखों की ठंडक यानी इमाम हुसैन। ऐन के मानी आँख है। ऐन और नज़र में ईहाम तनासुब

³ सूखा

⁴ आँख

⁵ गीला। खुश्क और तर में ईहामे तज़ाद

⁶ ख़ाली को दो मानी में इस्तेमाल किया है। ख़ाली बमानी सिर्फ़ और ख़ाली बमानी बग़ैर जान के

⁷ मेहरबानी

⁸ ख़ातिर

⁹ बेटा

¹⁰ हज़रत अली का नाम

میں جہاں دیدہ¹ ہوں سب مجھ کو خبر ہے تیری
قرۃ العین محمد² پہ ہے نظر تیری
ہونٹھ بھی خشک³ ہیں اور چشم⁴ بھی تر⁵ ہے تیری
جسم خالی⁶ ہے ادھر جان ادھر ہے تیری
راہ میں کچھ جو سلوک⁷ اور نوازش⁸ کی ہے
تو نے فرزند⁹ ید اللہ¹⁰ سے سازش کی ہے

¹ دنیا دیکھے ہوئے یعنی تجربہ کار

² حضرت محمد کی آنکھوں کی ٹھنڈک یعنی امام حسین۔ عین کے معنی آنکھ۔ عین اور نظر میں ایہام تناسب

³ سوکھا

⁴ آنکھ

⁵ گیلا۔ خشک اور تر میں ایہام تضاد

⁶ خالی کو دو معنی میں استعمال کیا ہے، خالی بمعنی صرف اور خالی بمعنی بغیر جان کے

⁷ مہربانی

⁸ خاطر

⁹ بیٹا

¹⁰ حضرت علی کا ایک نام

खैर मख़्फ़ी¹ न रहेगा ये कुसूर² और फ़ुतूर³
लिखेंगे उहदै अख़बार⁴ पा जो हैं मामूर⁵
हाकिमे शाम⁶ है जाबिर⁷ वो सज़ा देगा ज़रूर
गर तुझे दार पा खैंचे⁸ तो कुछ उस से नहीं दूर
सब तिरी क़ौम⁹ के सर तन से जुदा होएंगे
ज़न¹⁰ ओ फ़रज़न्द¹¹ गिरफ़्तारे बला¹² होएंगे

¹ छुपा हुआ

² ग़लती

³ बेतुकापन

⁴ फ़ौज के साथ अख़बार यानी ख़बरें लिखने वाले भी होते थे जो रोज़ाना के हालात बादशाह को लिख कर भेजते थे

⁵ किसी काम को करने पर नौकर

⁶ शाम का बादशाह यानी यज़ीद

⁷ ज़ालिम

⁸ सूली पर चढ़ाना, सज़ा देना

⁹ घरवाले

¹⁰ बीवी

¹¹ बेटा

¹² मुसीबत में फंसना

خیر معنی¹ نہ رہے گا یہ تصور² اور فتور³
 لکھیں گے عمدہ⁴ اخبار⁴ پہ جو ہیں مامور⁵
 حاکمِ شام⁶ ہے جابر⁷ وہ سزا دے گا ضرور
 گر تجھے دار پہ کھینچے⁸ تو کچھ اُس سے نہیں دور
 سب تری قوم⁹ کے سر تن سے جدا ہوں گے
 زن¹⁰ و فرزند¹¹ گرفتارِ بلا¹² ہوں گے

¹ چھپا ہوا

² غلطی

³ بے تکاپن

⁴ فوج کے ساتھ اخبار یعنی خبریں لکھنے والے بھی ہوتے تھے جو روزانہ کے حالات بادشاہ کو لکھ کر بھیجتے تھے

⁵ کسی کام کو کرنے پر نوکر

⁶ شام کا بادشاہ یعنی یزید

⁷ ظالم

⁸ سولی پر چڑھانا، سزا دینا

⁹ گھر والے

¹⁰ بیوی

¹¹ بیٹا

¹² مصیبت میں پھنسننا

नफ़ा¹ उस अम्र² में क्या जिस में हो मर्दुम³ का ज़रर⁴
 आँखें निकलेंगी⁵ मुहब्बत से जो देखेगा उधर
 शजरे⁶ कामते⁷ सरवर⁸ पा जो डालेगा नज़र
 सर चढ़ेगा⁹ तिरा बरछी¹⁰ पा ये उस का है समर¹¹
 उल्फ़ते¹² जुल्फ़ से भी पेंच¹³ में तू आएगा
 ख़ाले रूख़¹⁴ देखा तो घर ख़ालसे लग जाएगा¹⁵

¹ फ़ायदा

² नुक़ता, काम

³ आदमी, आँख की पुतली को भी कहते हैं

⁴ नुक़सान

⁵ आँखें निकलना एक मुहावरा है जिस के मानी हैं परेशान, होना। आँखें निकलना और देखना में रियायते लफ़्ज़ी आँखें और मर्दुम में ईहामे तनासुब

⁶ पेड़

⁷ इंसान का क्रद

⁸ इमाम हुसैन

⁹ अरब का दस्तूर था कि जंग के बाद मरने वाले दुश्मनों के सर नेज़े और बरछियों में लगा कर जीत की खुशी मनाई जाती थी

¹⁰ एक हथियार जिस में लकड़ी के लंबे से डंडे पर तेज़धार वाला फल लगा होता है

¹¹ फल। शजर और समर में ईहामे तनासुब

¹² मुहब्बत

¹³ परेशानी। बालों में पड़ने वाले बल को भी पेंच कहते हैं। पेंच मे आना एक मुहावरा है जिस का मतलब है परेशानी में फंसना। जुल्फ़ और पेंच मे ईहामे तनासुब। जुल्फ़ों के पेंच में गिरफ़्तार होना यानी किसी से मुहब्बत होना।

उल्फ़त, जुल्फ़, और पेंच में रियायते लफ़्ज़ी

¹⁴ चेहरे पर काले रंग का तिल, ये खूबसूरती की निशानी है

¹⁵ ख़ालसे का मतलब है सरकार की तरफ़ से ज़मीन जायदाद का ज़ब्त हो जाना। ख़ालसे लगना एक मुहावरा है जिस का मतलब है बर्बाद हो जाना। ये भी घटिया मुहावरा है लेकिन उमरे साद के लिए ऐसी ज़बान का इस्तेमाल करना सही है। ख़ाल और ख़ालसे में रियायते लफ़्ज़ी। हर को सरकार यानी बादशाह बर्बाद कर देगा इस मुनासिबत से ख़ालसे लगना मुहावरा ठीक है

نفع¹ اُس امر² میں کیا جس میں ہومرؤم³ کا ضرر⁴
 آنکھیں نکلیں⁵ گی محبت سے جو دیکھے گا ادھر
 شجر⁶ قامت⁷ سرور⁸ پہ جو ڈالے گا نظر
 سر چڑھے گا⁹ ترا برچھی¹⁰ پہ یہ اُس کا ہے ثمر¹¹
 اُلفت¹² زلف سے بھی پیچ¹³ میں تو آئے گا
 خالِ رُخ¹⁴ دیکھا تو گھر خالصے لگ جائے گا¹⁵

¹ فائدہ

² نکتہ، کام

³ آدمی۔ آنکھ کی پتلی کو بھی کہتے ہیں

⁴ نقصان

⁵ آنکھیں نکلنا ایک محاورہ ہے جس کے معنی ہیں پریشان، تکلیف ہونا۔ آنکھیں نکلنا اور دیکھنا میں رعایت لفظی۔ آنکھیں اور مردم میں ایہام تناسب⁵
⁶ پیڑ

⁷ انسان کا قد

⁸ امام حسین

⁹ عرب کا دستور تھا کہ جنگ کے بعد مرنے والے دشمنوں کے سر نیزے اور برچیوں میں لگا کر جیت کی خوشی منائی جاتی تھی

¹⁰ ایک ہتھیار جس میں لکڑی کے لمبے سے ڈنڈے پر تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

¹¹ پھل۔ شجر اور ثمر میں ایہام تناسب

¹² محبت

¹³ پریشانی۔ بالوں میں پڑنے والے بل کو بھی پیچ کہتے ہیں۔ پیچ میں آنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے پریشانی میں پھنسننا۔ زلف اور پیچ میں ایہام

تناسب۔ زلفوں کے پیچ میں گرفتار ہونا یعنی کسی سے محبت ہونا۔ اُلفت، زلف، اور پیچ میں رعایت لفظی

¹⁴ چہرے پر کالے رنگ کا تل، یہ خوبصورتی کی نشانی ہے

¹⁵ خالصے کا مطلب ہے سرکار کی طرف سے زمین، جائداد کا ضبط ہو جانا۔ خالصے لگنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے برباد ہو جانا۔ یہ بھی گھٹیا

محاورہ ہے لیکن عمر سعد کے لیے ایسی زبان کا استعمال کرنا صحیح ہے۔ خال اور خالصے میں رعایت لفظی۔ حر کو سرکار یعنی بادشاہ برباد کر دے گا اس

مناسبت سے خالصے لگنا محاورہ ٹھیک ہے

बद्रे¹ पेशानीए² सरवर³ का जो है दिल में ख़याल
तो इसी माह⁴ में नुक्सां⁵ तेरा होवेगा कमाल⁶
सब में हो जाएगा अंगुशतनुमा⁷ शक्ले हिलाल⁸
तीर ओ शम्शीर⁹ है अबरू¹⁰ की मुहब्बत का मआल¹¹
इश्के रुख़सार¹² में रूतबा¹³ तिरा घट जाएगा
मुँह पा कहता हूँ¹⁴ कि चेहरा अभी कट जाएगा¹⁵

¹ पूरा चाँद

² माथा, चाँद सा रौशन माथा

³ इमाम हुसैन

⁴ महीना, चाँद। बदर और माह में ईहामे तनासुब

⁵ कमी

⁶ बहोत ज़्यादा

⁷ जिस की तरफ़ उंगलियाँ उठें

⁸ चाँद की तरह। ऐसा चाँद जिस की तरफ़ सब लोग उंगली उठा कर इशारा करें

⁹ तलवार

¹⁰ भवें। तलवार और भवों की शक़्ल एक सी होती है इस बिना पर यहाँ रियाते लफ़्ज़ी है

¹¹ नतीजा

¹² गाल

¹³ हैसियत

¹⁴ मुँह पर कहना एक मुहावरा है जिस का मतलब है साफ़ साफ़ कहना

¹⁵ फ़ेहरिस्त में से नाम कट जाएगा। एक फ़ेहरिस्त में सिपाहियों का पूरा हुलिया लिखा जाता था इस हुलिए को चेहरा कहते थे। मुँह और चेहरा में रियायते लफ़्ज़ी

بدر¹ پیشانی² سرور³ کا جو ہے سر میں خیال
 تو اسی ماہ⁴ میں نقصاں⁵ ترا ہووے گا کمال⁶
 سب میں ہو جائے گا انگشت نما⁷ شکلِ ہلال⁸
 تیر و شمشیر⁹ ہے ابرو¹⁰ کی محبت کا مال¹¹
 عشقِ رخسار¹² میں رتبہ¹³ ترا گھٹ جائے گا
 منہ پہ کہتا ہوں¹⁴ کہ چہرہ ابھی کٹ جائے گا¹⁵

¹ پورا چاند

² ماتھا، چاند سا روشن ماتھا

³ امام حسین

⁴ مہینہ، چاند۔ بدر اور ماہ میں ایہام تناسب

⁵ کمی

⁶ بہت زیادہ

⁷ جس کی طرف انگلیاں اٹھیں

⁸ چاند کی طرح۔ ایسا چاند جس کی طرف سب لوگ انگلی اٹھا کر اشارہ کریں

⁹ تلوار

¹⁰ بھویں۔ تلوار اور بھویں کی شکل ایک سی ہوتی ہے اس بنا پر یہاں رعایت لفظی ہے

¹¹ نتیجہ

¹² گال

¹³ حیثیت

¹⁴ منہ پر کہنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے صاف صاف کہنا

¹⁵ فہرست میں سے نام کٹ جائے گا۔ ایک فہرست میں سپاہیوں کا پورا حلیہ لکھا جاتا تھا اس حلیے کو چہرہ کہتے تھے۔ منہ اور چہرہ میں رعایت لفظی

ख़ौफ़¹ किस बात का प्यासों से ये थराना क्या
लब² पा हर मर्तबा बेकस³ की सना⁴ लाना क्या
नंग की बात⁵ है दुश्मन की तरफ़ जाना क्या
हो नबी⁶ या कि वसी⁷ जंग में शर्माना क्या
अभी ले जाएं जो शब्बीर⁸ का सर हाथ लगे⁹
खुल्द¹⁰ हम इस को समझते हैं कि ज़र¹¹ हाथ लगे¹²

¹ डर

² होंठ

³ कमज़ोर

⁴ तारीफ़

⁵ शर्म की बात

⁶ हज़रत मुहम्मद

⁷ मज़रत मुहम्मद का नायब यानी इमाम हुसैन

⁸ इमाम हुसैन

⁹ हाथ लगना एक मुहावरा है जिस का मतलब है मिलना

¹⁰ जन्नत

¹¹ पैसा। इमाम हुसैन को क़त्ल करने के लिए यज़ीद ने उमरे साद को धमकी दी थी कि अगर उस ने ये काम न किया तो उस को रे नाम के मुल्क का गवर्नर नहीं बनाया जाएगा। उमरे साद इस बात का ज़िक्र भी करता था कि मुझे मालूम है कि इमाम हुसैन को क़त्ल करना ग़लत है लेकिन मैं रे की हुकूमत नहीं छोड़ सकता

¹² हाथ लगना एक मुहावरा है जिस का मतलब है मिलना

خوف¹ کس بات کا پیاسوں سے یہ تھرا نا کیا
 لب² پہ ہر مرتبہ بے کس³ کی ثنا⁴ لانا کیا
 ننگ کی بات⁵ ہے دشمن کی طرف جانا کیا
 ہو نبی⁶ یا کہ وصی⁷ جنگ میں شرمانا کیا
 ابھی لے جائیں جو شبیر⁸ کا سر ہاتھ لگے⁹
 خلد¹⁰ ہم اس کو سمجھتے ہیں کہ زر¹¹ ہاتھ لگے¹²

¹ ڈر

² ہونٹھ

³ کمزور

⁴ تعریف

⁵ شرم کی بات

⁶ حضرت محمد

⁷ رسول کا نائب یعنی امام حسین

⁸ امام حسین

⁹ ہاتھ لگنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ملنا

¹⁰ جنت

¹¹ پیہہ۔ امام حسین کو قتل کرنے کے لیے یزید نے عمر سعد کو دھمکی دی تھی کہ اگر اس نے یہ کام نہ کیا تو اس کو رے نام کے ملک کا گورنر نہیں بنایا

جائے گا۔ عمر سعد اس بات کا ذکر بھی کرتا تھا کہ مجھے معلوم ہے کہ امام حسین کو قتل کرنا غلط ہے لیکن میں رے کی حکومت نہیں چھوڑ سکتا

¹² ہاتھ لگنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ملنا

हुर पुकारा कि ज़बां बंद कर ओ नाहमवार¹
 काबिले लान² है तू और वो तेरा सरदार³
 इब्ने ज़हरा⁴ है जिगर बंदे⁵ रसूले मुख्तार⁶
 मेरा क्या मुहँ⁷ जो करूँ मदहे⁸ इमामे अबरार⁹
 इक ज़माना सिफ़ते¹⁰ आले अबा¹¹ करता है
 आप कुरआं में खुदा उन की सना¹² करता है

¹ बुरा आदमी

² लानत के काबिल। लानत के मानी बुरा भला कहना

³ यज़ीद

⁴ हज़रत मुहम्मद की बेटी ज़ेहरा का बेटा यानी इमाम हुसैन

⁵ जिगर का टुकड़ा

⁶ हज़रत मुहम्मद

⁷ ये एक कहावत है जिस का मतलब है मेरी कोई हैसियत नहीं

⁸ तारीफ़

⁹ इमाम हुसैन

¹⁰ खूबियाँ

¹¹ आले अबा का मतलब है वो चार लोग जिन को हज़रत मुहम्मद ने आए तह्नीर के नाज़िल होने के वक़्त अपने साथ एक चादर के नीचे कर लिया था और कहा था कि यही मेरे अहले बैत हैं और दुआ की थी कि ऐ खुदा तू इन को पाक कर और इन पर रहमत नाज़िल कर। ये चार लोग अली, फ़ातेमा, हसन और हुसैन हैं।

¹² तारीफ़

حُر پکارا کہ زباں بند کر او ناہموار¹
 قابل لعن² ہے تو اور وہ تیرا سردار³
 ابنِ زہرا⁴ ہے جگر بند⁵ رسولِ مختار⁶
 میرا کیا منھ⁷ جو کروں مدح⁸ امامِ ابرار⁹
 اک زمانہ صفت¹⁰ آلِ عبا¹¹ کرتا ہے
 آپ قرآن میں خدا اُن کی ثنا¹² کرتا ہے

¹ بر آدمی

² لعنت کے قابل۔ لعنت کے معنی برا بھلا کہنا

³ شام نام کے ملک کا بادشاہ یزید

⁴ حضرت محمد کی بیٹی زہرہ کا بیٹا یعنی امام حسین

⁵ جگر کا ٹکڑا

⁶ حضرت محمد

⁷ یہ ایک کہادت ہے جس کا مطلب ہے میری کوئی حیثیت نہیں

⁸ تعریف

⁹ امام حسین

¹⁰ خوبی

¹¹ آلِ عبا کا مطلب ہے وہ چار افراد جن کو حضرت محمد نے آیہ تطہیر کے نازل ہونے کے وقت اپنے ساتھ ایک چادر کے نیچے کر لیا تھا اور کہا تھا کہ یہی

میرے اہل بیت ہیں اور دعا کی تھی کہ اے خدا تو ان کو پاک کر اور ان پر رحمت نازل کر۔ یہ چار افراد علی، فاطمہ، حسن اور حسین ہیں۔

¹² تعریف

वस्फ़¹ ऐसों का जुबां पर कोई क्यों कर लाए
तीन सौ आए² हों तारीफ़ में जिन की आए
किसी इन्सां ने ये दुनिया में हैं रतबे³ पाए
अपना महबूब⁴ ओ वली⁵ जिस को खुदा फ़रमाए
उल्फ़ते⁶ आल⁷ में मरिए तो खुश इक़बाली⁸ है
संग⁹ है उन की मुहब्बत से जो दिल ख़ाली है

¹ खूबी

² कुरान की आयत की जमा है आया। इस मिसरे में इसी शकल का दूसरा लफ़्ज़ भी है, ये एक सनत है

³ हैसियत, मक़ाम

⁴ दोस्त

⁵ नाएब

⁶ मुहब्बत

⁷ यहाँ आल से मतलब है हज़रत मुहम्मद के घर वाले यानी अली, फ़ातेमा, हसन और हुसैन

⁸ अच्छी किस्मत

⁹ पत्थर

وصف¹ ایسوں کا زباں پر کوئی کیوں کر لائے
تین سو آئے² ہوں تعریف میں جن کی آئے
کسی انساں نے یہ دنیا میں ہیں رتبے³ پائے
اپنا محبوب⁴ و ولی⁵ جس کو خدا فرمائے
الفت⁶ آل⁷ میں مرے تو خوش اقبالی⁸ ہے
سنگ⁹ ہے اُن کی محبت سے جو دل خالی ہے

¹ خوبی

² قرآن کی آیت کی جمع ہے آیہ، اس مصرع میں اسی شکل کا دوسرا لفظ بھی ہے۔ یہ ایک صنعت ہے

³ حیثیت، مقام

⁴ دوست

⁵ نائب

⁶ محبت

⁷ یہاں آل سے مطلب ہے حضرت محمد کی آل یعنی علی، فاطمہ، حسن اور حسین

⁸ اچھی قسمت

⁹ پتھر

अस्लफ़ों¹ से है मुहब्बत तुझे ओ सिफ़ला मिज़ाज²
खाके पा³ उस की हूँ मैं है जो सरे अर्श⁴ का ताज
जिस को कांधे पा मुहम्मद के मिली है मेराज⁵
मेरे आक्रा⁶ सा सख़ी⁷ कौन है कौनैन⁸ में आज
क्यों तिरे सामने मुकरूं कि नहीं बख़्शा है
हाँ मुझे शाह⁹ ने फिरदौसे बरीं¹⁰ बख़्शा है

¹ घटिया

² घटिया मिज़ाज वाला

³ पैरों की धूल

⁴ आसमान का सर

⁵ अल्लाह ने हज़रत मुहम्मद को अपने पास बुलाया था जिस को मेराज कहते हैं, इस का एक मतलब बलंदी भी है।
इमाम हुसैन अपने बचपन में हज़रत मुहम्मद के कंधों पर सवार हुआ करते थे यानी उन को भी मेराज मिली थी

⁶ मालिक

⁷ दिल खोल कर मदद करने वाला

⁸ दोनों दुनियाएं। कौन और कौनैन में रियाते लफ़्ज़ी

⁹ इमाम हुसैन

¹⁰ जन्नत का बाग़

آسلفوں¹ سے ہے محبت تجھے او سیفہ مزاج²
 خاکِ پا³ اُس کی ہوں میں ہے جو سرِ عرش⁴ کا تاج
 جس کو کاندھے پہ محمدؐ کے ملی ہے معراج⁵
 میرے آقا⁶ سا سخی⁷ کون ہے کونین⁸ میں آج
 کیوں ترے سامنے مکروں کہ نہیں بخشا ہے
 ہاں مجھے شاہ⁹ نے فردوسِ بریں¹⁰ بخشا ہے

1 گھٹیا، بیچ

2 گھٹیا مزاج والا

3 پیروں کی دھول

4 آسمان کا سر

5 اللہ نے حضرت محمد کو اپنے پاس بلا یا تھا جس کو معراج کہتے ہیں۔ اس کا ایک مطلب بلندی بھی ہے۔ امام حسین اپنے بچپن میں حضرت محمد کے

کندھوں پر سوار ہوا کرتے تھے یعنی ان کو بھی معراج ملی تھی

6 مالک

7 دل کھول کر مدد کرنے والا

8 دونوں دنیا میں۔ کون اور کونین میں رعایت لفظی

9 امام حسین

10 جنت کا باغ

बाग़ जो मुझ को दिखाया¹ उसे क्या जाने तू
राहते रूह² है जिस बाग़ के हर फूल की बू
मुझ को अल्लाह ने बख़्शी हैं वो हूँ खुश रू³
कि जिन्हें तेरे फ़रिश्तों ने न देखा⁴ हो कभी⁵
नाम कौसर⁶ का न ले तू मुझे जोश आता है
इन्हीं छींटों से तो बेहोश को होश आता है

¹हरे बाग़ दिखाना मुहावरा है जिस का मतलब है मुस्तक़बिल के लिए अच्छी अच्छी बातें बताना और बहकाना
लेकिन चूँकि इमाम हुसैन ने मुस्तक़बिल के लिए सच बातें बताई हैं इसलिए ये मुहावरा बुरे मानी में नहीं है और
इमाम हुसैन ने हुर को वाक़ई जन्नत का बाग़ देने का वादा किया था। बाग़ दिखाना में रियायते लफ़्ज़ी

²सुकून

³खूबसूरत

⁴फ़रिश्तों ने नहीं देखा एक मुहावरा है जिस का मतलब है बहुत ही अनोखी और नायाब चीज़

⁵कभी

⁶जन्नत की एक नहर जिस का पानी मीठा और ठंडा है

باغ جو مجھ کو دکھایا¹ اُسے کیا جانے تو
 راحتِ روح² ہے جس باغ کے ہر پھول کی بو
 مجھ کو اللہ نے بخشی ہیں وہ حوریں خوش رو³
 کہ جنہیں تیرے فرشتوں نے نہ دیکھا⁴ ہو کبھی⁵
 نام کوثر⁶ کا نہ لے تو مجھے جوش آتا ہے
 انہیں چھینٹوں سے تو بے ہوش کو ہوش آتا ہے

¹ باغ دکھانا محاورہ ہے جس کا مطلب ہے مستقبل کے لیے اچھی اچھی باتیں بتانا اور بہرگانا لیکن چونکہ امام حسین نے سچ باتیں بتائی ہیں اس لیے یہ محاورہ

برے معنی میں نہیں ہے اور امام حسین نے حر کو واقعی جنت کا باغ دینے کا وعدہ کیا تھا۔ باغ دکھانا میں رعایتِ لفظی

² سکون

³ خوبصورت

⁴ فرشتوں نے نہیں دیکھا یا فرشتوں کو بھی نہیں معلوم یہ محاورہ ہے جس کا مطلب ہے بہت ہی انوکھی اور نایاب چیز

⁵ کبھی

⁶ جنت کی ایک نہر جس کا پانی میٹھا اور ٹھنڈا ہے

इज्जते दीं¹ शरफ़े² कौनो मकां³ हैं शब्बीर⁴
जाने ज़हरा⁵ हैं मुहम्मद की ज़बां हैं शब्बीर
संग⁶ पानी हो वो एजाज़ बयां⁷ हैं शब्बीर
जान क्यों हो न उधर जाने जहाँ हैं शब्बीर
मेहरबां हों तो अभी उक़दा कुशाई⁸ होवे
वो न बख़्शें⁹ तो खुदा तक न रसाई¹⁰ होवे

¹ दीन की इज्जत

² मर्तबा

³ दुनिया

⁴ इमाम हुसैन

⁵ हज़रत मुहम्मद की बेटी जनाबे ज़हरा की जान यानी इमाम हुसैन

⁶ पत्थर

⁷ ज़बान में इतनी ताक़त है कि पत्थर पानी हो जाए

⁸ परेशानी दूर होना

⁹ माफ़ करना

¹⁰ पहुँच

عزتِ دین¹ شرفِ کون و مکاں³ ہیں شبیر⁴
جانِ زہرا⁵ ہیں محمدؐ کی زباں ہیں شبیر
سنگ⁶ پانی ہو وہ اعجازِ بیاں⁷ ہیں شبیر
جان کیوں ہو نہ اُدھر جانِ جہاں ہیں شبیر
مہرباں ہوں تو ابھی عقدہ کشائی⁸ ہووے
وہ نہ بخشیں⁹ تو خدا تک نہ رسائی¹⁰ ہووے

¹ دین کی عزت

² مرتبہ

³ دنیا

⁴ امام حسین

⁵ حضرت محمدؐ کی بیٹی زہرا کی جان یعنی امام حسین

⁶ پتھر

⁷ زبان میں اتنی طاقت ہے کہ پتھر پانی ہو جائے

⁸ پریشانی دور ہونا

⁹ معاف کرنا

¹⁰ پہنچ

क्या मैं और क्या वो रियासत मिरी क्या मेरे अयाल¹
जब कि आफ़त में फंसे² अहमदे मुख़्तार³ की आल⁴
वाँ⁵ की इमलाक ओ ज़राअत⁶ का हो क्या मुझ को ख़याल
याँ⁷ हुई जाती है सादात⁸ की खेती पामाल⁹
घर का अब ध्यान न बच्चों का अलम¹⁰ है मुझ को
ख़ाना¹¹ बर्बादीए शब्बीर¹² का ग़म है मुझ को

¹ घरवाले

² आफ़त में फंसेना एक मुहावरा है जिस का मतलब है परेशानी में घिरना

³ हज़रत मुहम्मद

⁴ अवलाद

⁵ वहाँ

⁶ दुनयावी रुपया यानी यज़ीद की तरफ़ से मिलने वाला इनाम

⁷ यहाँ

⁸ सैय्यद की जमा। सैय्यद के मानी हैं हज़रत मुहम्मद के घर वाले

⁹ खेती पामाल होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है बर्बाद होना

¹⁰ ग़म

¹¹ घर

¹² इमाम हुसैन

کیا میں اور کیا وہ ریاست مری کیا میرے عیال¹
 جب کہ آفت میں پھنسنے² احمد مختار³ کی آل⁴
 واں⁵ کی اِملاک و زراعت⁶ کا ہو کیا مجھ کو خیال
 یاں⁷ ہوئی جاتی ہے سادات⁸ کی کھیتی پامال⁹
 گھر کا اب دھیان نہ بچوں کا آلم¹⁰ ہے مجھ کو
 خانہ¹¹ بربادیِ شبیر¹² کا غم ہے مجھ کو

1 گھر والے

2 آفت میں پھنسنے ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے پریشانی میں گھرنا

3 حضرت محمد

4 اولاد

5 وہاں

6 دنیاوی روپیہ یعنی یزید کی طرف سے ملنے والا انعام

7 یہاں

8 سید کی جمع۔ سید کے معنی ہیں حضرت محمد کے گھر والے

9 کھیتی پامال ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے برباد ہونا

10 غم

11 گھر

12 امام حسین

दौलते हाकिमे दूँ¹ पर है तिरा दारोमदार²
दारे³ दुनिया से ताल्लुक नहीं रखते दीदार⁴
क्या मुझे दार पा खींचेगा⁵ वो ज़ालिम ग़द्वार⁶
ख़्वाबे ग़फलत⁷ है उसे और मिरे तालए⁸ बेदार⁹
किसी सरदार ने ये औज¹⁰ न पाया होगा
दारे¹¹ तूबा¹² का मरे फ़र्क¹³ पा साया होगा

¹ घटिया, हकीर। यानी घटिया और हकीर दौलत वाला हाकिम यानी यज़ीद

² भरोसा, सहारा, इहेसार

³ दुनिया की चीज़ें

⁴ दीन वाले लोग

⁵ सूली पर चढ़ाना, सज़ा देना

⁶ धोखा देने वाला यानी यज़ीद

⁷ बेहोशी

⁸ किस्मत

⁹ जागी हुई

¹⁰ मर्तबा, इज़ज़त

¹¹ पेड़ की शाख़

¹² जन्नत के एक पेड़ का नाम

¹³ क़न्न। पूरे बंद में ९ मरतबा लफ़ज़ दार आया है ये एक तरह की सनत है

دولتِ حاکمِ دُوں¹ پر ہے ترا دار و مدار²
 دارِ³ دنیا سے تعلق نہیں رکھتے دیں دار⁴
 کیا مجھے دار پہ کھینچے گا⁵ وہ ظالم غدار⁶
 خوابِ غفلت⁷ ہے اُسے اور مرے طالع⁸ بیدار⁹
 کسی سردار نے یہ آوج¹⁰ نہ پایا ہوگا
 دارِ طوبیٰ¹¹ کا مرے فرق¹² پہ سایا ہوگا

1 گھٹیا، حقیر۔ گھٹیا اور حقیر دولت والا حاکم یعنی یزید

2 بھروسہ، سہارا، انحصار

3 دنیا کی چیزیں

4 دین والے لوگ

5 سزا دینا

6 دھوکہ دینے والا یعنی یزید

7 بیہوشی

8 قسمت

9 جاگی ہوئی

10 مرتبہ، عزت

11 جنت کے ایک بیڑ کا نام

12 قبر۔ پورے بند میں ۹ مرتبہ لفظ دار آیا ہے یہ ایک طرح کی صنعت ہے

है सरअफ़राज़¹ सदा आशिके पेशानीए² शाह³
 सजदे कीजे कि है बैत⁴ अबरूओं⁵ की बैतउल्लाह⁶
 इश्क़ आँखों का है मर्दुम⁷ के लिए नूरे निगाह
 है वो यूसुफ़⁸ जिसे हो मुस्हफ़े⁹ रुज़्ज़ार¹⁰ की चाह¹¹
 आशिके लब¹² को खुदा लाल¹³ ओ गुहर¹⁴ देता है
 वो दहन¹⁵ चश्मै कौसर¹⁶ की ख़बर देता है

¹ जिस का इन्तेखाब किया गया हो यानी खास

² माथा

³ इमाम हुसैन

⁴ बैत के दोनों मिसे बराबर होते हैं इस लिहाज़ से भंवों को बैत कहा है कि भवें भी बराबर होती हैं

⁵ भवें

⁶ काबा। हर मुसलमान काबे की तरफ़ रुख़ कर के सजदा करता है। बैत और बैतउल्लाह में रियायते लफ़्ज़ी

⁷ आदमी, आँख की पुतली को मर्दुम कहते हैं। आँख, मर्दुम और निगाह में ईहामे तनासुब

⁸ हज़रत यूसुफ़ एक पैग़म्बर थे और बहोत खूबसूरत

⁹ आईना

¹⁰ गाल

¹¹ चाहत। एक मतलब कुआँ भी है। हज़रत यूसुफ़ को उन के भाईयों ने एक कुएँ में बंद कर दिया था। इस मुनासिबत से यहाँ यूसुफ़ और चाह में रियायते लफ़्ज़ी है

¹² होंठ

¹³ क्रीमती लाल रंग का हीरा, होंठ को लाल हीरे से तश्बीह देते हैं। लाल और लब में रियायते लफ़्ज़ी है

¹⁴ मोती

¹⁵ दहाना, मुँह

¹⁶ जन्नत की एक नहर जिस का पानी मीठा और ठंडा है

ہے سر افراز¹ سدا عاشقِ پیشانی² شاہ³
 سجدے کیجے کہ ہے بیت⁴ ابروؤں⁵ کی بیت اللہ⁶
 عشقِ آنکھوں کا ہے مردم⁷ کے لیے نورِ نگاہ
 ہے وہ یوسف⁸ جسے ہو مصحفِ⁹ رخسار¹⁰ کی چاہ¹¹
 عاشقِ لب¹² کو خدا لعل¹³ و گہر¹⁴ دیتا ہے
 وہ دہن¹⁵ چشمہ کوثر¹⁶ کی خبر دیتا ہے

جس کا انتخاب کیا گیا ہو یعنی خاص¹

ماتھا²

امام حسین³

بیت کے دونوں مصرعے برابر ہوتے ہیں اس لحاظ سے بھوؤں کو بیت کہا ہے کہ بھوئیں بھی برابر ہوتی ہیں

بھوئیں⁵

کعبہ۔ ہر مسلمان کعبے کی طرف رخ کر کے سجد کرتا ہے۔ بیت اور بیت اللہ میں رعایت لفظی

آدمی، آنکھ کی پتلی کو بھی مردم کہتے ہیں۔ آنکھ، مردم اور نگاہ میں ایہام تناسب

حضرت یوسف ایک پیغمبر تھے اور بہت خوبصورت

آئینہ⁹

گال¹⁰

چاہت۔ ایک مطلب کو اس بھی ہے۔ حضرت یوسف کو ان کے بھائیوں نے ایک کونین میں بند کر دیا تھا۔ اس مناسبت سے یہاں یوسف اور چاہ

میں رعایت لفظی ہے

ہونٹ¹²

قیمتی لال رنگ کا ہیرا، ہونٹ کو لعل ہیرے سے تشبیہ دیتے ہیں۔ لعل اور لب میں رعایت لفظی

موتی¹⁴

دہانہ، منھ¹⁵

جنت کی ایک نہر جس کا پانی میٹھا اور ٹھنڈا ہے¹⁶

ख़ाले¹ रूख़सार² नहीं रूए³ साआदत⁴ है ये
मुझ से मुजरिम के लिए मुहरे⁵ शफ़ाअत⁶ है ये
हूँ जो आशुफ़तए⁷ गेसू⁸ तो इबादत है ये
बख़ुदा⁹ सिलसिलै बख़शिशे¹⁰ उम्मत¹¹ है ये
शबे मेराजे¹² रसूले¹³ दो जहाँ समझा हूँ
उस के हर तार¹⁴ को मैं रिश्ते जाँ समझा हूँ

¹ काले रंग का तिल, ये खूबसूरती की निशानी है

² गाल

³ चेहरा

⁴ अच्छी किस्मत, खुशी

⁵ निशानी

⁶ गुनाह और तकलीफ़ का दूर होना

⁷ गिरफ़्तार

⁸ बाल

⁹ खुदा की कसम

¹⁰ माफ़ी

¹¹ हज़रत मुहम्मद के मानने वाले यानी मुसलमान

¹² अल्लाह ने जिस रात को हज़रत मुहम्मद को अपने पास बुलाया था उसे मेराज की रात कहते हैं। मेराज के मानी बुलन्दी

¹³ हज़रत मुहम्मद

¹⁴ बाल

خال¹ رخسار² نہیں روئے³ سعادت⁴ ہے یہ
 مجھ سے مجرم کے لیے مہر⁵ شفاعت⁶ ہے یہ
 ہوں جو آشفۃ⁷ گیسو⁸ تو عبادت ہے یہ
 بخدا⁹ سلسلہ¹⁰ بخشش¹⁰ امت¹¹ ہے یہ
 شبِ معراج¹² رسول¹³ دو جہاں سمجھا ہوں
 اُس کے ہر تار¹⁴ کو میں رشتہ جاں سمجھا ہوں

¹ کالے رنگ کا تل، یہ خوبصورتی کی نشانی ہے

² گال

³ چہرہ

⁴ اچھی قسمت، خوشی

⁵ نشانی

⁶ گناہ اور تکلیف کا دور ہونا

⁷ گرفتار

⁸ بال

⁹ خدا کی قسم

¹⁰ معافی

¹¹ حضرت محمد کے ماننے والے یعنی مسلمان

¹² اللہ نے جس رات کو حضرت محمد کو اپنے پاس بلا یا تھا اسے معراج کی رات کہتے ہیں۔ معراج کے معنی بلندی

¹³ حضرت محمد

¹⁴ بال

वस्फ्रे¹ दन्दां² में ज़बां जिस की रहे गौहरबार³
मोतियों से दहन⁴ उस शख्स का भर दे ग़फ़ार⁵
शौक में सेबे ज़कन⁶ के जिसे आए न करार
हूरें गुरफ़ों⁷ से दिखाएं उसे रंगे रुख़सार⁸
दम ब दम⁹ चाहने वालों के लहु घटते हैं
ये गला वो है गले जिस के लिए कटते हैं

¹ तारीफ़ी बयान

² दाँत

³ मोती बरसाने वाली। दाँतों को मोती से तश्बीह भी देते हैं

⁴ मुँह

⁵ अल्लाह का एक नाम जिस के मानी हैं जो उस से माँगा जाए वो देता है। मोतियों से मुँह भरना एक मुहावरा है जिस का मतलब है खुश कर देना

⁶ ठुड्डी में पड़ने वाला छोटा सा गढ़ा। ये खूबसूरती की निशानी है

⁷ झरोखा

⁸ गाल। हूरों के गाल गुलाबी हैं

⁹ लम्हा, घड़ी। दम ब दम यानी हर घड़ी। एक मतलब लहू, खून। दम और लहू में ईहामे तनासुब

وصفِ¹ دنداں² میں زباں جس کی رہے گوہر بار³
 موتیوں سے دہن⁴ اُس شخص کا بھر دے غفار⁵
 شوق میں سیبِ ذَقْنِ⁶ کے جسے آئے نہ قرار
 حوریں غُرفوں⁷ سے دکھائیں اُسے رنگِ رخسار⁸
 دم بدم⁹ چاہنے والوں کے لہو گھٹتے ہیں
 یہ گلا وہ ہے گلے جس کے لیے کٹتے ہیں

¹ تعریفی بیان

² دانت

³ موتی برسانے والی۔ دانتوں کو موتی سے تشبیہ بھی دیتے ہیں

⁴ منہ

⁶ اللہ کا ایک نام جس کے معنی ہیں جو اس سے مانگا جائے وہ دیتا ہے۔ موتیوں سے منہ بھرنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے خوش کر دینا

⁶ ٹھڈی میں پڑنے والا چھوٹا سا گڑھا۔ یہ خوبصورتی کی نشانی ہے

⁷ جھروکہ

⁸ گال۔ حوروں کے گال گلابی ہیں

⁹ لمحہ، گھڑی۔ دم بدم یعنی ہر گھڑی۔ ایک مطلب لہو، خون۔ دم اور لہو میں ایہام تناسب

सदके¹ इस सीने पा हैं आशिके साफ़ी² सीना
खाक³ उस दिल पा जो इस सीने से रखे कीना⁴
हक़ नुमा⁵ है दो जहाँ में है यही आईना
इस का आशिक़ हो तो हों कोर⁶ की आँखें बीना⁷
फ़ैज़⁸ पाता है वो दिल जिस में विला⁹ होती है
चश्म¹⁰ को उस की ज़ियारत¹¹ से जिला¹² होती है

¹ कुरबान

² साफ़

³ खाक़ होना एक मुहावरा है जिस के मानी हैं बर्बाद होना, तबाह होना

⁴ दुश्मनी

⁵ सच्चाई दिखाने वाला

⁶ उल्लू एक परिंदा होता है जो दिन में नहीं देख सकता

⁷ देख सकने वाली

⁸ फ़ायदा

⁹ दोस्ती

¹⁰ आँख

¹¹ दीदार, दर्शन

¹² रौशन

صدقے¹ اِس سینے پہ ہیں عاشقِ صافی² سینا
 خاک³ اُس دل پہ جو اِس سینے سے رکھے کینا⁴
 حق نما⁵ ہے دو جہاں میں ہے یہی آئینا
 اِس کا عاشق ہو تو ہوں کور⁶ کی آنکھیں پینا⁷
 فیض⁸ پاتا ہے وہ دل جس میں ولا⁹ ہوتی ہے
 چشم¹⁰ کو اُس کی زیارت¹¹ سے جلا¹² ہوتی ہے

¹ قربان

² صاف

³ خاک ہونا ایک محاورہ ہے جس کے معنی ہیں برباد ہونا، تباہ ہونا

⁴ دشمنی

⁵ سچائی دکھانے والا

⁶ الو ایک پرندہ ہوتا ہے جو دن میں نہیں دیکھ سکتا

⁷ دیکھ سکنے والی

⁸ فائدہ

⁹ دوستی

¹⁰ آنکھ

¹¹ دیدار، درشن

¹² روشن

पांओं ये वो हैं कि इन पांओं को जो हाथ लगाए
तो सरे दस्त¹ सर अफ़राज़ीए² कौनैन³ वो पाए
गर्द नालैने⁴ मुबारक जो असर अपना दिखाए
तूतिया⁵ होए ख़जिल⁶ कुहले⁷ जवाहिर⁸ शर्माए
सदके⁹ कर देंगे सर इन पांओं पा हम ऐसे हैं
दोशे¹⁰ अहमद¹¹ पा रहे जो ये क़दम ऐसे हैं

¹ पूरी तरह से

² इज़ज़त

³ दोनों दुनियाएं

⁴ जूते। हुर ने इमाम हुसैन के जूतों पर अपना सर रख दिया था जिस की वजह से उस के चेहरे पर धूल लग गई थी

⁵ ये आँखों के लिए फ़ायदेमंद होता है

⁶ शरमाना

⁷ सुफ़ूफ़ यानी पाऊंडर

⁸ जवाहिर को पीस कर आँखों में लगाना मुफ़ीद होता है। ख़जिल और शरमाए में ईहामे तनासुब

⁹ कुर्बानि

¹⁰ कंधा

¹¹ हज़रत मुहम्मद। इमाम हुसैन अपने बचपन में हज़रत मुहम्मद के कंधों पर चढ़ जाया करते थे इसीलिए इन के पैर बहोत मुक़द्दस हैं। पूरे बंद में पांओं, सर और क़दम में रियायते लफ़ज़ी

پانوں یہ وہ ہیں کہ ان پانوں کو جو ہاتھ لگے
 تو سرِ دست¹ سرِ افزائی² کونین³ وہ پائے
 گردِ نعلین⁴ مبارک جو اثر اپنا دکھائے
 توتیا⁵ ہوئے خجل⁶ کحل⁷ جواہر⁸ شرماے
 صدقے⁹ کر دیں گے سرِ ان پانوں پہ ہم ایسے ہیں
 دوش¹⁰ احمد¹¹ پہ رہے جو یہ قدم ایسے ہیں

¹ پوری طرح سے

² عزت

³ دونوں دنیا میں

⁴ جوتے، حرنے امام حسین کے جوتوں پر اپنا سر رکھ دیا تھا جس کی وجہ سے اس کے چہرے پر دھول لگ گئی تھی

⁵ یہ آنکھوں کے لیے مفید ہوتا ہے

⁶ شرمانا

⁷ سفوف یعنی پاؤڈر

⁸ جواہر کو پس کر آنکھوں میں لگانا مفید ہوتا ہے۔ نجل اور شرماے میں ابہام تناسب

⁹ قربان

¹⁰ کندھا

¹¹ حضرت محمد۔ امام حسین اپنے بچپن میں حضرت محمد کے کندھوں پر چڑھ جایا کرتے تھے اسی لیے ان کے پیر بہت مقدس

ہیں۔ پورے بند میں پانوں، سر اور قدم میں رعایت لفظی

अमले खैर¹ से बहका न मुझे ओ इब्लीस²
यही³ कौनैन⁴ का मालिक है यही रास⁵ ओ रईस⁶
क्या मुझे देगा तिरा हाकिमे⁷ मलऊन⁸ ओ खसीस⁹
कुछ तरदुद¹⁰ नहीं कह दे कि लिखें पर्चनिवीस¹¹
हाँ सुए¹² इब्ने शहंशाहे अरब¹³ जाता हूँ
ले सितमगर¹⁴ जो न जाता था तो अब जाता हूँ

¹ अच्छा काम

² इब्लीस ने हज़रत आदम को बहकाया था और यहाँ हूर को उमरे साद बहका रहा है इस मुनासिबत से उमरे साद को इब्लीस कहा है

³ इमाम हुसैन

⁴ दोनों दुनियाएं

⁵ सरदार

⁶ सरदार

⁷ हुकूमत करने वाला

⁸ जिस पर लानत की जाए, जिस को बुरा कहा जाए

⁹ घटिया

¹⁰ हिचकिचाहट, परेशानी

¹¹ खबरें लिखने वाला

¹² तरफ़

¹³ इमाम हुसैन

¹⁴ ज़ालिम

عملِ خیر¹ سے بہکا نہ مجھے او ابلیس²
 یہی³ کونین⁴ کا مالک ہے یہی راس⁵ و رئیس⁶
 کیا مجھے دے گا ترا حاکم⁷ ملعون⁸ و خسیس⁹
 کچھ تردد¹⁰ نہیں کہہ دے کہ لکھیں پرچہ نویس¹¹
 ہاں سوے¹² ابنِ شہنشاہِ عرب¹³ جاتا ہوں
 لے ستمگر¹⁴ جو نہ جاتا تھا تو اب جاتا ہوں

- ¹ اچھا کام
² ابلیس نے حضرت آدم کو بہکایا تھا اور یہاں عمر سعد حر کو بہکا رہا ہے اس مناسبت سے عمر سعد کو ابلیس کہا ہے
³ امام حسین
⁴ دونوں دنیا میں
⁵ سردار
⁶ سردار
⁷ حکومت کرنے والا
⁸ جس پر لعنت کی جائے، جس کو برا کہا جائے
⁹ گھٹیا
¹⁰ ہچکچاہٹ، پریشانی
¹¹ خبریں لکھنے والا
¹² طرف
¹³ امام حسین
¹⁴ ظالم

कह कि ये डाब¹ से गाज़ी² ने निकाली तलवार
सुर्ख³ आँखें हुईं अबरू⁴ पा बल आए⁵ इक बर
तन के देखा⁶ तरफ़े फ़ौजे इमामे अबरार⁷
पांओं रखने लगा बन बन के⁸ जमीं पर राहवार⁹
गुल¹⁰ हुआ सय्यदे वाला¹¹ का वली¹² जाता है
लो तरफ़दार¹³ हुसैन इब्ने अली जाता है

¹ कमर पर बांधने की तलवार लटकाने की चमड़े की पट्टी

² बहादुर सिपाही

³ लाल

⁴ भवें

⁵ अबरू पर बल आना एक मुहावरा है जिस का मतलब है कोई बात बुरी लगना और गुस्सा आना

⁶ तन के देखना एक मुहावरा है जिस का मतलब है एक शान से बहादुरी के साथ देखना

⁷ इमाम हुसैन

⁸ एक ख़ास अंदाज़ की चाल जिस में शान बहोत होती है

⁹ घोड़ा

¹⁰ शोर

¹¹ इमाम हुसैन

¹² दोस्त, मददगार, मुहाफ़िज़, नाएब

¹³ हिमायत करने वाला

کہہ کہ یہ ڈاب¹ سے غازی² نے نکالی تلوار
سُرخ³ آنکھیں ہونیں ابرو⁴ پہ بل آئے⁵ اک بار
تن کے دیکھا⁶ طرفِ فوجِ امامِ ابرار⁷
پانوں رکھنے لگا بن بن⁸ کے زمیں پر رہوار⁹
عُل¹⁰ ہوا سیدِ والا¹¹ کا ولی¹² جاتا ہے
لو طرفدار¹³ حسین ابنِ علی جاتا ہے

¹ کمر پر باندھنے کی تلوار لکانے کی چڑے کی پیٹی

² بہادر سپاہی

³ لال

⁴ بھوویں

⁵ ابرو پہ بل آنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کوئی بات بری لگنا اور غصہ آنا

⁶ تن کے دیکھنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ایک شان سے بہادری کے ساتھ دیکھنا

⁷ امام حسین

⁸ ایک خاص انداز کی چال جس میں شان بہت ہوتی ہے

⁹ گھوڑا

¹⁰ شور

¹¹ امام حسین

¹² دوست، مددگار، محافظ، نائب

¹³ حمایت کرنے والا

हुर ने नारा¹ क्या या हैदरे सप्रदर² मददे
 वक्ते इमदाद³ है या फ़ातहे ख़ैबर⁴ मददे
 ज़ौजे⁵ ज़हरा⁶ मददे नफ़से पयम्बर⁷ मददे
 बंदए आल⁸ हूँ या ख़्वाजाए⁹ कंबर¹⁰ मददे
 तने तन्हा¹¹ है गुलाम और बहोत अज़्लम¹² हैं
 आई आवाज़¹³ कि ऐ हुर तिरे हामी हम हैं

¹ ज़ोर से पुकारना

² हज़रत अली का एक नाम जिस का मतलब है सफ़ों को तोड़ने वाला, फाड़ने वाला। जंग के मैदान में सिपाहियों की कतार को सफ़ कहते हैं

³ मदद

⁴ मदीने के करीब एक पहाड़ी पर ख़ैबर का क़िला है। इस क़िले का हाकिम मरहब था जो जंग का माहिर और इस्लाम का सख़्त दुश्मन था। जब हज़रत मुहम्मद की फ़ौज का कोई सिपाही मरहब से लड़ने को तैय्यार न हुआ तो हज़रत मुहम्मद ने अली को उस से लड़ने भेजा। हज़रत अली ने मरहब को क़त्ल किया और ख़ैबर क़िले का भारी दरवाज़ा जिसे कई लोग मिल कर हिलाते थे उसे अकेले ही उखाड़ दिया।

⁵ शौहर

⁶ हज़रत मुहम्मद की बेटी

⁷ हज़रत मुहम्मद ने अली को अपना नफ़स कहा था। नफ़स के मानी हैं जान, सांस, मिज़ाज, तबियत

⁸ हज़रत मुहम्मद के घर के लोग यानी अली, फ़ातेमा, हसन और हुसैन। बंदए आल मतलब आल का गुलाम

⁹ गुलाम, नौकर

¹⁰ एक शाहज़ादा जो हज़रत अली का गुलाम हो गया था। बंदा और ख़्वाजा में ईहामे तनासुब

¹¹ बिल्कुल अकेला

¹² ज़ालिम की जमा

¹³ ये हज़रत अली की आवाज़ है

حُر نے نعرہ¹ کیا یا حیدرِ صفدر² مددے
 وقتِ امداد³ ہے یا فاتحِ خیبر⁴ مددے
 زوج⁵ زہرا⁶ مددے نفسِ پیمبر⁷ مددے
 بندہ آل⁸ ہوں یا خواجہ⁹ قنبر¹⁰ مددے
 تنِ تنہا¹¹ ہے غلام اور بہت آظلم¹² ہیں
 آئی آواز¹³ کہ اے حُر ترے حامی ہم ہیں

¹ زور سے پکارنا

² حضرت علی کا ایک نام جس کو مطلب ہے صفوں کو توڑنے، پھاڑنے والا۔ جنگ کے میدان میں سپاہیوں کی قطاروں کو صف کہتے ہیں

³ مدد

⁵ مدینے کے قریب ایک پہاڑی پر خیبر کا قلعہ ہے۔ اس قلعے کا حاکم مرحب تھا جو جنگ کا ماہر اور اسلام کا سخت دشمن تھا۔ جب حضرت محمد کی فوج کا کوئی سپاہی مرحب سے لڑنے کو تیار نہ ہوا تو حضرت محمد نے علی کو اس سے لڑنے بھیجا۔ حضرت علی نے مرحب کو قتل کیا اور خیبر قلعے کا بھاری دروازہ جسے کئی لوگ مل کر ہلاتے تھے اسے اکیلے ہی اکھاڑ دیا۔

⁵ شوہر

⁶ حضرت محمد کی بیٹی

⁷ حضرت محمد نے علی کو اپنا نفس کہا تھا۔ نفس کے معنی ہیں جان، سانس، مزاج، طبیعت

⁸ حضرت محمد کے گھر کے لوگ یعنی علی، فاطمہ، حسن اور حسین، بندہ آل مطلب آل کا غلام

⁹ غلام، نوکر

¹⁰ ایک شاہزادہ جو حضرت علی کا غلام ہو گیا تھا۔ بندہ اور خواجہ میں ایہام تناسب ہے

¹¹ بالکل اکیلا

¹² ظالم کی جمع

¹³ یہ حضرت علی کی آواز ہے

मिल गईं राहें खुदा वाह रे इकबाल¹ तिरा
पाक इसयां² से हुआ नामै आमाल³ तिरा
जुर्मे माज़ी⁴ हुए सब अफ़ो⁵ ख़ोशाहाल⁶ तिरा
जल्द जा जल्द कि शायक़⁷ है मिरा लाल⁸ तिरा
मर्द⁹ है जिस की ये हिम्मत ये इरादा होए
हाँ बहादुर तिरी तौफ़ीक़¹⁰ ज़्यादा होए

¹ किस्मत

² गुनाह

³ हर इंसान के दोनों कंधों पर दो फ़रिश्ते बैठे हैं जो इंसान के हर अमल यानी हर हरकत को लिखते रहते हैं। दाहिने कंधे पर बैठा हुआ फ़रिश्ता अच्छे काम और बाएं कंधे पर बैठा हुआ फ़रिश्ता बुरे काम। इसी को नामाए आमाल कहते हैं यानी इंसान के अमल का रजिस्टर

⁴ गुज़रा हुआ वक़्त

⁵ मिटना, ख़त्म होना

⁶ अच्छा हाल

⁷ बेचेन

⁸ इमाम हुसैन

⁹ मीर अनीस ये मुकालमे हज़रत अली के लिए कह रहे हैं इसलिए इन का अंदाज़ और रंग अलग है और यहाँ मर्द का लफ़्ज़ बहोत ख़ूबसूरत है क्योंकि हज़रत अली के ये नाम मर्दे मोमिन, शहंशाहे मर्दा बहोत मशहूर हैं

¹⁰ खुदा की तरफ़ से मिलने वाली सलाहियत, किस्मत

مل گئی راہِ خدا واہ رے اقبال¹ ترا
 پاک عصیاں² سے ہوا نامہ اعمال³ ترا
 جرمِ ماضی⁴ ہوئے سب عَقْو⁵ خوشا حال⁶ ترا
 جلد جا جلد کہ شائق⁷ ہے مرا لال⁸ ترا
 مرد⁹ ہے جس کی یہ ہمت یہ ارادہ ہوئے
 ہاں بہادر تری توفیق¹⁰ زیادہ ہوئے

1 قسمت

2 گناہ

3 ہر انسان کے دونوں کندھوں پر دو فرشتے بیٹھے ہیں جو انسان کے ہر عمل یعنی ہر حرکت کو لکھتے رہتے ہیں۔ دائیں کندھے پر بیٹھا ہوا فرشتہ اچھے کام اور بائیں کندھے پر بیٹھا ہوا فرشتہ برے کام۔ اسی کو نامہ اعمال کہتے ہیں یعنی انسان کے عمل کا رجسٹر

4 گزرا ہوا وقت

5 مٹنا، ختم ہونا

6 اچھا حال

7 بے چین

8 امام حسین

9 میرا نہیں یہ مکالمے حضرت علی کے لیے کہہ رہے ہیں اس لیے ان اشعار کا انداز اور رنگ الگ ہے اور یہاں 'مرد' کا لفظ بہت خوبصورت ہے کیوں

کہ حضرت علی کے یہ نام 'مرد مومن'، 'شاہ مرداں' بہت مشہور ہیں

10 خدا کی طرف سے ملنے والی صلاحیت، قسمت

मुंतेज़र¹ हैं तिरे सब फ़ौजे हुसैनी के जवां
दरे² फिरदौस³ पा मुश्ताक⁴ खड़ा है रिज़वां⁵
राह तकती हैं तिरी देर से हूराने जिनां⁶
शोर कौसर⁷ पा है शब्बीर⁸ का मेहमां है कहाँ
फ़ौजे कुदसी⁹ तिरी हिम्मत की सना¹⁰ करती है
फ़ातेमा¹¹ आज तिरे हक़¹² में दुआ करती है

¹ इंतेज़ार में

² दरवाज़ा

³ जन्नत

⁴ बेचैन

⁵ जन्नत के दरवाज़े पर एक फ़रिश्ता पहरा दे रहा है जिस का नाम रिज़वान है

⁶ जन्नत की हूरें

⁷ जन्नत की एक नहर जिस का पानी मीठा और ठंडा है

⁸ इमाम हुसैन

⁹ अल्लाह की फ़ौज

¹⁰ तारीफ़

¹¹ हज़रत मुहम्मद की बेटी

¹² भलाई

1 منظر ہیں ترے سب فوجِ حسینی کے جواں
 2 درِ فردوس 3 پہ مشتاق 4 کھڑا ہے رضواں 5
 6 راہ نکلتی ہیں تری دیر سے حورانِ جنان
 7 شور کوثر پہ ہے شبیر 8 کا مہماں ہے کہاں
 9 فوجِ قدسی تری ہمت کی ثنا 10 کرتی ہے
 11 فاطمہ آج ترے حق 12 میں دعا کرتی ہے

1 انتظار میں

2 دروازہ

3 جنت

4 بے چین

5 جنت کے دروازے پر ایک فرشتہ پہرا دے رہا ہے جس کا نام رضوان ہے

6 جنت کی حوریں

7 جنت کی ایک نہر جس کا پانی میٹھا اور ٹھنڈا ہے

8 امام حسین

9 اللہ کی فوج

10 تعریف

11 حضرت محمد کی بیٹی

12 بھلائی

तू बेहिश्ती¹ है ये काफ़िर² हैं कुनिश्ती³ ऐ हुर
मिट गई सब तिरे आमाल⁴ की ज़िश्ती⁵ ऐ हुर
देख अब सूरते हूराने बेहिश्ती⁶ ऐ हुर
किस तलातुम⁷ में बची है तिरी किश्ती ऐ हुर
गज़ब अल्लाह का शब्बीर⁸ की नाराज़ी है
पंजेतन⁹ तुझ से हैं राज़ी तो खुदा राज़ी है

¹ जन्नत में रहने वाला

² अल्लाह को न मानने वाला

³ आग की पूजा करने वाला यानी काफ़िर। जहाँ आग की पूजा की जाती है उस जगह को कुनिश्त कहते हैं

⁴ इंसान जो भी करता है उसे अमल कहते हैं। अमल की जमा आमाल

⁵ ख़राबी

⁶ जन्नत की हूरें

⁷ हंगामा, तूफ़ान

⁸ इमाम हुसैन

⁹ हज़रत मुहम्मद, अली, फ़ातेमा, हसन और हुसैन इन पाँच लोगों को पंजेतन कहते हैं

تو بہشتی¹ ہے یہ کافر² ہیں کُنشتی³ اے اے حُر
 مٹ گئی سب ترے اعمال⁴ کی زشتی⁵ اے اے حُر
 دیکھ اب صورتِ حورانِ بہشتی⁶ اے اے حُر
 کس تلاطم⁷ میں بچی ہے تری کشتی اے اے حُر
 غضب اللہ کا شبیر⁸ کی ناراضی ہے
 پنچتن⁹ تجھ سے ہیں راضی تو خدا راضی ہے

¹ جنت میں رہنے والا

² اللہ کو نہ ماننے والا

³ آگ کی پوجا کرنے والا یعنی کافر۔ جہاں آگ کی پوجا کی جاتی ہے اس جگہ کو کُنشت کہتے ہیں

⁴ انسان جو بھی کرتا ہے اسے عمل کہتے ہیں۔ عمل کی جمع اعمال

⁵ خرابی

⁶ جنت کی حوریں

⁷ ہنگامہ، طوان

⁸ امام حسین

⁹ حضرت محمد، علی، فاطمہ، حسن اور حسین ان پانچ لوگوں کو پنچتن کہتے ہیں

और बालीदा¹ हुआ सुन के ये मिझदा² वो हिज़्ब³
दिले बेताब पुकारा कि नहीं ताकते सब
अब तो इस फ़ौज में इक दम की भी तावीक⁴ है ज़ब्र⁵
कारे⁶ दोज़ख⁷ है मुसलमां के लिए सुहबते ग़ब्र⁸
हाँ उठा बाग⁹ जो शैदाए¹⁰ शहे आली¹¹ है
फ़ौजे अल्लाह ओ नबी¹² में तिरी जा¹³ ख़ाली है

¹ फफक्ना, खुश होना

² बात, नुकता, मामला

³ शेर

⁴ ताख़ीर, देर

⁵ जुल्म

⁶ गहराई

⁷ जहन्नुम

⁸ आग को पूजने वाला यानी काफ़िर

⁹ घोड़े कि लगाम

¹⁰ चाहने वाला

¹¹ इमाम हुसैन

¹² हज़रत मुहम्मद

¹³ जगह

اور بالیدہ¹ ہوا سن کے یہ مرثدہ² وہ ہزبر³
 دل بے تاب پکارا کہ نہیں طاقتِ صبر
 اب تو اس فوج میں اک دم کی بھی تعویق⁴ ہے جبر⁵
 قعر⁶ دوزخ⁷ ہے مسلمان کے لیے صحبتِ گبر⁸
 ہاں اٹھا باگ⁹ جو شیدائے¹⁰ شہِ عالی¹¹ ہے
 فوجِ اللہ و نبی¹² میں تری جا¹³ خالی ہے

1 پھسکنا، خوش ہونا

2 بات، نکتہ، معاملہ

3 شیر

4 تاخیر، دیر

5 ظلم

6 گہرائی

7 جہنم

8 آگ کو پوجنے والا یعنی کافر

9 گھوڑے کی لگام

10 چاہنے والا

11 امام حسین

12 حضرت محمد

13 جگہ

सुन के ये बाग¹ जो ली अस्पे² सुबुक ताज़³ उड़ा
 डर से रंगे उमरे⁴ शोबदा परदाज़⁵ उड़ा
 क्या उड़ा रख़श⁶ कि ताऊस⁷ बसद नाज़⁸ उड़ा
 दी परिन्दों ने ये आवाज़ कि शहबाज़⁹ उड़ा
 बागे ज़हरा¹⁰ में नसीमे सहरी¹¹ जाती है
 गुल¹² था दरबारे सलेमां¹³ में परी जाती है

¹ घोड़े की लगाम। लगाम लेना का मतलब है घोड़े को बढ़ाना

² घोड़ा

³ सुबुक ताज़ यानी तेज़ दौड़ने वाला

⁴ यज़ीद की फ़ौज का कमांडर उमरे साद। रे नाम के मुल्क का गवर्नर

⁵ धोकेबाज़। रंग उड़ना एक मुहावरा है जिस का मतलब है डर और ख़ौफ़ में मुब्तला होना

⁶ ईरान के अदब का एक मशहूर और बहादुर किरदार रुस्तम है जिस के घोड़े का नाम रख़श है। रख़श के मानी रौशनी, चमक

⁷ मोर

⁸ अदा के साथ

⁹ बाज़ एक शिकारी परिंदा है और शहबाज़ इसी की एक किस्म है जो बाज़ से बड़ा होता है और उस की उड़ान बहोत उम्दा होती है

¹⁰ हज़रत मुहम्मद की बेटी

¹¹ सुबह चलने वाली हवा जो हमवार बहती है

¹² शोर

¹³ अल्लाह के एक पैग़म्बर हज़रत सुलेमान जिन की हुकूमत हर चीज़ पर थी, परियों पर भी। जिस तरह परियाँ उन के दरबार में अदा के साथ जाती थीं उसी तरह इशारा है

سن کے یہ باگ¹ جو لی اسپ² سُبک تاز³ اڑا
 ڈر سے رنگِ عمر⁴ شعبہ پرداز⁵ اڑا
 کیا اڑا رخش⁶ کہ طاؤس⁷ بصد ناز⁸ اڑا
 دی پرندوں نے یہ آواز کہ شہباز⁹ اڑا
 باغِ زہرا¹⁰ میں نسیمِ سحری¹¹ جاتی ہے
 غل¹² تھا دربارِ سلیمان¹³ میں پری جاتی ہے

¹ گھوڑے کی لگام، لگام لینا کا مطلب ہے گھوڑے کو بڑھانا

² گھوڑا

³ سبک تاز یعنی تیز دوڑنے والا

⁴ یزید کی فوج کا کمانڈر عمر سعد

⁵ دھوکے باز۔ رنگ اڑنا ایک محاورہ ہے جس کے معنی ہیں ڈر اور خوف میں مبتلا ہونا

⁶ ایران کے ادب کا ایک مشہور اور بہادر کردار رستم ہے اور اس کے گھوڑے کا نام رخش ہے۔ رخش کے معنی روشنی، چمک

⁷ مور

⁸ ادا کے ساتھ

⁹ باز ایک شکاری پرندہ ہے اور شہباز اسی کی ایک قسم ہے جو باز سے بڑا ہوتا ہے اور اس کی پرواز بہت عمدہ ہوتی ہے

¹⁰ حضرت محمد کی بیٹی

¹¹ صبح چلنے والی ہوا جو ہموار بہتی ہے

¹² شور

¹³ اللہ کے ایک پیغمبر حضرت سلیمان جن کی حکومت ہر چیز پر تھی، پریوں پر بھی۔ جس طرح پریاں ان کے دربار میں ایک ادا کے ساتھ جاتی تھیں

اس طرف اشارہ ہے

किया दो तीन रिसालों¹ ने तआकुब² हर चंद³
हुर का हाथ आना तो कैसा न मिली गर्द⁴ समंद⁵
कहते थे शर्म से वो ले के जो दौड़े थे कमंद⁶
ये छलावा⁷ था कि आंधी ये फ़रस⁸ था कि परंद
क्या सुबुक⁹ सूए चमन बादे बहारी¹⁰ पहुँची
हम यहीं रह गए वाँ¹¹ हुर की सवारी पहुँची

¹ फ़ौजी टुकड़ी

² पीछा

³ हर तरह से, बहोत

⁴ हाथ न आना और गर्द न मिलना दोनों मुहावरे हैं जिन का मतलब है नाकामी। दोनों मुहावरों में ईहामे तनासुब

⁵ अच्छी नस्ल का घोड़ा

⁶ रस्सी की बनी हुई सीढ़ी जिस का इस्तेमाल दौड़ने वाले पर फेंक कर उसे पकड़ने के लिए भी किया जाता था

⁷ धोखा देने वाली चीज़ को छलावा कहते हैं, जिस को पुरी तरह से देखा न जा सके

⁸ घोड़ा

⁹ तेज़ रफ़्तार

¹⁰ बहार के मौसम में चलने वाली हवा जो तेज़ चलती है। सुबुक और बादे बहारी में ईहामे तनासुब

¹¹ वहाँ

کیا دو تین رسالوں¹ نے تعاقب² ہر چند³
 حُر کا ہاتھ آنا تو کیسا نہ ملی گرد⁴ سمند⁵
 کہتے تھے شرم سے وہ لے کے جو دوڑے تھے کمند⁶
 یہ چھلاوا⁷ تھا کہ آندھی یہ فرس⁸ تھا کہ پرند
 کیا سُبک⁹ سوے چمن بادِ بہاری¹⁰ پہنچی
 ہم یہیں رہ گئے واں¹¹ حُر کی سواری پہنچی

¹ فوجی ٹکڑی

² پیچھا

³ ہر طرح سے، بہت

⁴ ہاتھ نہ آنا اور گرد نہ ملنا دونوں محاورے ہیں جن کا مطلب ہے ناکامی۔ دونوں محاوروں میں ایہام تناسب ہے

⁵ اچھی نسل کا گھوڑا

⁶ رسی کی بنی ہوئی سیڑھی جس کا استعمال دوڑنے والے پر پھینک کر اسے پکڑنے کے لیے بھی کیا جاتا تھا

⁷ دھوکہ دینے والی چیز کو چھلاوا کہتے ہیں، جس کو پوری طرح سے دیکھنا جاسکے

⁸ گھوڑا

⁹ تیز رفتار

¹⁰ بہار کے موسم میں چلنے والی ہوا جو تیز چلتی ہے۔ سبک اور باد بہاری میں ایہام تناسب

¹¹ وہاں

याँ¹ हुऐ इल्मे इमामत² से शहेदी³ आगाह⁴
हंस के अब्बास⁵ से फ़रमाया कि अए ग़ैरते माह⁶
मेरे लश्कर की तरफ़ है रुख़े⁷ हुरे ज़ी जाह⁸
सब से कह दो कि न रोके कोई इस शख़्स की राह
जाओ लेने को अजब रुतबा शिनास⁹ आता है
मेरा मेहमां मिरा आशिक़ मिरे पास आता है

¹ यहाँ

² अल्लाह ने इमामों को ये सलाहियत दी है कि उन को सब मालूम रहता है

³ दीन का बादशाह यानी इमाम हुसैन

⁴ जानना, मालूम करना

⁵ इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौजे हुसैनी के अलमदार

⁶ जिस को देख कर चाँद भी शरमाए यानी खूबसूरत

⁷ चेहरा

⁸ इज़ज़त वाला

⁹ बड़े स्तबे वाला

1 یاں ہوئے علمِ امامت² سے شہِ دیں³ آگاہ⁴
 ہنس کے عباس⁵ سے فرمایا کہ اے غیرتِ ماہ⁶
 میرے لشکر کی طرف ہے رُخ⁷ حُرِ ذی جاہ⁸
 سب سے کہہ دو کہ نہ روکے کوئی اس شخص کی راہ
 جاؤ لینے کو عجب رتبہ شناس⁹ آتا ہے
 میرا مہماں مرا عاشق مرے پاس آتا ہے

1 یہاں

2 اللہ نے اماموں کو یہ صلاحیت دی ہے کہ ان کو سب معلوم رہتا ہے

3 دین کا بادشاہ یعنی امام حسین

4 جاننا، معلوم ہونا

5 امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوجِ حسین کے علمدار

6 جس کو دیکھ کر چاند بھی شرمائے یعنی خوبصورت

7 چہرہ

8 عزت والا

9 بڑے رتبے والا

ज़िक्र ये था कि सदा¹ दूर से आई इक बार
अलगयास² ए जिगर ओ जाने रसूले मुख्तार³
मुजरिम ऐसा हूँ कि इसयां⁴ का नहीं जिस के शुमार⁵
अफ़ो कर अफ़ो कर⁶ ए चश्मै फ़ैज़े⁷ ग़फ़ार⁸
पार दरियाए ख़ता⁹ से मिरी किशती हो जाय
दोज़ख़ी¹⁰ भी तिरे सदके¹¹ में बेहिशती¹² हो जाय

¹ आवाज़

² ग़यास के मानी मदद हैं और अलगयास कहने का मतलब है मदद के लिए पुकारना

³ हज़रत मुहम्मद की जान और जिगर यानी इमाम हुसैन

⁴ गुनाह

⁵ गिनती

⁶ मिटा दो, ख़त्म कर दो यानी मेरे गुनाह माफ़ कर दीजिए

⁷ फ़ायदा पहुँचाने वाला चश्मा

⁸ माफ़ करने वाला यानी इमाम हुसैन

⁹ ग़लती, गुनाह

¹⁰ जहन्नम जाने वाला

¹¹ कुर्बानि

¹² जन्नत जाने वाला

ذکر یہ تھا کہ صدا¹ دور سے آئی اک بار
 الغیث² اے جگر و جانِ رسولِ مختار³
 مجرم ایسا ہوں کہ عصیاں⁴ کا نہیں جس کے شمار⁵
 عفو کر عفو کر⁶ اے چشمہ فیض⁷ عفار⁸
 پار دریائے خطا⁹ سے مری کشتی ہو جائے
 دوزخی¹⁰ بھی ترے صدقے¹¹ میں بہشتی¹² ہو جائے

¹آواز

²غیث کے معنی مدد ہیں اور، الغیث ’کہنے کا مطلب ہے مدد کے لیے پکارنا

³حضرت محمد کی جان و جگر یعنی امام حسین

⁴گناہ

⁵گنتی

⁶مٹا دو، ختم کر دو، یعنی میرے گناہ معاف کر دیجیے

⁷فائدہ پہنچانے والا چشمہ

⁸معاف کرنے والا یعنی امام حسین

⁹غلطی، گناہ

¹⁰جہنم جانے والا

¹¹قربان

¹²جنت جانے والا

कई रोज़ों¹ से तलातुम² में हूँ ए शाहेशाह³
मदद ए नूहे⁴ गरीबां⁵ मिरा बेड़ा⁶ है तबाह
दस्त ओ पा⁷ गुम⁸ हैं कुछ ऐसे कि नहीं सूझती राह
शोर करता हूँ कि बतलाए कोई जाए पनाह⁹
अबरे¹⁰ रहमत¹¹ की तरफ़ जा ये सदा¹² देते हैं
सब तिरे दामने दौलत का पता देते हैं

¹ दिनों

² हंगामा, तूफ़ान

³ इमाम हुसैन

⁴ अल्लाह के एक पैग़म्बर हज़रत नूह

⁵ परेशान

⁶ नाव, किशती। हज़रत नूह ने तूफ़ान से बचने के लिए एक किशती बनाई थी जिस में अल्लाह के मानने वाले सवार हुए थे। तलातुम, नूह और बेड़ा में रियायते लफ़्ज़ी

⁷ हाथ और पैर

⁸ हाथ पैर गुम होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है होश में न रहना

⁹ पनाह लेने की जगह

¹⁰ बादल

¹¹ रहम

¹² आवाज़

کئی روزوں¹ سے تلاطم² میں ہوں اے شاہنشاہ³
مدد اے نوح⁴ غریباں⁵ مرا بیڑا⁶ ہے تباہ
دست و پا⁷ گم ہیں⁸ کچھ ایسے کہ نہیں سو جھتی راہ
شور کرتا ہوں کہ بتلائے کوئی جاے پناہ⁹
ابر¹⁰ رحمت¹¹ کی طرف جا یہ صدا¹² دیتے ہیں
سب ترے دامن دولت کا پتا دیتے ہیں

¹ دنوں

² ہنگامہ، طوفان

³ امام حسین

⁴ اللہ کے ایک پیغمبر حضرت نوح

⁵ پریشان

⁶ ناؤ، کشتی۔ حضرت نوح نے طوفان سے بچنے کے لیے ایک کشتی بنائی تھی جس میں اللہ کے ماننے والے سوار ہوئے تھے۔ تلاطم، نوح اور بیڑا میں

رعایت لفظی

⁷ ہاتھ اور پیر

⁸ ہاتھ پیر گم ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ہوش میں نہ رہنا

⁹ پناہ لینے کی جگہ

¹⁰ بادل

¹¹ رحم

¹² آواز

तेरे दामन के निसार¹ अए मिरे आक्राए जलील²
रहम कर रहम कि शर्मिदा है ये अब्दे³ ज़लील⁴
दिल खुनुक⁵ होए जो निकले कोई कौसर⁶ की सबील⁷
जान आ जाए⁸ जो मौलाए दो आलम⁹ हों कफ़ील¹⁰
न वज़ीरों में ये हिम्मत न शहंशाह में है
सब मिरे दर्द का दरमां¹¹ तिरी दरगाह¹² में है

¹ कुर्बान

² इमाम हुसैन

³ हमेशा से

⁴ बे इज़ज़त

⁵ ठंडा। दिल खुनुक होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है चैन, सुकून मिलना

⁶ जन्नत की एक नहर जिस का पानी मीठा और ठंडा है। खुनुक और कौसर में रियायते लफ़्ज़ी

⁷ तरकीब

⁸ जान आ जाना एक मुहावरा है जिस का मतलब है सुकून मिल जाना

⁹ दोनों दुनियाओं के सरदार यानी इमाम हुसैन

¹⁰ पालने वाला

¹¹ दर्द दूर करने की दवा

¹² दरबार

تیرے دامن کے ثار¹ اے مرے آقاے جلیل²
 رحم کر رحم کہ شرمندہ ہے یہ عبد³ ذلیل⁴
 دل خنک⁵ ہوئے جو نکلے کوئی کوثر⁶ کی سبیل⁷
 جان آ جائے⁸ جو مولائے دو عالم⁹ ہوں کفیل¹⁰
 نہ دوزیروں میں یہ ہمت نہ شہنشاہ میں ہے
 سب مرے درد کا درماں¹¹ تری درگاہ¹² میں ہے

¹ قربان

² امام حسین

³ ہمیشہ سے

⁴ بے عزت

⁵ ٹھنڈا۔ دل خنک ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے چین، سکون ملنا

⁶ جنت کی ایک نہر جس کا پانی میٹھا اور ٹھنڈا ہے۔ خنک اور کوثر میں رعایت لفظی

⁷ ترکیب

⁸ جان آجانا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے سکون مل جانا

⁹ دونوں دنیاؤں کے سردار یعنی امام حسین

¹⁰ پالنے والا

¹¹ درد دور کرنے کی دوا

¹² دربار

खल्क¹ में आप के वालिद² का करम³ है मशहूर
 बात में बख़्श⁴ दिए सैकड़ों बंदों के कसूर⁵
 मुझ से हैं बाग⁶ पकड़ लेने पा आजुरदा⁷ हुज़ूर⁸
 बख़्श दीजे तो करम से नहीं कुछ आप के दूर
 ये तो क्योंकर कहूँ मैं लाएके ताज़ीर⁹ नहीं
 मगर अस्वद¹⁰ से ज़्यादा मिरी तकसीर¹¹ नहीं

¹ दुनिया

² इमाम हुसैन के वालिद यानी हज़रत अली

³ मेहरबानी

⁴ माफ़ कर दीए

⁵ गुनाह, ग़लती

⁶ घोड़े की लगाम

⁷ जब इमाम हुसैन का काफ़िला कूफ़े की तरफ़ जा रहा था तो हुर ने अपने एक हज़ार सवारों के लश्कर के साथ इमाम हुसैन के घोड़े की लगाम को पकड़ कर उन का रास्ता रोका लिया था जिस पर इमाम हुसैन ने गुस्से में कहा था कि हुर तुम्हारी माँ तुम्हारा ग़म मनाए। ये बात सुन कर हुर ने कहा था कि अगर कोई और ये बात कहता तो मैं इस का जवाब देता लेकिन मैं आप की माँ के मरतबे से वाक़िफ़ हूँ।

⁸ इमाम हुसैन

⁹ माफ़ी के काबिल

¹⁰ हज़रत मुहम्मद की फ़ौज का एक सिपाही जिस ने सरकारी माल में से एक ज़िरह चुराई थी। हज़रत अली ने इस्लामी क़ानून के मुताबिक़ उस का हाथ कटवा दिया था। मगर वो हाथ कटने पर भी हज़रत अली के इंसाफ़ की तारीफ़ करता रहा। उस की ये बात अल्लाह को बहोत पसंद आई और फिर हज़रत मुहम्मद ने अल्लाह के हुक्म से उस का गुनाह माफ़ कर दिया और उस का हाथ भी जोड़ दिया।

¹¹ गुनाह

خَلق¹ میں آپ کے والد² کا کرم³ ہے مشہور
 بات میں بخش دیے⁴ سیکڑوں بندوں کے قصور⁵
 مجھ سے ہیں باگ⁶ پکڑ لینے پہ آزرده⁷ حضور⁸
 بخش دیجے تو کرم سے نہیں کچھ آپ کے دور
 یہ تو کیونکر کہوں میں لائقِ تعزیر⁹ نہیں
 مگر اسود¹⁰ سے زیادہ مریِ تقصیر¹¹ نہیں

¹ دنیا

² امام حسین کے والد یعنی حضرت علی

³ مہربانی

⁴ معاف کر دیے

⁵ گناہ، غلطی

⁶ گھوڑے کی لگام

⁷ جب امام حسین کا قافلہ کوفہ کی طرف جا رہا تھا تو حرنے اپنے ایک ہزار سواروں کے لشکر کے ساتھ امام حسین کے گھوڑے کی لگام کو پکڑ کر ان کا راستہ روک لیا تھا جس پر امام حسین نے غصے میں کہا تھا کہ حرمتمہاری ماں تمہارا غم منائے۔ یہ بات سن کر حرنے کہا تھا کہ اگر کوئی اور یہ بات کہتا تو میں اس کا جواب دیتا لیکن میں آپ کی ماں کے مرتبے سے واقف ہوں۔

⁸ امام حسین

⁹ معافی کے قابل

¹⁰ حضرت محمد کی فوج کا ایک سپاہی جس نے سرکاری مال میں سے ایک زرہ چرائی تھی۔ حضرت علی نے اسلامی قانون کے مطابق اس کا ہاتھ کٹوا دیا تھا۔ مگر وہ ہاتھ کٹنے پر بھی حضرت علی کی انصاف پسندی کی تعریف کرتا رہا۔ اس کی یہ بات اللہ کو بہت پسند آئی اور پھر حضرت محمد نے اللہ کے حکم سے اس کا گناہ معاف کر دیا اور اس کا ہاتھ بھی جوڑ دیا

¹¹ گناہ

अए मददगार ओ मुईन उलज़फ़ा¹ अदरिकनी²
 ऐ ख़बरगीरे³ गिरोहे गुरबा⁴ अदरिकनी
 पांव लग़िज़श⁵ में हैं अए दस्ते खुदा⁶ अदरिकनी
 हाथ बांधे हूँ⁷ मैं ऐ उक्क़दाकुशा⁸ अदरिकनी
 दीजिए हुर⁹ को सनद¹⁰ नार¹¹ से आज़ादी की
 आईए जल्द ख़बर लीजीए फ़रयादी¹² की

¹ कमज़ोरों की मदद करने वाला

² अरबी जुमला जिस का मतलब है मेरी ख़बर लीजिए

³ ख़बर लेने वाला

⁴ कमज़ोर, मुसाफ़िर। ग़रीब कि जमा गुरबा

⁵ कांपना

⁶ हज़रत अली का एक नाम है। पांओं और दस्त में रियायते लफ़्ज़ी

⁷ हुर जब इमाम हुसैन के पास माफ़ी मांगने आ रहा था तो उस ने अपने बेटे से कहा था कि मेरे हाथ काट दो शायद ये देख कर इमाम हुसैन को मुझ पर रहम आ जाए और वो मुझे माफ़ कर दें लेकिन बेटे के कहने पर हुर ने अपने हाथ रस्सी से बंधवा लिए थे और मुजरिमों की तरह इमाम हुसैन के पास आया था।

⁸ उक्क़दा के मतलब हैं गिरह, गांठ और कुशा खोलने को कहते हैं यानी गिरह खोलने वाला यानी मुश्किल दूर करने वाला। ये भी हज़रत अली का एक नाम है। हाथ बांधे और उक्क़दा कुशा में रियायते लफ़्ज़ी है

⁹ आज़ादी। हुर और आज़ादी में रियायते लफ़्ज़ी

¹⁰ सबूत

¹¹ आग यानी जहन्नम

¹² फ़रयाद करने वाला, रो रो कर मदद मांगने वाला

اے مددگار و معین الضعفا¹ ادرکنی²
 اے خبر گیر³ گروہ غرُبا⁴ ادرکنی
 پاؤں لغزش⁵ میں ہیں اے دستِ خدا⁶ ادرکنی
 ہاتھ باندھے ہوں⁷ میں اے عقدہ کشا⁸ ادرکنی
 دیجیے⁹ حُر کو سند¹⁰ نار¹¹ سے آزادی کی
 آئیے جلد خبر لیجیے فریادی¹² کی

¹ کمزوروں کی مدد کرنے والا

² عربی فقرہ جس کا مطلب ہے میری خبر لیجیے

³ خبر لینے والا

⁴ کمزور، مسزفر۔ غریب کی جمع غرُبا

⁵ کانپنا

⁶ حضرت علی کا ایک نام ہے۔ پاؤں اور دست میں رعایت لفظی

⁷ حُر جب امام حسین کے پاس معافی مانگنے آ رہا تھا تو اس نے اپنے بیٹے سے کہا تھا کہ میرے ہاتھ کاٹ دو شاید یہ دیکھ کر امام حسین کو مجھ پر رحم آجائے

اور وہ مجھے معاف کر دیں لیکن بیٹے کے کہنے پر حُر نے اپنے ہاتھ رسی سے بندھوا لیے تھے اور مجرموں کی طرح امام حسین کے پاس آیا تھا

⁸ عقدہ کے مطلب ہیں گروہ، گانٹھ اور کشا کہتے ہیں کھولنا یعنی گرہ کھولنے والا یعنی مشکل دور کرنے والا۔ یہ بھی حضرت علی کا ایک نام ہے۔ ہاتھ

باندھے اور عقدہ کشا میں رعایت لفظی

⁹ آزادی۔ حر اور آزادی میں رعایت لفظی

¹⁰ ثبوت

¹¹ آگ یعنی جہنم

¹² فریاد کرنے والا، رور و کر مد مانگنے والا

मेरे आमाल¹ में हर चंद² सरासर³ है बदी⁴
हूँ गुनहगारे खुदाए अज़ली⁵ ओ अबदी⁶
आप हैं मालिके सरकारे जनाबे अहदी⁷
अए खुदावंदे जहाँ खुज़बेयदी खुज़बेयदी⁸
जो तही दस्त⁹ हैं तकते हैं शहंशाह का हाथ
आप का हाथ ज़माने में है अल्लाह का हाथ

¹अमल की जमा। अमल मतलब इंसान के काम

²हर लेहाज़ से

³पूरी तरह, बहोत

⁴खुराबी

⁵शुरु से

⁶आखिर तक

⁷अल्लाह की सरकार के मालिक यानी इमाम हुसैन

⁸अरबी जुमला जिस का मतलब है मेरा हाथ पकड़, मेरी मदद कर

⁹हाथ फैलाने वाले, मांगने वाले

میرے اعمال¹ میں ہر چند² سراسر³ ہے بدی⁴
 ہوں گنگارِ خداے اڑلی⁵ و ابدی⁶
 آپ ہیں مالکِ سرکارِ جنابِ اُحدی⁷
 اے خداوندِ جہاں خُذ بیدی خُذ بیدی⁸
 جو تہی دست⁹ ہیں تکتے ہیں شہنشاہ کا ہاتھ
 آپ کا ہاتھ زمانے میں ہے اللہ کا ہاتھ

1 عمل کی جمع۔ عمل مطلب انسان کے کام

2 ہر لحاظ سے

3 پوری طرح، بہت

4 خرابی

5 شروع سے

6 آخر تک

7 اللہ کی سرکار کے مالک یعنی امام حسین

8 عربی فقرہ جس کے معنی ہیں میرا ہاتھ پکڑ، میری مدد کر

9 ہاتھ پھیلانے والے، مانگنے والے

एक ये खस्ता¹ तन और दर पै जां² लाख हरीफ़³
अए सुलेमां⁴ कहीं पामाल⁵ न हो मूरे⁶ ज़ईफ़⁷
छोड़ कर आप की सरकार⁸ कहाँ जाए नहीफ़⁹
कीजिए अब नज़रे लुत्फ़¹⁰ कि होता हूँ ख़फ़ीफ़¹¹
हूँ सरअफ़राज़¹² जो इतना ही करम¹³ हो जाय
नाम कंबर¹⁴ के गुलामों में रक़म¹⁵ हो जाय

¹ कमज़ोर

² जान के

³ दुश्मन

⁴ एक पैग़म्बर जिन की हुकूमत हर चीज़ पर थी। हज़रत सुलेमान अपने लश्कर के साथ जा रहे थे तो चूँटियों ने उन को पहचान लिया इस पर सुलेमान ने खुदा का शुक्र अदा किया कि चूँटियाँ तक उन को पहचानती हैं

⁵ कुचलना

⁶ चूँटी

⁷ कमज़ोर

⁸ दरबार

⁹ कमज़ोर

¹⁰ करम की नज़र

¹¹ शर्मिदा और बेइज़्जत होना

¹² जिस का इतेखाब किया जाए यानी खास, इज़्जत वाला

¹³ मेहरबानी

¹⁴ एक शहज़ादा जो हज़रत अली का गुलाम बन गया था

¹⁵ लिख जाए

ایک یہ نخستہ¹ تن اور در پئے جاں² لاکھ حریف³
 اے سلیمان⁴ کہیں پامال⁵ نہ ہو مور⁶ ضعیف⁷
 چھوڑ کر آپ کی سرکار⁸ کہاں جائے نحیف⁹
 کیجیے اب نظر لطف¹⁰ کہ ہوتا ہوں خفیف¹¹
 ہوں سرفراز¹² جو اتنا ہی کرم¹³ ہو جائے
 نام قنبر¹⁴ کے غلاموں میں رقم¹⁵ ہو جائے

¹ کمزور

² جان کے

³ دشمن

⁴ ایک پیغمبر جن کی حکومت ہر چیز پر تھی۔ حضرت سلیمان اپنے لشکر کے ساتھ جا رہے تھے تو چوٹیوں نے ان کو پہچان لیا۔ اس پر سلیمان نے خدا کا شکر ادا کیا کہ چوٹیاں تک ان کو پہچانتی ہیں

⁵ کچلنا

⁶ چوٹی

⁷ کمزور

⁸ دربار

⁹ کمزور

¹⁰ کرم کی نظر

¹¹ شرمندہ اور بے عزت ہونا

¹² جس کا انتخاب کیا جائے یعنی خاص، عزت والا

¹³ مہربانی

¹⁴ ایک شہزادہ جو حضرت علی کا غلام بن گیا تھا

¹⁵ لکھ جائے

इस्तेगासा¹ ये क्या हुर ने जो बादीदै नम²
आ गया जोश में अल्लाह का दरियाए करम³
खुद बढ़े हाथों को फैलाए शहंशाहे उमम⁴
हुर को ये हातिफ़े ग़ैबी⁵ ने सदा⁶ दी उस दम⁷
शुक्र कर सिब्ते रसूल उलसक़लैन⁸ आते हैं
ले बहादुर तिरे लेने को हुसैन आते हैं

¹ मदद मांगना

² नम आँखों के साथ

³ मेहरबानी

⁴ इमाम हुसैन

⁵ नज़र न आने वाला फ़रिश्ता, नज़र न आने वाली आवाज़, आसमानी आवाज़

⁶ आवाज़

⁷ लम्हा, घड़ी, वक्त

⁸ हज़रत मुहम्मद का नवासा यानी इमाम हुसैन

استغاثہ¹ یہ کیا حُر نے جو با دیدہ² نم³
آ گیا جوش میں اللہ کا دریائے کرم³
خود بڑھے ہاتھوں کو پھیلائے شہنشاہِ اُمم⁴
حُر کو یہ ہاتھِ غیبی⁵ نے صدا⁶ دی اُس دم⁷
شکر کر سبِ رسول الثقلین⁸ آتے ہیں
لے بہادر ترے لینے کو حسین آتے ہیں

¹ مدد مانگنا

² نم آنکھوں کے ساتھ

³ مہربانی

⁴ امام حسین

⁵ نظر نہ آنے والا فرشتہ، نظر نہ آنے والی آواز، آسمانی آواز

⁶ آواز

⁷ لمحہ، گھڑی، وقت

⁸ حضرت محمد کا نواسا یعنی امام حسین

हुर ने देखा कि चले आते हैं पैदल शब्बीर¹
दौड़ कर चूम लिए पाए² शहे³ अर्श⁴ सरीर⁵
शह⁶ ने छाती से लगा कर कहा अए बातौकीर⁷
मैं ने बख़्शी⁸ मिरे अल्लाह ने बख़्शी तकसीर⁹
मैं रज़ामंद हूँ किस वास्ते मुज़्तर¹⁰ है तू
मुझ को अब्बासे दिलावर¹¹ के बराबर है तू

¹ इमाम हुसैन

² पैर

³ बादशाह

⁴ आसमान

⁵ तख़्त

⁶ इमाम हुसैन

⁷ इज़्ज़त वाला

⁸ माफ़ करना

⁹ गुनाह

¹⁰ बेचैन

¹¹ इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौजे हुसैनी के अलमदार

حُر نے دیکھا کہ چلے آتے ہیں پیدل شبیر¹
 دوڑ کر چوم لیے پائے² شہ³ عرش⁴ سریر⁵
 شہ⁶ نے چھاتی سے لگا کر کہا اے با توقیر⁷
 میں نے بخشی⁸ مرے اللہ نے بخشی⁹ تقصیر⁹
 میں رضامند ہوں کس واسطے مضطر¹⁰ ہے تو
 مجھ کو عباسِ دلاور¹¹ کے برابر ہے تو

1 امام حسین

2 پیر

3 بادشاہ

4 آسمان

5 تخت

6 امام حسین

7 عزت والا

8 معاف کرنا

9 گناہ

10 بے چین

11 امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوجِ حسینی کے علمدار

कस के क्यों बांधा है हाथों को¹ मैं होता हूँ ख़जिल²
सहल कर दें उसे गर और कोई हो मुश्किल
भाई आ मुझ से बग़लगीर³ तो हो खोल के दिल
गाफ़िर⁴ ओ राहिम⁵ ओ तब्बाब⁶ है रब्बे आदिल⁷
जुर्म सब महो⁸ किए हक़⁹ ने तिरे दफ़्तर¹⁰ से
आज पैदा हुआ गोया शिकमे मादर¹¹ से

¹ हुर जब इमाम हुसैन के पास माफ़ी मांगने आ रहा था तो उस ने अपने बेटे से कहा था कि मेरे हाथ काट दो शायद ये देख कर इमाम हुसैन को मुझ पर रहम आ जाए और वो मुझे माफ़ कर दें लेकिन बेटे के कहने पर हुर ने अपने हाथ रस्सी से बंधवा लिए थे और मुजरिमों की तरह इमाम हुसैन के पास आया था।

² शरम आना

³ गले मिलना

⁴ गुनाह बख़्शने वाला

⁵ रहम करने वाला

⁶ तौबा कुबूल करने वाला

⁷ इंसाफ़ करने वाला। ये सब अल्लाह के नाम हैं

⁸ मिटा देना

⁹ सच और अल्लाह सब से बड़ा सच है। अल्लाह का एक नाम

¹⁰ रजिस्टर

¹¹ माँ का पेट। जब हुर ने इमाम हुसैन का रास्ता रोका था तो इमाम हुसैन ने बद दुआ दी थी कि तुम्हारी माँ तुम्हारा ग़म मनाए। अब हुर को माफ़ कर दिया तो कहा कि आज तुम्हारा नया जन्म हुआ

کس کے کیوں باندھا ہے ہاتھوں کو¹ میں ہوتا ہوں خجل²
 سہل کر دیں اُسے گر اور کوئی ہو مشکل
 بھائی آ مجھ سے بغلگیر³ تو ہو کھول کے دل
 غافر⁴ و راحم⁵ و تواب⁶ ہے ربِ عادل⁷
 جرم سب محو⁸ کیے حق⁹ نے ترے دفتر¹⁰ سے
 آج پیدا ہوا گویا شکمِ مادر¹¹ سے

¹ خُرجب امام حسین کے پاس معافی مانگنے آ رہا تھا تو اس نے اپنے بیٹے سے کہا تھا کہ میرے ہاتھ کاٹ دو شاید یہ دیکھ کر امام حسین کو مجھ پر رحم آجائے اور وہ مجھے معاف کر دیں لیکن بیٹے کے کہنے پر حرنے اپنے ہاتھ رسی سے بندھوا لیے تھے اور مجرموں کی طرح امام حسین کے پاس آیا تھا

² شرم آنا

³ گلے ملنا

⁴ گناہ بخشنے والا

⁵ رحم کرنے والا

⁶ توبہ قبول کرنے والا

⁷ انصاف کرنے والا۔ یہ سب اللہ کے نام ہیں

⁸ مٹا دینا

⁹ سچ اور اللہ سب سے بڑا سچ ہے۔ اللہ کا ایک نام

¹⁰ رجسٹر

¹¹ ماں کا پیٹ۔ جب حرنے امام حسین کا راستہ روکا تھا تو امام حسین نے بددعا دی تھی کہ تمہاری ماں تمہارا غم منائے۔ اب حر کو معاف کر دیا تو کہا کہ

آج تمہارا دنیا جنم ہوا

हुर पुकारा बेअबी अंता वा उम्मी¹ या शाह²
काबिले अफो³ न थे बंदे आसिम⁴ के गुनाह
मुझ से गुमराह को इक आन में मिल जाए ये राह⁵
सब है सदका⁶ इन्हीं कदमों का खुदा है आगाह⁷
मेहर⁸ ज़रे पा जो हो नय्यरे⁹ ताबां¹⁰ हो जाय
आप जिस मूर¹¹ को चाहें वो सुलेमां¹² हो जाय

¹ अरबी जुमला जिस का मतलब है मेरे माँ बाप आप पर फ़िदा हों

² इमाम हुसैन

³ माफ़ी के काबिल

⁴ गुनाहगार गुलाम

⁵ गुमराह और राह में रियायते लफ़्ज़ी

⁶ गुनाह को माफ़ करवाने के लिए अल्लाह की राह में कुछ कुर्बान करना जैसे ग़रीबों को खाना खिलाना

⁷ जानने वाला

⁸ मेहरबानी

⁹ सूरज

¹⁰ रौशन

¹¹ चूँटी

¹² एक पैग़म्बर जिन की हुकूमत हर चीज़ पर थी। हज़रत सुलेमान अपने लश्कर के साथ जा रहे थे तो चूँटियों ने उन को पहचान लिया इस पर सुलेमान ने खुदा का शुक्र अदा किया कि चूँटियाँ तक उन को पहचानती हैं

حُر پکارا باہی اَنْتَ وَ اُمی¹ یا شاہ²
 قابل عَقْفو³ نہ تھے بندہ آثم⁴ کے گناہ
 مجھ سے گمراہ کو اک آن میں مل جائے یہ راہ⁵
 سب ہے صدقہ⁶ انھیں قدموں کا خدا ہے آگاہ⁷
 مہر⁸ ذرے پہ جو ہو نیر⁹ تاباں¹⁰ ہو جائے
 آپ جس مور¹¹ کو چاہیں وہ سلیمان¹² ہو جائے

1 عربی جملہ جس کا مطلب ہے میرے ماں باپ آپ پر فدا ہوں

2 امام حسین

3 معافی کے قابل

4 گناہگار غلام

5 گمراہ اور راہ میں رعایت لفظی

6 گناہ کو معاف کروانے کے لیے اللہ کی راہ میں کچھ قربان کرنا جیسے غریبوں کو کھانا کھلانا

7 جاننے والا

8 مہربانی

9 سورج

10 روشن

11 چیونٹی

12 ایک پیغمبر حضرت سلیمان اپنے لشکر کے ساتھ جا رہے تھے تو چیونٹیوں نے ان کو پہچان لیا۔ اس پر سلیمان نے خدا کا شکر ادا کیا کہ چونٹیاں تک ان کو

پہچانتی ہیں

कौन मिक्दाद थे सलमान ओ अबूज़र थे कौन¹
आप फ़रमाएं कि अम्मारे दिलावर² थे कौन
शोर आलम³ में जो है मालिके अशतर⁴ थे कौन
ए खुदावंदेजहाँ हज़रते कंबर⁵ थे कौन
इन्हीं कदमों का तसददुक्क⁶ था कि मुमताज़⁷ हुए
इसी सरकार⁸ के ख़लअत⁹ से सरफराज़¹⁰ हुए

¹ मिक्दाद, सलमान, अबूज़र ये सब हज़रत मुहम्मद के खास आदमी थे। ये लोग हज़रत मुहम्मद के सहाबी कहलाते हैं

² हज़रत मुहम्मद के सहाबी

³ दुनिया

⁴ हज़रत मुहम्मद के सहाबी

⁵ एक शाहज़ादा जो हज़रत अली का गुलाम हो गया था

⁶ जो चीज़ खुदा की राह में कुर्बान की जाए

⁷ चुना हुआ, खास, इज़्ज़त वाला

⁸ दरबार

⁹ बादशाह इज़्ज़त देने के लिए अबा देते थे जिस को ख़लअत कहते हैं। ख़लअत बमानी इज़्ज़त भी इस्तेमाल होता है

¹⁰ इज़्ज़त

کون مقدار تھے سلمان و ابوذر تھے کون¹
 آپ فرمائیں کہ عمارِ دلاور² تھے کون
 شور عالم³ میں جو ہے مالکِ اشتر⁴ تھے کون
 اے خداوندِ جہاں حضرتِ قنبر⁵ تھے کون
 انھیں قدموں کا تصدُّق⁶ تھا کہ ممتاز⁷ ہوئے
 اسی سرکار⁸ کے خلعت⁹ سے سرفراز¹⁰ ہوئے

¹ مقدار، سلمان، ابوذر یہ سب حضرت محمد کے خاص آدمی تھے۔ یہ لوگ حضرت محمد کے صحابی کہلاتے ہیں

² حضرت محمد کے صحابی

³ دنیا

⁴ حضرت محمد کے صحابی

⁵ ایک شاہزادہ جو حضرت علی کا غلام ہو گیا تھا

⁶ جو چیز خدا کی راہ میں قربان کی جائے

⁷ چنا ہوا، خاص، عزت والا

⁸ دربار

⁹ بادشاہ عزت دینے کے لیے عبادیت تھے جسے خلعت کہتے ہیں۔ خلعت بمعنی عزت بھی استعمال ہوتا ہے

¹⁰ عزت

शह¹ ने फ़रमाया कि ख़ालिक² की इनायत³ है ये सब
दे किसी शख़्स को बंदे में ये मक्दूर⁴ है कब
उस मुसबिब⁵ की इनायत के ये सारे हैं सबब⁶
वही मुनइम⁷ वही मुहसिन⁸ वही राज़िक⁹ वही रब¹⁰
अपने केसे¹¹ से न दाम¹² और न दिरम¹³ देते हैं
जब वो ख़ालिक हमें देता है तो हम देते हैं

¹ इमाम हुसैन

² ख़ल्क करने वाला, पैदा करने वाला यानी अल्लाह

³ मेहरबानी

⁴ ताक़त

⁵ हर वजह की वजह। पूरी कायनात में जो कुछ भी है उन सब की कोई न कोई वजह है और उन तमाम वजूह की वजह अल्लाह है

⁶ वजह। मुसबिब और सबब में रियायते लफ़्ज़ी

⁷ बंजर बीहड़ इलाक़ों में भी ज़िंदगी देने वाला

⁸ भलाई करने वाला

⁹ खाना देने वाला

¹⁰ हिफ़ाज़त करने वाला

¹¹ झोला, थैला

¹² कीमत

¹³ चांदी का सिक्का

شہ¹ نے فرمایا کہ خالق² کی عنایت³ ہے یہ سب
 دے کسی شخص کو بندے میں یہ مقدور⁴ ہے کب
 اُس مُسبب⁵ کی عنایت کے یہ سارے ہیں سبب⁶
 وہی مُنعم⁷ وہی محسن⁸ وہی رازق⁹ وہی رب¹⁰
 اپنے کیسے¹¹ سے نہ دام¹² اور نہ درم¹³ دیتے ہیں
 جب وہ خالق ہمیں دیتا ہے تو ہم دیتے ہیں

¹ امام حسین

² خالق کرنے والا، پیدا کرنے والا یعنی اللہ

³ مہربانی

⁴ طاقت

⁵ ہر وجہ کی وجہ۔ پوری کائنات میں جو کچھ بھی ہے ان سب کی کوئی نہ کوئی وجہ ہے اور ان تمام وجوہ کی وجہ اللہ ہے

⁶ وجہ۔ مسبب اور سبب میں رعایت لفظی

⁷ بخر بیڑ علاقوں میں بھی زندگی دینے والا یعنی اللہ

⁸ بھلائی کرنے والا

⁹ کھانا دینے والا

¹⁰ حفاظت کرنے والا یعنی خدا

¹¹ جھولا، تھیلا

¹² قیمت

¹³ چاندی کا سکہ

लाख हाथ उस के हैं देने के वो ऐसा है जब्बाद¹
हम उसे भूलें तो भूलें वो हमें रखता है याद
रिज़्क² वो हौसलै³ हिर्स⁴ से देता है ज़्यादा⁵
शुक्र करते नहीं माबूद⁶ का इस पर भी इबाद⁷
वो ग़नी⁸ है कि है मुहताज ज़माना उस का
कभी ख़ाली नहीं होता है खज़ाना उस का

¹ आज़ाद और फ़ायदा पहुँचाने वाला

² रिज़्क का मतलब खाना है और ज़िंदगी गुज़ारने के लिए ज़रूरत की हर चीज़ भी रिज़्क कहलाती है

³ कूव्वत

⁴ ख़्वाहिश

⁵ ज़्यादा

⁶ जिस की इबादत की जाए यानी अल्लाह

⁷ इबादत करने वाले कि जमा। माबूद और इबाद में ईहामे तज़ाद

⁸ जिस को किसी चीज़ की चाहत या ज़रूरत न हो यानी अल्लाह। ग़नी और मुहताज में ईहामे तज़ाद

لاکھ ہاتھ اُس کے ہیں دینے کے وہ ایسا ہے جو¹
 ہم اُسے بھولیں تو بھولیں وہ ہمیں رکھتا ہے یاد
 رِزق² وہ حوصلہ³ حرص⁴ سے دیتا ہے زیادہ⁵
 شکر کرتے نہیں معبود⁶ کا اِس پر بھی عباد⁷
 وہ غنی⁸ ہے کہ ہے محتاج زمانہ اُس کا
 کبھی خالی نہیں ہوتا ہے خزانہ اُس کا

¹ آزاد اور فائدہ پہنچانے والا

² رزق کا مطلب کھانا ہے اور زندگی گزارنے کے لیے ضرورت کی ہر چیز بھی رزق کہلاتی ہے

³ قوت

⁴ خواہش

⁵ زیادہ

⁶ جس کی عبادت کی جائے یعنی اللہ

⁷ عبادت کرنے والے کی جمع۔ معبود اور عباد میں ایہام تضاد

⁸ جس کو کسی چیز کی چاہت یا ضرورت نہ ہو یعنی اللہ۔ غنی اور محتاج میں ایہام تضاد

जिस कदर उस से तलब¹ कीजीए खुशनूद² है वो
साहिबे जूद³ है वहाब⁴ है महमूद⁵ है वो
हाथ फैलाए जो सौ बार तो मौजूद है वो
बख़्श देता है कि हम अब्द⁶ हैं माबूद⁷ है वो
परवरिश जुर्म पा भी सुबह ओ मसा⁸ होती है
याँ⁹ से होती है ख़ता¹⁰ वाँ¹¹ से अता¹² होती है

¹ ख़ाहिश

² राज़ी रहने वाला

³ सब की ज़रूरतों को पूरा करने वाला

⁴ ज़रूरत पूरी करने वाला

⁵ तारीफ़ के काबिल

⁶ गुलाम

⁷ जो किसी का गुलाम नहीं यानी अल्लाह

⁸ शाम

⁹ यहाँ

¹⁰ ग़ल्ती, बुराई, गुनाह

¹¹ वहाँ

¹² तोहफ़ा

جس قدر اُس سے طلب¹ کیجیے خوشنود² ہے وہ
 صاحبِ جُود³ ہے وہاب⁴ ہے محمود⁵ ہے وہ
 ہاتھ پھیلائے جو سو بار تو موجود ہے وہ
 بخش دیتا ہے کہ ہم عبد⁶ ہیں معبود⁷ ہے وہ
 پرورشِ جرم پہ بھی صبح و مساء⁸ ہوتی ہے
 یاں⁹ سے ہوتی ہے خطا¹⁰ واں¹¹ سے عطا¹² ہوتی ہے

1 خواہش

2 راضی رہنے والا

3 سب کی ضرورتوں کو پورا کرنے والا

4 ضرورت پوری کرنے والا

5 تعریف کے قابل

6 غلام

7 جو کسی کا غلام نہیں یعنی اللہ

8 شام

9 یہاں

10 غلطی، برائی، گناہ

11 وہاں

12 تحفہ

कह के ये साथ लिए हुए को चले शाहे उमम¹
हाथ में हाथ था मेहमान का अल्लाह रे करम²
रास ओ चप³ कासिम⁴ओ अकबर⁵ थे ज़हे शान ओ हिशम⁶
सर पा खोले हुए थे हज़रते अब्बास⁷ अलम⁸
दूर से अहले ख़ता⁹ तीर जो बरसाते थे
रफ़का¹⁰ साए में ढालों¹¹ के लिए आते थे

¹ इमाम हुसैन

² मेहरबानी

³ बाएं और दाहिने

⁴ इमाम हसन के बेटे

⁵ इमाम हुसैन के बेटे

⁶ शान

⁷ इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौजे हुसैनी के अलमदार

⁸ निशानी, झंडा

⁹ गुनाह। शल्लती करने वाले लोग। निशाना चूकना को ख़ता करना भी कहते हैं। तीर के साथ ख़ता में रियायते लफ़्ज़ी

¹⁰ साथी, दोस्त

¹¹ लोहे या मोटे चमड़े की गोल तश्तरी ऐसी जिस पर दुश्मन के वार को रोकते हैं

کہہ کے یہ ساتھ لیے حُر کو چلے شاہِ اُمم¹
ہاتھ میں ہاتھ تھا مہمان کا اللہ رے کرم²
راس و چپ³ قاسم⁴ و اکبر⁵ تھے زہے شان و حشم⁶
سر پہ کھولے ہوئے تھے حضرتِ عباس⁷ علم⁸
دور سے اہلِ خطا⁹ تیر جو برساتے تھے
رفقا¹⁰ سائے میں ڈھالوں¹¹ کے لیے آتے تھے

¹ امام حسین

² مہربانی

³ بائیں اور داہنے

⁴ امام حسن کے بیٹے

⁵ امام حسین کے بیٹے

⁶ شان

⁷ امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوجِ حسین کے علمدار

⁸ نشانی، جھنڈا

⁹ گناہ۔ غلطی کرنے والے لوگ۔ نشانہ چونکہ کونا کو خطا کرنا بھی کہتے ہیں۔ تیر کے ساتھ خطا میں رعایت لفظی

¹⁰ ساتھی، دوست

¹¹ لوہے یا موٹے چمڑے کی گول تیشتری ایسی جس پر دشمن کے وار کو روکتے ہیں

लाए इस इज़्ज़त ओ हुरमत¹ से जो मेहमां को इमाम²
बोले अब्बास³ कमर खोल⁴ अब अए नेक अंजाम
शह⁵ ने फ़रमाया मुनासिब है कोई दम आराम
अर्ज़ की हुर ने कमर खुल्द⁶ में खोलेंगा गुलाम
फ़ातेहा पढ़ के⁷ ये शम्शीर⁸ ओ सिपर⁹ बांधी है
आज इस अज़म¹⁰ पा ख़ादिम¹¹ ने कमर बांधी¹² है

¹ इज़्ज़त

² इमाम हुसैन

³ इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौजे हुसैनी के अलमदार

⁴ कमर खोलना एक मुहावरा है जिस का मतलब है आराम करना। यहाँ दो मतलब हैं एक तो ये कि अब कमर का पट्टा खोल कर तलवार अलग करो क्योंकि अब हम दोस्त हैं। दूसरा मतलब ये कि अब आराम करो

⁵ इमाम हुसैन

⁶ जन्नत

⁷ फ़ातेहा पढ़ कर कोई काम करना एक मुहावरा है जिस का मतलब है आख़री फ़ैसला कर के यानी अब इस काम को मुकम्मल करना है चाहे कुछ हो जाए।

⁸ तलवार

⁹ लोहे या मोटे चमड़े की गोल तश्तरी ऐसी जिस पर दुश्मन के वार को रोकते हैं

¹⁰ मक्कसद

¹¹ गुलाम

¹² कमर बांधना एक मुहावरा है जिस का मतलब है किसी काम के लिए तैय्यार होना

لائے اس عزت و حرمت¹ سے جو مہماں کو امام²
 بولے عباس³ کمر کھول⁴ اب اے نیک انجام
 شہ⁵ نے فرمایا مناسب ہے کوئی دم آرام
 عرض کی خُر نے کمر خُلد⁶ میں کھولے گا غلام
 فاطمہ پڑھ کے⁷ یہ شمشیر⁸ و سپر⁹ باندھی ہے
 آج اس عزم¹⁰ پہ خادم¹¹ نے کمر باندھی¹² ہے

1 عزت

2 امام حسین

3 امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوج حسین کے علمدار

4 کمر کھولنا محاورہ ہے جس کا مطلب ہے آرام کرنا۔ یہاں دو مطلب ہیں ایک تو یہ کہ اب کمر کا پٹا کھول کر تلوار الگ کرو کیونکہ اب ہم دوست ہیں۔

دوسرا مطلب یہ کہ اب آرام کرو

5 امام حسین

6 جنت

7 فاطمہ پڑھ کر کوئی کام کرنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے آخری فیصلہ کر کے یعنی اب اس کام کو مکمل کرنا ہے چاہے کچھ ہو جائے

8 تلوار

9 ڈھال۔ لوہے یا موٹے چمڑے کی گول تشتری ایسی جس پر دشمن کے وار کو روکتے ہیں

10 مقصد

11 غلام

12 کمر باندھنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کسی کام کے لیے تیار ہونا

है बहोत शिम्न¹ ओ उमर² से मुझे लड़ने की उमंग³
एक ही वार⁴ में दोनों को करूँगा चौरंग⁵
लश्करे शाम⁶ से पैहम⁷ चले आते हैं खदंग⁸
शाहजादों की सिपर⁹ हूँ कि इबादत है ये जंग
कहीं ऐसा न हो बच्चा कोई बेजां हो जाय
पहले ये ताजा गुलाम आप पा कुरबां हो जाय

¹ यज़ीद की फ़ौज का एक सरदार

² यज़ीद की फ़ौज का कमांडर। रे नाम के मुल्क का गवर्नर

³ ख़्वाहिश

⁴ हमला

⁵ चार टुकड़े करना

⁶ शाम की फ़ौज। यानी यज़ीद की फ़ौज

⁷ लगातार

⁸ तीर। ऐसा दरख़्त जिस से तीर बनाए जाते हैं

⁹ लोहे या मोटे चमड़े की गोल तश्तरी ऐसी जिस पर दुश्मन के वार को रोकते हैं

ہے بہت شمر¹ و عمر² سے مجھے لڑنے کی اُمنگ³
 ایک ہی وار⁴ میں دونوں کو کروں گا چَورنگ⁵
 لشکرِ شام⁶ سے پیسیم⁷ چلے آتے ہیں خدنگ⁸
 شاہزادوں کی سپر⁹ ہوں کہ عبادت ہے یہ جنگ
 کہیں ایسا نہ ہو بچہ کوئی بے جاں ہو جائے
 پہلے یہ تازہ غلام آپ پہ قرباں ہو جائے

¹ یزید کی فوج کا ایک سردار

² یزید کی فوج کا کمانڈر۔ رے نام کے ملک کا گورنر

³ خواہش

⁴ حملہ

⁵ چار ٹکڑے کرنا

⁶ شام کی فوج۔ یعنی یزید کی فوج۔

⁷ لگاتار

⁸ تیر۔ ایسا درخت جس سے تیر بنائے جاتے ہیں

⁹ ڈھال۔ لوہے یا موٹے چمڑے کی گول تیشتری ایسی جس پر دشمن کے وار کو روکتے ہیں

शह¹ ने फ़रमाया कि दुश्वार² है फ़ुर्कत³ तेरी
मुझ को मर कर भी न भूलेगी मुहब्बत तेरी
वा दरेगा⁴ हुई कुछ हम से न ख़िदमत तेरी
ख़ैर फ़िरदौस⁵ में हो जाएगी दावत तेरी
आज स्तबा तिरा ख़ैले⁶ शुहदा⁷ में होगा
शब को तू सुहबते⁸ महबूबे खुदा⁹ में होगा

¹ इमाम हुसैन

² मुश्किल

³ जुदाई

⁴ अप्सोस

⁵ जन्नत

⁶ मजमा

⁷ शहीद की जमा। अल्लाह की राह में मरने वाला शहीद कहलाता है

⁸ साथ

⁹ खुदा का दोस्त यानी हज़रत मुहम्मद

شہ¹ نے فرمایا کہ دشوار² ہے فرقت³ تیری
مجھ کو مر کر بھی نہ بھولے گی محبت تیری
وا درینا⁴ ہوئی کچھ ہم سے نہ خدمت تیری
خیر فردوس⁵ میں ہو جائے گی دعوت تیری
آج رتبہ ترا خیل⁶ شہدا⁷ میں ہوگا
شب کو تو صحبت⁸ محبوبِ خدا⁹ میں ہوگا

¹ امام حسین

² مشکل

³ جدائی

⁴ افسوس

⁵ جنت

⁶ مجمع

⁷ شہید کی جمع۔ خدا کی راہ میں مرنے والا شہید کہلاتا ہے

⁸ ساتھ

⁹ خدا کا دوست یعنی حضرت محمد

तुझ पा मख्की¹ नहीं हप्तुम² से जो कुछ है मिरा हाल
राहें हर सप्त की रोके हुए हैं अहले ज़लाल³
कहत⁴ पानी का है इस दशत⁵ में गन्दुम⁶ का है काल⁷
नाने जौ⁸ का भी है मिलना किसी किरिए⁹ में मुहाल¹⁰
सब को ईज़ा¹¹ अवज़े¹² आब ओ ग़िज़ा¹³ मिलती है
दूध असगर¹⁴ को न आबिद¹⁵ को दवा मिलती है

¹ छुपा

² सात दिन

³ ज़लील लोग, बुरे लोग

⁴ आकाल, किसी चीज़ का न मिलना

⁵ जंगल

⁶ एक छोटा सा फल

⁷ किसी चीज़ का न मिलना। कहत पड़ना और काल पड़ना मुहावरे हैं जिस का मतलब है किसी चीज़ का दस्तयाब न होना। कहत और काल में ईहामे तनासुब

⁸ जौ की रोटी। जौ एक बहोत सस्ता अनाज है

⁹ गाँव

¹⁰ मुश्किल

¹¹ तकलीफ़

¹² किसी चीज़ के बदले

¹³ खाना पीना

¹⁴ इमाम हुसैन का छै महीने का बेटा जो कर्बला में शहीद हुआ

¹⁵ इमाम हुसैन के सब से बड़े बेटे जो सख़्त बीमारी की वजह से जंग नहीं कर सके थे और कर्बला से वापस आने वाले अकेले मर्द

تجھ پہ مَنّعیٰ¹ نہیں ہفتّم² سے جو کچھ ہے مرا حال
 راہیں ہر سمت کی روکے ہوئے ہیں اہلِ ضلال³
 قحط⁴ پانی کا ہے اس دشت⁵ میں گندّم⁶ کا ہے کال⁷
 نانِ جو⁸ کا بھی ہے ملنا کسی قریے⁹ میں محال¹⁰
 سب کو ایذا¹¹ عوض¹² آب و غذا¹³ ملتی ہے
 دودھ اصغر¹⁴ کو نہ عابد¹⁵ کو دوا ملتی ہے

1 چچا

2 سات دن

3 ضلیل لوگ، برے لوگ

4 آکال، کسی چیز کا نہ ملنا

5 جنگل

6 ایک چھوٹا سا پھل

7 کسی چیز کا نہ ملنا۔ قحط پڑنا اور کال پڑنا محاورے ہیں جس کا مطلب ہے کسی چیز کا دستیاب نہ ہونا۔ قحط اور کال میں ایہام تناسب

8 جو کی روٹی۔ جو ایک بہت سستا اناج ہے

9 گاؤں

10 مشکل

11 تکلیف

12 کسی چیز کے بدلے

13 کھانا پینا

14 امام حسین کا چھ مہینے کا بیٹا جو کربلا میں شہید ہوا

15 امام حسین کے سب سے بڑے بیٹے جو سخت بیماری کی وجہ سے جنگ نہیں کر سکے تھے اور کربلا سے واپس آنے والے اکیلے مرد

हुर ने रो कर सरे तस्लीम¹ झुकाया ब अदब
शह² ने रूमाल रखा आँखों पा रोने लगे सब
जब चढ़ा घोड़े पा वो आशिके सुल्ताने अरब³
शाह⁴ बोले कि अजब दोस्त छुटा हाए ग़ज़ब
दम ब दम याँ⁵ से जो आवाज़े बुका⁶ जाती थी
गिरयै⁷ आले मुहम्मद⁸ की सदा⁹ आती थी

¹ अदब। तस्लीम करना के मानी हैं कुबूल करना

² इमाम हुसैन

³ इमाम हुसैन

⁴ इमाम हुसैन

⁵ यहाँ

⁶ रोने की आवाज़

⁷ रोना

⁸ हज़रत मुहम्मद के घर वाले

⁹ आवाज़

حُر نے رو کر سرِ تسلیم¹ جھکایا بہ ادب
شہ² نے رومال رکھا آنکھوں پہ رونے لگے سب
جب چڑھا گھوڑے پہ وہ عاشقِ سلطانِ عرب³
شاہ⁴ بولے کہ عجب دوست چھٹا ہائے غضب
دم بہ دم یاں⁵ سے جو آوازِ بُکا⁶ جاتی تھی
گریہ⁷ آلِ محمد⁸ کی صدا⁹ آتی تھی

¹ ادب۔ تسلیم کرنا کے معنی ہیں قبول کرنا

² امام حسین

³ امام حسین

⁴ امام حسین

⁵ یہاں

⁶ رونے کی آواز

⁷ رونا

⁸ حضرت محمد کے گھر والے

⁹ آواز

हुर चला फ़ौजे मुख़ालिफ़¹ पा उड़ा कर तौसन²
चौकड़ी³ भूल गए जिस की तगापो⁴ से हिरन
वो जलाल⁵ और वो शौकत⁶ वो ग़ज़ब की चितवन⁷
हाथ में तेग़⁸ कमां⁹ दोश¹⁰ पा बर¹¹ में जौशन¹²
दो सिरे दोश पा शिमले¹³ के जो बल खाते थे
काकुले¹⁴ हूर के सब पेंच¹⁵ खुले जाते थे

¹ दुश्मन की फ़ौज यानी यज़ीद की फ़ौज

² घोड़ा

³ जब घोड़ा चारों पैरों को जोड़ कर तेज़ दौड़ता है

⁴ फुर्ती

⁵ गुस्से में जब बहादुर आदमी का चेहरा तमतमाता है तो एक शान सी आ जाती है उसे जलाल कहते हैं

⁶ शान

⁷ देखने का अंदाज़

⁸ तलवार

⁹ कमान

¹⁰ कंधा

¹¹ जिस्म के ऊपर का हिस्सा यानी सीना

¹² बक्तर। लोहे या चमड़े का बना हुआ सीने पर पहनने का लिबास

¹³ एक तरह की पगड़ी

¹⁴ बाल, जुल्फ़

¹⁵ बाल में पड़ने वाले बल। ये बालों की खूबसूरती की निशानी है

حُر چلا فوجِ مخالف¹ پہ اڑا کر توسن²
 چوکرٹی³ بھول گئے جس کی تگاپو⁴ سے ہرن
 وہ جلال⁵ اور وہ شوکت⁶ وہ غضب کی چتون⁷
 ہاتھ میں تیغ⁸ کماں⁹ دوش¹⁰ پہ بر¹¹ میں جوشن¹²
 دو سرے دوش پہ شملے¹³ کے جو بل کھاتے تھے
 کاکل¹⁴ حور کے سب پیچ¹⁵ گھلے جاتے تھے

1 دشمن کی فوج یعنی یزید کی فوج

2 گھوڑا

3 جب گھوڑا چاروں پیروں کو جوڑ کر تیز دوڑتا ہے

4 پھرتی

5 غصے میں جب بہادر آدمی کا چہرہ متمتتا ہے تو ایک شان سی آجاتی ہے اسے جلال کہتے ہیں

6 شان

7 دیکھنے کا انداز

8 تلوار

9 کمان

10 کندھا

11 جسم کے اوپر کا حصہ یعنی سینہ

12 بکتر۔ لوہے یا چمڑے کا بنا ہوا سینے پر پہننے کا لباس

13 ایک طرح کی پگڑی

14 بال، خلف

15 بال میں پڑنے والے بل۔ یہ بالوں کی خوبصورتی کی نشانی ہے۔

ज़ोर¹ बाज़ू² का नुमायां³ था भरे शानों⁴ से
दस्ते⁵ फ़ौलाद दबा जाता था दस्तानों⁶ से
बरछियों⁷ उड़ता था दब दब के फ़रस⁸ रानों से
आँख लड़ जाती⁹ थी दरिया के निगहबानों¹⁰ से
ख़ोदे रूमी¹¹ की जो ज़ौ¹² ता बा फ़लक¹³ जाती थी
चश्मे खुरशीद¹⁴ में बिजली सी चमक जाती थी

¹ ताक़त

² हाथ

³ ज़ाहिर

⁴ कंधा

⁵ फ़ौलाद लोहे को कहते हैं। ताक़त के मानी में भी इस्तेमाल होता है। यहाँ दस्ते फ़ौलाद का मतलब मज़बूत लोहे जैसे हाथ

⁶ सिपाही जंग करते वक़्त हाथों की हिफ़ाज़त के लिए लोहे के दस्ताने पहनते थे। दस्ते फ़ौलाद और दस्ताने में ईहामे तनासुब

⁷ एक हथियार जिस में लंबे से डंडे में तेज़ धारवाला फल लगा होता है। जब घोड़ा जोश में बहोत ऊँचा उछलता है तो उसे बरछियों उड़ना कहते हैं

⁸ घोड़ा

⁹ आँख लड़ना एक मुहावरा है जिस का मतलब है देखना, ख़ास कर जब दो दुश्मन एक दूसरे को देखते हैं

¹⁰ हिफ़ाज़त करने वाला

¹¹ जंग में सर पर पहनने वाली लोहे की टोपी। ख़ोदे रूमी बड़ी टोपी होती थी जो सर और गर्दन को ढक लेती थी

¹² चमक

¹³ आसमान

¹⁴ सूरज की आँख

زور¹ بازو² کا نمایاں³ تھا بھرے شانوں⁴ سے
 دستِ فولاد⁵ دبا جاتا تھا دستانوں⁶ سے
 برچھیوں⁷ اڑتا تھا دب دب کے فرس⁸ رانوں سے
 آنکھ لڑ جاتی⁹ تھی دریا کے نگہبانوں¹⁰ سے
 خود¹¹ رومی کی جو صَو¹² تا بہ فلک¹³ جاتی تھی
 چشمِ خورشید¹⁴ میں بجلی سی چمک جاتی تھی

1 طاقت

2 ہاتھ

3 ظاہر

4 کندھا

5 فولاد لوہے کو کہتے ہیں۔ طاقت کے معنی میں بھی استعمال ہوتا ہے۔ یہاں دست فولاد کا مطلب ہے مضبوط لوہے جیسے ہاتھ

6 سپاہی جنگ کرتے وقت ہاتھوں کی حفاظت کے لیے لوہے کے دستانے پہنتے تھے۔ دست فولاد اور دستانوں میں ایہام تناسب

7 ایک ہتھیار جس میں لمبے سے ڈنڈے میں تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے۔ جب گھوڑا جوش میں بہت اونچا چھلکتا ہے تو اسے برچھیوں اڑنا کہتے ہیں

8 گھوڑا

9 آنکھ لڑنا محاورہ ہے جس کا مطلب ہے دیکھنا، خاص کر جب دو دشمن ایک دوسرے کو دیکھتے ہیں

10 حفاظت کرنے والا

11 جنگ میں سر پر پہننے والی لوہے کی ٹوپی۔ خود رومی بڑی ٹوپی جو سر اور گردن کو ڈھک لیتی ہے

12 چمک

13 آسمان

14 سورج کی آنکھ

नैज़ए¹ हर की सिनां² पर न ठहरती थी निगाह³
 था ये ज़ाहिर कि निकाले है ज़बां मारे स्याह⁴
 कब्ज़ए तेग⁵ पा रखे थी सरे अज़्ज⁶ पनाह⁷
 आफ़ताबी⁸ वो सिपर⁹ जिस से ख़जिल¹⁰ गरदए माह¹¹
 क़दर अंदाज़ों¹² को जानों के उधर लाले¹³ थे
 तीर तिरकश¹⁴ में न थे आग के परकाले¹⁵ थे

¹ एक हथियार जिस में लंबे से डंडे में तेज़ धारवाला फल लगा होता है

² नैज़े के आगे लगा तेज़ धार का फल। पूरे नैज़े को भी कहते हैं

³ नज़र न ठहरना एक मुहावरा है जिस का मतलब है कोई चीज़ इतनी खूबसूरत है कि उसे पूरी तरह देख नहीं सकते। यहाँ ये मतलब है कि नैज़े की सिनां इतनी चमक रही थी कि उसे देखना मुश्किल था

⁴ काला सांप

⁵ तलवार पकड़ने का हिस्सा

⁶ आजिज़ी यानी मजबूरी

⁷ बचने, हिफ़ाज़त की जगह

⁸ ऐसी ढाल जिस के चारों तरफ़ नोकें निकली होती थीं ये सूरज की शकल की होती थी

⁹ लोहे या मोटे चमड़े की गोल तश्तरी ऐसी जिस पर दुश्मन के वार को रोकते हैं

¹⁰ शर्माना

¹¹ चाँद के चारों तरफ़ का फैला हुआ हाला

¹² तीर चलाने वाले

¹³ जान के लाले होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है जान का ख़तरा होना, किसी काम का बहोत मुश्किल होना

¹⁴ तीर रखने का डिब्बा

¹⁵ आग का शोला, बहोत तेज़

نیزہ¹ حُر کی سناں² پر نہ ٹھرتی تھی نگاہ³
 تھا یہ ظاہر کہ نکالے ہے زباں مارِ سیاہ⁴
 قبضہ تیغ⁵ پہ رکھے تھی سرِ عجز⁶ پناہ⁷
 آفتابی⁸ وہ سپر⁹ جس سے خجل¹⁰ گردہ¹¹ ماہ¹¹
 قدر اندازوں¹² کو جانوں کے اُدھر لالے¹³ تھے
 تیر ترکش¹⁴ میں نہ تھے آگ کے پرکالے¹⁵ تھے

- 1 لہجے ڈنڈے کے ایک سرے پر تیز دھار والا لوہے کا پھل لگا ہوتا ہے
- 2 تیز دھار کا پھل، پورے نیزے کو بھی کہتے ہیں
- 3 نظر نہ ٹھہرنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کوئی چیز اتنی خوبصورت ہے کہ اسے پوری طرح دیکھ نہیں سکتے۔ یہاں یہ مطلب ہے کہ نیزے کی سناں اتنی چمک رہی تھی کہ اسے دیکھنا مشکل تھا
- 4 کالا سانپ
- 5 تلوار پکڑنے کا حصہ
- 6 عاجزی یعنی مجبوری
- 7 بچنے، حفاظت کی جگہ
- 8 ایسی ڈھال جس کے چاروں طرف نوکیلی ہوتی تھیں یہ سورج کی شکل کی ہوتی تھی
- 9 دشمن کا وار روکنے کے لیے لوہے یا چمڑے کی گول تیشتری
- 10 شرمانا
- 11 چاند کے چاروں طرف کا پھیلا ہوا ہالہ
- 12 تیر چلانے والے
- 13 جان کے لالے ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے جان کا خطرہ ہونا، کسی کام کا بہت مشکل ہونا
- 14 تیر رکھنے کا ڈبا
- 15 آگ کا شولہ، بہت تیز

مطلع دوم² متلا دوام¹

¹ वो شعر जिस के दोनों मिसरे हम काफ़िया और हम रदीफ़ हों उसे मतला कहते हैं। मतला उमूमन पहला شعر होता है। मर्सिए में जब एक नया बाब chapter शुरू करते हैं तो उस की निशानी मतला दोम लिख कर दी जाती है। जैसे यहाँ मीर अनیس अब हुर की जंग का बयान शुरू कर रहे हैं तो इसको उन्होंने एक नया बाब बना लिया।

² وہ شعر جس کے دونوں مصرعے ہم قافیہ اور ہم ردیف ہوں اسے مطلع کہتے ہیں۔ مطلع عموماً پہلا شعر ہوتا ہے۔ مرثیے میں جب ایک نیا باب chapter شروع کرتے ہیں تو اس کی نشانی مطلع دوم لکھ کر دی جاتی ہے۔ جیسے یہاں میر انیس اب حر کی جنگ کا بیان شروع کر رہے ہیں تو اس کو انہوں نے ایک نیا باب بنا لیا۔

रन¹ में जब शह² की तरफ़ से हुरे दीदार³ आया
किस बशाशत⁴ से उड़ाता हुआ⁵ राहवार⁶ आया
गुल⁷ हुआ सैय्यदे मज़्लूम⁸ का ग़मख़ार⁹ आया
जाँ निसारे¹⁰ ख़लफ़े हैदरे करार¹¹ आया
ततुके¹² नूर सरे राह नज़र आता है
जलवए कुदरते अल्लाह नज़र आता है

¹ जंग का मैदान

² इमाम हुसैन

³ दीन वाला

⁴ खुशी, शान

⁵ तेज़ दौड़ता हुआ

⁶ घोड़ा

⁷ शोर

⁸ इमाम हुसैन

⁹ ग़म करने वाला

¹⁰ जान कुर्बान करने वाला

¹¹ हज़रत अली का एक नाम हैदरे करार है। हैदरे करार का नायब यानी इमाम हुसैन

¹² पर्दा

رن¹ میں جب شہ² کی طرف سے حُر دیندار³ آیا
 کس بَشاشت⁴ سے اڑاتا ہوا⁵ رَہوار⁶ آیا
 غل⁷ ہوا سیدِ مظلوم⁸ کا غم خوار⁹ آیا
 جاں نثار¹⁰ خلفِ حیدرِ کرار¹¹ آیا
 تَتَّقِ¹² نورِ سرِ راہِ نظرِ آتا ہے
 جلوۂ قدرتِ اللہ نظرِ آتا ہے

1 جنگ کا میدان

2 امام حسین

3 دین والا

4 خوشی، شان

5 تیز دوڑانا ہوا

6 گھوڑا

7 شور

8 امام حسین

9 غم کرنے والا

10 جان قربان کرنے والا

11 حضرت علی کا ایک نام حیدر کرار ہے۔ حیدر کرار کا نائب یعنی امام حسین

12 پردہ

आने जाने का बहादुर के करूँ क्या मज़कूर¹
पहले कुछ और ही जलवा था पर अब और जुहूर²
अए ख़ोशा³ रूतबए फ़ैज़े⁴ क़दमे पाके हुज़ूर⁵
गुल⁶ था आता है मलक⁷ पहने हुए ख़लअते⁸ नूर
सुहबते अहले विला⁹ दिल को जिला¹⁰ करती है
मिस¹¹ को इक आन¹² में इकसीरे¹³ तिला¹⁴ करती है

¹ ज़िक्र

² ज़ाहिर, सूरत

³ खुश, खुशकिस्मत

⁴ ऊँचे रूतबे वाला

⁵ इमाम हुसैन

⁶ शोर

⁷ फ़रिश्ता

⁸ बादशाह की तरफ़ से इनाम में अबा दी जाती थी जिस का मतलब इज़ज़त देना होता था। इमाम हुसैन नूरानी बादशाह हैं इसलिए उन्होंने हुर को नूर की अबा दी है

⁹ मुहब्बत करने वाला

¹⁰ रौशन

¹¹ तांबा

¹² लम्हा, फ़ौरन

¹³ तांबे के बर्तन पर चांदी या सोने की परत चढ़ाने को क़लई करना कहते हैं। क़लई करने में जिस पाऊंडर का इस्तेमाल किया जाता है उसे इकसीर कहते हैं

¹⁴ सोना

آنے جانے کا بہادر کے کروں کیا مذکور¹
 پہلے کچھ اور ہی جلوہ تھا پر اب اور ظہور²
 اے خوشا³ رتبہ فیض⁴ قدم پاک حضور⁵
 غل⁶ تھا آتا ہے ملک⁷ پہنے ہوئے خلعت⁸ نور
 صحبت اہل ولا⁹ دل کو جلا¹⁰ کرتی ہے
 میں¹¹ کو اک آن¹² میں اکسیر¹³ طلا¹⁴ کرتی ہے

1 ذکر

2 ظاہر، صورت

3 خوش، خوش قسمت

4 اونچے رتبے والا

5 امام حسین

6 شور

7 فرشتہ

8 بادشاہ کی طرف سے انعام میں عبادی جاتی تھی جس کا مطلب عزت ہوتا تھا۔ امام حسین نورانی بادشاہ ہیں اس لیے انھوں نے حر کو نور کی عبادی ہے

9 محبت کرنے والے لوگ

10 روشن

11 تانبہ

12 لمحہ، فوراً

13 تانبے کے برتن پر چاندی یا سونے کی پرت چڑھانے کو قلعی کرنا کہتے ہیں۔ قلعی کرنے میں جس پاؤڈر کا استعمال کیا جاتا ہے اسے اکسیر کہتے ہیں

14 سونا

वाह क्या फ़ैज़¹ है सरकारे शहे आलम² में
ज़र्राए ख़ाक को ख़ुरशीद³ किया इक दम⁴ में
नूर ये हूर में देखा न बनी आदम⁵ में
ये वही हुर्रे जरी⁶ है जो अभी था हम में
तन है खुशबु रुख़े⁷ गुलरंग⁸ तरो ताज़ा है
ख़ाक नालैने⁹ मुबारक की अजब गाज़ा¹⁰ है

¹फ़ायदा

²दुनिया का बादशाह यानी इमाम हुसैन

³सूरज

⁴लम्हा

⁵इंसान

⁶बहादुर

⁷चेहरा

⁸फूल का रंग

⁹जूता

¹⁰चेहरे को ख़ूबसूरत बनाने के लिए औरतें गुलाबी रंग का पाऊंडर लगाती हैं। हुर ने माफ़ी मांगने के लिए इमाम हुसैन के जूतों पर अपना मुँह रख दिया था जिस की वजह से उस के चेहरे पर ख़ाक लगी हुई है लेकिन ये ख़ाक गाज़ा लग रही है।

واہ کیا فیض¹ ہے سرکارِ شہِ عالم² میں
 ذرہ خاک کو خورشید³ کیا اک دم⁴ میں
 نور یہ حور میں دیکھا نہ بنی آدم⁵ میں
 یہ وہی خُر جری⁶ ہے جو ابھی تھا ہم میں
 تن ہے خوشبو رخ⁷ گلرنگ⁸ تر و تازہ ہے
 خاک نعلین⁹ مبارک کی عجب غازہ¹⁰ ہے

¹ فائدہ

² دنیا کا بادشاہ یعنی امام حسین

³ سورج

⁴ لمحہ

⁵ انسان

⁶ بہادر

⁷ چہرہ

⁸ پھول کارنگ

⁹ جوتا

¹⁰ چہرے کو خوبصورت بنانے کے لیے عورتیں گلابی رنگ کا پاؤڈر لگاتی ہیں۔ حرنے معافی مانگنے کے لیے امام حسین کے جوتوں پر اپنا منہ رکھ دیا تھا جس کی وجہ سے اس کے چہرے پر خاک لگی ہوئی ہے لیکن یہ خاک غازہ لگ رہی ہے

मेहर¹ ज़र्र² है जहाँ चेहराए रौशन ऐसा
चांद भी जिस से करे कस्बे ज़ीया³ तन ऐसा
हिर्ज़⁴ हो बाज़ूए दाऊद⁵ का जौशन⁶ ऐसा
होश परियों के उड़े जाते हैं तौसन⁷ ऐसा⁸
गुलशने दहर⁹ में लो बादे बहारी¹⁰ आई
क्राफ़¹¹ में गुल¹² है सलेमां¹³ की सवारी आई

¹ सूरज

² बेहैसियत

³ रौशनी को ज़ीया कहते हैं। कस्ब करना के मानी हैं हासिल करना मतलब रौशनी हासिल करे

⁴ पनाह मांगना

⁵ अल्लाह के एक पैग़मबर का नाम जिन को अल्लाह ने ये मोज़िज़ा दिया था कि उन के हाथ में लोहा बिल्कुल नरम हो जाता था। वो हाथ से लोहे की कड़ियाँ मोड़ मोड़ कर ज़िरह और जौशन बना लेते थे इसीलिए उन्होंने लोहे की ज़िरह बनाने को अपना पेशा बना लिया था।

⁶ जंग में लोहे की कड़ियों से बना हुआ सीने पर पहनने वाला लिबास

⁷ शोख़ और फुर्तीला घोड़ा

⁸ होश उड़ना एक मुहावरा है जिस का मतलब है ताज्जुब होना। परी भी उड़ती है। तौसन के मानी उड़ने वाला यानी बहुत तेज़ दौड़ने वाला घोड़ा। होश, परी और तौसन में रियायते लफ़्ज़ी

⁹ दुनिया, किस्मत, वक्त, ख़तरा

¹⁰ बहार के मौसम में चलने वाली हवा जो तेज़ चलती है

¹¹ काकेशीया में क्राफ़ नाम का एक पहाड़ है। काकेशीया की औरतें बहुत खूबसूरत होती हैं शायद इसी वजह से क्राफ़ को परियों के रहने की जगह समझा जाता है

¹² शोर

¹³ हज़रत सुलेमान एक पैग़मबर हैं जिन की हुकूमत हर चीज़ पर थी, परियों पर भी। इस तरह क्राफ़ और सुलेमान में एक रिश्ता है

مہر¹ ذرہ² ہے جہاں چہرہ³ روشن ایسا
 چاند بھی جس سے کرے کسبِ ضیا⁴ تن ایسا
 حرز⁵ ہو بازوے داؤد⁶ کا جوشن⁷ ایسا
 ہوش پریوں کے اڑے جاتے ہیں تو سن⁸ ایسا⁸
 گلشنِ دہر⁹ میں لو بادِ بہاری¹⁰ آئی
 قاف¹¹ میں غل¹² ہے سلیمان¹³ کی سواری آئی

1 سورج

2 بے حیثیت

3 روشنی کو ضیا کہتے ہیں۔ کسب کرنا کے معنی ہیں حاصل کرنا مطلب روشنی حاصل کرے

4 پناہ مانگنا

5 اللہ کے ایک پیغمبر کا نام جن کو اللہ نے یہ معجزہ دیا تھا کہ ان کے ہاتھ میں لوہا بالکل نرم ہو جاتا تھا۔ وہ ہاتھ سے لوہے کی کڑیاں موڑ موڑ کر زرہ اور جوشن بنا لیتے تھے اسی لیے انھوں نے لوہے کی زرہ بنانے کو اپنا پیشہ بنا لیا تھا۔

6 جنگ میں لوہے کی کڑیوں سے بنا ہوا سینے پر پہننے والا لباس

7 شوخ اور پھر تیل گھوڑا

8 ہوش اڑنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے تعجب ہونا۔ پری بھی اڑتی ہے۔ تو سن کے معنی اڑنے یعنی بہت تیز دوڑنے والا گھوڑا۔ ہوش، پری اور

تو سن میں رعایت لفظی

9 دنیا، قسمت، وقت، خطرہ

10 بہار کے موسم میں چلنے والی ہوا جو تیز چلتی ہے

11 کاکیشیا میں قاف نام کا ایک پہاڑ ہے۔ کاکیشیا کی عورتیں بہت خوبصورت ہوتی ہیں شاید اسی وجہ سے قاف کو پریوں کے رہنے کی جگہ سمجھا جاتا ہے

12 شور

13 حضرت سلیمان ایک پیغمبر ہیں جن کی حکومت ہر چیز پر تھی، پریوں پر بھی۔ اس طرح قاف اور سلیمان میں ایک رشتہ ہے

हुर पुकारा कि बजा¹ कहते हो बेशक लारैब²
दामने हज़रते शब्बीर³ ने ढाँपे मिरे ऐब⁴
दौलते दीं से न दामन मिरा ख़ाली है न जैब⁵
बारक अल्लाह⁶ की देता है सदा⁷ हातिफ़े ग़ैब⁸
फ़ैज़⁹ पाकर पए¹⁰ शम्शीर ज़नी¹¹ आया हूँ
याँ¹² से मुहताज गया वाँ¹³ से ग़नी¹⁴ आया हूँ

¹ सही

² बेशक। बजा, बेशक और लारैब में रियायते लफ़्ज़ी

³ इमाम हुसैन

⁴ ख़राबी, बुराई

⁵ गरेबान

⁶ अरबी फ़िक़रा जिस का मतलब है खुदा की बरकत

⁷ आवाज़

⁸ नज़र न आने वाला फ़रिश्ता, आसमानी आवाज़

⁹ फ़ायदा

¹⁰ के लिए

¹¹ तलवार चलाना

¹² यहाँ

¹³ वहाँ

¹⁴ जिस को किसी चीज़ की ज़रूरत न हो। मुहताज और ग़नी में ईहामे तज़ाद

حُر پکارا کہ بجا¹ کہتے ہو بے شک لاریب²
 دامنِ حضرتِ شبیر³ نے ڈھانپے مرے عیب⁴
 دولتِ دیں سے نہ دامنِ مرا خالی ہے نہ جیب⁵
 بارک اللہ⁶ کی دیتا ہے صدا⁷ ہاتفِ غیب⁸
 فیض⁹ پا کر پئے¹⁰ شمشیرِ زنی¹¹ آیا ہوں
 یاں¹² سے محتاج گیا واں¹³ سے غنی¹⁴ آیا ہوں

1 صحیح

2 بے شک۔ بجا، بے شک اور لاریب میں رعایت لفظی

3 امام حسین

4 خرابی، برائی

5 گریبان

6 عربی فقرہ جس کا مطلب ہے خدا کی برکت

7 آواز

8 نظر نہ آنے والا فرشتہ، آسمانی آواز

9 فائدہ

10 کے لیے

11 تلوار چلانا

12 یہاں

13 وہاں

14 جس کو کسی چیز کی ضرورت نہ ہو۔ محتاج اور غنی میں ایہام تضاد

मुझ को खुरशीद¹ किया नूरे खुदा की ज़ौ² ने
नूर बख़्शा कमरे³ फ़ातेमा⁴ के परतौ⁵ ने
बख़्त⁶ पाए हैं सिकन्दर⁷ के गुलामे नौ⁸ ने
गंज⁹ वो लाया हूँ देखा जो न था खुसरौ¹⁰ ने
दौर दौर¹¹ आज से मेरा है ज़माना मेरा
कभी ख़ाली नहीं होने का ख़ज़ाना मेरा

¹ सूरज

² चमक

³ चाँद

⁴ हज़रत मुहम्मद की बेटी का चाँद यानी इमाम हुसैन

⁵ चमक। नूर, कमर और परतौ में ईहामे तनासुब

⁶ किस्मत

⁷ अज़ीमुश्शान बादशाह यानी इमाम हुसैन

⁸ नया

⁹ खज़ाना

¹⁰ ईरान का एक बादशाह जिस का नाम खुसरौ परवेज़ था। उस के पास आठ ऐसे ख़ज़ाने थे जिन की मिसाल दुनिया में कहीं न थी

¹¹ दौर और ज़माना में ईहामे तनासुब

مجھ کو خورشید¹ کیا نورِ خدا کی ضو² نے
 نور بخشا قمر³ فاطمہ⁴ کے پر تو⁵ نے
 بخت⁶ پائے ہیں سکندر⁷ کے غلام نو⁸ نے
 گنج⁹ وہ لایا ہوں دیکھا جو نہ تھا خسرو¹⁰ نے
 دور دور آج سے میرا ہے زمانہ¹¹ میرا
 کبھی خالی نہیں ہونے کا خزانہ میرا

¹ سورج

² چمک

³ چاند

⁴ حضرت محمد کی بیٹی کا چاند یعنی امام حسین

⁵ چمک۔ نور، قمر اور پر تو میں ایہام تناسب

⁶ قسمت

⁷ عظیم الشان بادشاہ یعنی امام حسین

⁸ نیا

⁹ خزانہ

¹⁰ ایران کا ایک بادشاہ جس کا نام خسرو پرویز تھا۔ اس کے پاس آٹھ ایسے خزانے تھے جن کی مثال دنیا میں کہیں نہ تھی

¹¹ دور اور زمانہ میں ایہام تناسب

रुखे¹ रौशन को मरे तकते हो क्या हसरत से
मल के आया हूँ मुँह अपना कदमे हज़रत से²
नूर वो है जिसे देखें नज़रे रग़बत³ से
वाए⁴ वो लोग जो महरूम⁵ हैं इस दौलत से
मुझ को भी देख के बेदार⁶ नहीं होते हो
है ग़ज़ब आँखें तो खोले हो मगर सोते हो

¹ चेहरा

² हुर ने इमाम हुसैन से माफ़ी मांगने के लिए उन के पैरों पर अपना सर रख दिया था

³ ख़्वाहिश, आरजू

⁴ अप्सोस

⁵ महरूम होना यानी किस्मत में न होना

⁶ जागना, होश में आना

رُخ¹ روشن کو مرے تکتے ہو کیا حسرت سے
مل کے آیا ہوں منھ اپنا قدم حضرت سے²
نور وہ ہے جسے دیکھیں نظرِ رغبت³ سے
وای⁴ وہ لوگ جو محروم⁵ ہیں اس دولت سے
مجھ کو بھی دیکھ کے بیدار⁶ نہیں ہوتے ہو
ہے غضب آنکھیں تو کھولے ہو مگر سوتے ہو

¹ چہرہ

² حرنے امام حسین سے معافی مانگنے کے لیے ان کے پیروں پر اپنا سر رکھ دیا تھا

³ خواہش، آرزو

⁴ افسوس

⁵ محروم ہونا یعنی قسمت میں نہ ہونا

⁶ جاگنا، ہوش میں آنا

जाने सुल्ताने रिसालत¹ को ग़नीमत जानो²
पिसरे³ शाहे विलायत⁴ को ग़नीमत जानो
कमअरे बुरजे इमामत⁵ को ग़नीमत जानो
नूरे ख़ालिक⁶ की ज़ीयारत⁷ को ग़नीमत जानो
साथ उस के बरकत⁸ ख़ल्क⁹ से उठ जाएगी
फिर जो ढूँढोगे ये दौलत तो न हाथ आएगी¹⁰

¹ रसूलों के बादशाह यानी हज़रत मुहम्मद की जान यानी इमाम हुसैन

² खुश किस्मती समझो

³ बेटा

⁴ हज़रत अली

⁵ इमामों में चाँद की तरह ख़ास यानी इमाम हुसैन

⁶ अल्लाह का नूर यानी इमाम हुसैन

⁷ दीदार, दर्शन

⁸ मेहरबानी

⁹ दुनिया

¹⁰ हाथ न आना एक मुहावरा है जिस का मतलब है न मिलना

جانِ سلطانِ رسالت¹ کو غنیمت جانو²
 پسر³ شاہِ ولایت⁴ کو غنیمت جانو
 قمرِ برجِ امامت⁵ کو غنیمت جانو
 نورِ خالق⁶ کی زیارت⁷ کو غنیمت جانو
 ساتھ اُس کے برکت⁸ خلق⁹ سے اٹھ جائے گی
 پھر جو ڈھونڈھوگے یہ دولت تو نہ ہاتھ آئے گی¹⁰

¹ رسولوں کے بادشاہ یعنی حضرت محمد کی جان یعنی امام حسین

² خوش قسمتی سمجھو

³ بیٹا

⁴ حضرت علی

⁵ اماموں میں چاند کی طرح خاص یعنی امام حسین

⁶ اللہ کا نور یعنی امام حسین

⁷ دیدار، درشن

⁸ مہربانی

⁹ دنیا

¹⁰ ہاتھ نہ آنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے نہ ملنا

एक सैय्यद¹ को मिटा देने में है कौन सा नाम²
 इस हवा पर हो³ कि बुझ जाय चिरागे इस्लाम⁴
 गर⁵ हो दाना⁶ तो कहो बद⁷ है कि है नेक ये काम
 खुश्नुमा⁸ कब है वो तस्बीह⁹ न हो जिस में इमाम¹⁰
 शुक्रे अहसाने जनाबे अहादी¹¹ करते हैं
 पेशवा¹² से कहीं पैरो¹³ भी बदी करते हैं

¹ सरदार। हज़रत मुहम्मद की बेटी फ़ातेमा की औलाद

² बड़ा काम

³ हवा पर होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है हकीकत से दूर सिर्फ़ ख़याल में वो भी ग़लत ख़याल में, ग़लत फ़हमी

⁴ चिराग़ बुझना एक मुहावरा है जिस का मतलब है ख़त्म हो जाना। चिरागे इस्लाम यानी इमाम हुसैन। हवा से चिराग़ बुझ जाता है इस लिहाज़ से दोनों मुहावरों में रियायते लफ़्ज़ी

⁵ अगर

⁶ अक्लमंद

⁷ बुरा

⁸ ख़ूबसूरत

⁹ इबादत में एक माला का इस्तेमाल किया जाता है जिस में सौ दाने होते हैं

¹⁰ तस्बीह में सौ दाने होते हैं। ३३ दानों के बाद एक लंबा दाना होता है फिर ३४ दानों के बाद दूसरा लंबा दाना होता है। इन दोनों लंबे दानों को मक़ाम कहते हैं और एक सब से बड़ा दाना होता है जिस को इमाम कहते हैं। इमाम के मानी सरदार हैं। इन की वजह से तस्बीह अच्छी मालूम होती है और दूसरे क्रिस्म के हार से अलग भी लगती है।

¹¹ अल्लाह

¹² आगे रहने वाला यानी लीडर

¹³ पीछे रहने वाला यानी मानने वाला

ایک سید¹ کو مٹا دینے میں ہے کون سا نام²
 اس ہوا پر ہو³ کہ بجھ جائے چراغِ اسلام⁴
 گر⁵ ہو دانا⁶ تو کہو بد⁷ ہے کہ ہے نیک یہ کام
 خوش نما⁸ کب ہے وہ تسبیح⁹ نہ ہو جس میں امام¹⁰
 شکرِ احسانِ جنابِ احدی¹¹ کرتے ہیں
 پیشوا¹² سے کہیں پیرو¹³ بھی بدی کرتے ہیں

¹ سردار۔ حضرت محمد کی بیٹی کی اولاد

² بڑا کام

³ ہوا پر ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے حقیقت سے دور صرف خیال میں وہ بھی غلط خیال میں، غلط فہمی

⁴ چراغِ بجھنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ختم ہو جانا۔ چراغِ اسلام یعنی امام حسین۔ ہوا سے چراغِ بجھ جاتا ہے اس لحاظ سے دونوں محاوروں میں

رعایت لفظی

⁵ اگر

⁶ عقلمند

⁷ برا

⁸ خوبصورت

⁹ عبادت میں ایک مالاکا استعمال کیا جاتا ہے جس میں سودا نے ہوتے ہیں

¹⁰ تسبیح میں سودا نے ہوتے ہیں۔ ۳۳ دانوں کے بعد ایک لمبا دانا ہوتا ہے پھر ۳۴ دانوں کے بعد دوسرا لمبا دانا ہوتا ہے ان دونوں لمبے دانوں کو مقام کہتے ہیں اور ایک سب سے لمبا دانا ہوتا ہے جس کو امام کہتے ہیں۔ امام کے معنی سردار ہیں۔ ان کی وجہ سے تسبیح اچھی معلوم ہوتی ہے اور دوسرے قسم کے ہار سے الگ بھی لگتی ہے

¹¹ اللہ

¹² آگے رہنے والا یعنی لیڈر

¹³ پیچھے رہنے والا یعنی ماننے والا

ये सुखन¹ सुन के पुकारा पिसरे सादे² शरीर³
 हाँ तरफ़दारे⁴ शहे दीं⁵ पा चलें नैज़ा⁶ ओ तीर
 लिए हरबों⁷ को बढ़ा फ़ौज का अंबोहे⁸ कसीर⁹
 फ़ातेहा पढ़ के¹⁰ जवां मर्द ने खींची शम्शीर¹¹
 हुर का मुँह सुर्ख़ हुआ फ़ौजे सितम¹² ज़र्द¹³ हुई
 शोले तेग़¹⁴ से बिजली की चमक गर्द हुई¹⁵

¹ बात

² साद का बेटा यानी उमरे साद। यज़ीद की फ़ौज का कमांडर

³ बदमाश

⁴ दोस्त

⁵ दीन का बादशाह यानी इमाम हुसैन

⁶ एक हथियार जिस में लंबे डंडे पर तेज़ धार वाला फल लगा होता है

⁷ नैज़ा

⁸ भीड़

⁹ ज़्यादा, बहोत, बड़ी तादाद

¹⁰ कुरान का पहला सूरा जिस को हम्द भी कहते हैं। बरकत और कामयाबी के लिए इस को पढ़ा जाता है। फ़ातेहा पढ़ कर कोई काम करना एक मुहावरा है जिस का मतलब है आखिरी फ़ैसला कर के यानी अब इस फ़ैसले से पीछे नहीं हटा जाएगा

¹¹ तलवार

¹² ज़ालिम फ़ौज यानी यज़ीद की फ़ौज

¹³ ज़र्द होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है ख़ौफ़ज़दा होना। सुर्ख़ और ज़र्द में contrast

¹⁴ तलवार

¹⁵ गर्द होना एक मुहावरा है जिस का मतलब है मांद पड़ना, धुंधलाना, कमज़ोर होना। शोला और बिजली में रिआयते लफ़्ज़ी

یہ سخن¹ سُن کے پکارا پسرِ سعدِ² شریر³
 ہاں طرفدارِ⁴ شہِ دیں⁵ پہ چلیں نیزہ⁶ و تیر
 لیے حربوں⁷ کو بڑھا فوج کا انبوہ⁸ کثیر⁹
 فاتحہ پڑھ کے¹⁰ جواں مرد نے کھینچی شمشیر¹¹
 حُر کا منہ سرخ ہوا فوجِ ستم¹² زرد¹³ ہوئی
 شعلہ¹⁴ تیغ سے بجلی کی چمک گرد ہوئی¹⁵

¹ بات

² سعد کا بیٹا یعنی عمر سعد، یزید کی فوج کا کمانڈر

³ بد معاش

⁴ دوست

⁵ دین کا بادشاہ یعنی امام حسین

⁶ ایک ہتھیار جس میں لمبے ڈنڈے پر تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

⁷ نیزہ

⁸ بھیڑ

⁹ زیادہ، بہت، بڑی تعداد

¹⁰ قرآن کا پہلا سورہ جس کو سورہ حمد بھی کہتے ہیں۔ برکت اور کامیابی کے لیے اس کو پڑھا جاتا ہے۔ فاتحہ پڑھ کر کوئی کام کرنا ایک محاورہ ہے جس کا

مطلب ہے آخری فیصلہ کر کے یعنی اب اس فیصلے سے پیچھے نہیں ہٹا جائے گا

¹¹ تلوار

¹² ظالم فوج یعنی یزید کی فوج

¹³ زرد ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے خوف زدہ ہونا۔ سرخ اور زرد میں کٹرا سٹ (contrast)

¹⁴ تلوار

¹⁵ گرد ہونا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ماند پڑنا، دھندھلانا، کمزور ہونا۔ شعلہ اور بجلی میں رعایت لفظی

राद¹ थर्रा गया नारे जो सुने ज़ैगम² के
उस्तुख़्वां³ काँप गए ज़ेरे⁴ ज़मीं रुस्तम⁵ के
तहो बाला⁶ हुई लश्कर⁷ की सफ़े⁸ जम जम के
बर्के⁹ शम्शीर¹⁰ से डर डर के फ़रस¹¹ भी चमके¹²
नौबते जंग न आई थी कि दिल टूट गए¹³
बैरके¹⁴ गिर गई हाथों से निशां¹⁵ छूट गए

¹ वो फ़रिश्ता जिस की आवाज़ बादल की गरज है

² शेर

³ हड्डियाँ

⁴ नीचे

⁵ ईरान की तारीख़ का एक बहोत बहादुर किरदार

⁶ बर्बाद

⁷ फ़ौज

⁸ सिपाहियों की कतारें। सफ़ जमना के मानी हैं लड़ने के लिए कतार या लाईन का बनना

⁹ बिजली

¹⁰ तलवार

¹¹ घोड़ा

¹² घोड़े का भड़कना। बर्क और चमक में ईहामे तनासुब

¹³ दिल टूटना एक मुहावरा है जिस का मतलब है हिम्मत पस्त हो जाना

¹⁴ फ़ौज के झंडे

¹⁵ झंडा

رعد¹ تھرا گیا نعرے جو سنے ضیغم² کے
 اُستخوان³ کانپ گئے زیر⁴ زمیں رستم⁵ کے
 تہ و بالا⁶ ہوئیں لشکر⁷ کی صفیں⁸ جم جم کے
 برق⁹ شمشیر¹⁰ سے ڈر ڈر کے فرس¹¹ بھی چمکے¹²
 نوبتِ جنگ نہ آئی تھی کہ دل ٹوٹ گئے¹³
 بَرقیں¹⁴ گر گئیں ہاتھوں سے نشاں¹⁵ چھوٹ گئے

1 وہ فرشتہ جس کی آواز بادل کی گرج ہے

2 شیر

3 ہڈیاں

4 نیچے

5 ایران کی تاریخ کا ایک بہت بہادر کردار

6 برباد

7 فوج

8 سپاہیوں کی قطاریں۔ صفِ جہنم کے معنی ہیں لڑنے کے لیے قطاریا لائن کا بننا

9 بجلی

10 تلوار

11 گھوڑا

12 گھوڑے کا بھڑکانا۔ برق اور چمک میں ایہام تناسب

13 دل ٹوٹنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ہمت پست ہو جانا

14 فوج کے جھنڈے

15 جھنڈا

छेड़ कर बाग¹ फ़रस² को जो ज़रा गरमाया³
गैज़⁴ में आन के घोड़ा भी ग़ज़ब⁵ कफ़⁶ लाया
शेर सा फ़ौजे मुख़ालिफ़⁷ पा झपट कर आया
रौंद डाला उसे दम⁸ में जिसे सरकश⁹ पाया
उस का क्रातिल था जो दुश्मन शहे आली¹⁰ का था
काट हर नाल¹¹ में शम्शीरे¹² हिलाली¹³ का था

¹ लगाम। बाग छेड़ना के मतलब हैं घोड़े की लगाम को हिलाना यानी घोड़े को बढ़ने का इशारा करना

² घोड़ा

³ गर्माना के मानी हैं तैय्यार करना

⁴ गुस्सा

⁵ बहोत। गैज़ और ग़ज़ब में ईहामे तनासुब

⁶ घोड़े के मुँह से निकलने वाला फेन

⁷ दुश्मन फ़ौज यानी यज़ीद की फ़ौज

⁸ लम्हा

⁹ सरकशी करने वाला यानी मुख़ालेफ़त करने वाला

¹⁰ इमाम हुसैन

¹¹ घोड़े के खुर में लोहे का टुकड़ा लगाया जाता है ताकि दौड़ने में घोड़ा न फिसले

¹² तलवार

¹³ चाँद की सूरत वाली। घोड़ा जब किसी दुश्मन को अपने पैर से मारता था तो लगता था जैसे हिलाली तलवार का वार हुआ है

چھیڑ کر باگ¹ فرس² کو جو زرا گرمایا³
 غیظ⁴ میں آن کے گھوڑا بھی غضب⁵ کف لایا⁶
 شیر سا فوجِ مخالف⁷ پہ جھپٹ کر آیا
 روند ڈالا اُسے دم⁸ میں جسے سرکش⁹ پایا
 اُس کا قاتل تھا جو دشمنِ شہِ عالی¹⁰ کا تھا
 کاٹ ہر نعل¹¹ میں شمشیر¹² ہلالی¹³ کا تھا

1 لگام۔ باگ چھیڑنا کے مطلب ہیں گھوڑے کی لگام کو ہلانا یعنی گھوڑے کو بڑھنے کا اشارہ کرنا

2 گھوڑا

3 گرمانا کے معنی ہیں تیار کرنا

4 غصہ

5 بہت۔ غیظ اور غضب میں ایہام تناسب

6 گھوڑے کے منہ سے نکلنے والا بھین

7 دشمن فوج یعنی یزید کی فوج

8 لہجہ

9 سرکشی کرنے والا یعنی مخالفت کرنے والا

10 امام حسین

11 گھوڑے کے کھر میں لوہے کا ٹکڑا لگاتے ہیں تاکہ دوڑنے میں گھوڑا نہ پھسلے

12 تلوار

13 چاند کی صورت والی۔ گھوڑا جب کسی دشمن کو اپنے پیر سے مارتا تھا تو لگتا تھا جیسے ہلالی تلوار کا وار ہوا ہے

हश्च¹ बरपा था कि तेगे² हुरे ज़ीजाह³ चली
आग बरसाने⁴ को बिजली सुए⁵ जंगह⁶ चली
किस करिश्मे से वो लैलीए ज़फ़र⁷ राह चली
गहे⁸ थमी गह बड़ी गह रुकी गह चली
ज़ख़्म सीनों के गरेबां की तरह फ़टते थे
चाल क्या थी कि हज़ारों के गले कटते थे

¹ क़यामत के बाद सारे इंसानों को एक मैदान में जमा किया जाएगा और यह बड़े हंगामे का दिन होगा। किसी बड़ी मुसीबत के लिए हश्च बरपा होना कहते हैं

² तलवार

³ बहादुर

⁴ आग बरसना एक मुहावरा है जिस का मतलब है मुसीबत बरप होना

⁵ की तरफ़

⁶ जंग का मैदान

⁷ लैला से मुराद माशूक़। लीलै ज़फ़र यानी जीत की माशूक़। तलवार जीतने के लिए ऐसे बढ़ रही थी जैसे आशिक़ अपने माशूक़ से मिलने के लिए एक तड़प और बेचैनी से बढ़ता है

⁸ कभी

حشر¹ برپا تھا کہ تیغ² حُر ذی جاہ³ چلی
 آگ برسانے⁴ کو بجلی سوے⁵ جنگاہ⁶ چلی
 کس کرشمے سے وہ لیلیٰ ظفر⁷ راہ چلی
 گہہ⁸ تھی گاہ بڑھی گاہ رکی گاہ چلی
 زخم سینوں کے گریباں کی طرح پھٹتے تھے
 چال کیا تھی کہ ہزاروں کے گلے کٹتے تھے

¹ قیامت کے بعد سارے انسانوں کو ایک میدان میں جمع کیا جائے گا اور یہ بڑے ہنگامے کا دن ہوگا۔ کسی بڑی مصیبت کے لیے حشر برپا ہونا کہتے ہیں

² تلوار

³ بہادر

⁴ آگ برسانا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے مصیبت برپا ہونا

⁵ کی طرف

⁶ جنگ کا میدان

⁷ لیلیٰ سے مراد معشوق۔ لیلیٰ ظفر یعنی جیت کی معشوق۔ تلوار جیتنے کے لیے ایسے بڑھ رہی تھی جیسے عاشق اپنے معشوق سے ملنے کے لیے ایک تڑپ اور

بے چینی سے بڑھتا ہے

⁸ کبھی

कीं सफ़ें¹ साफ़ मगर मुँह की सफ़ाई² न गई
कज³ अदाई को न छोड़ा वो लड़ाई न गई
काट छांट और वो लगावट⁴ वो रुखाई⁵ न गई
सैकड़ों खून किए और कहीं आई न गई
शोर था बर्क⁶ पए जलवा गरी⁷ निकली है
जान लेने को अजल⁸ बन के परी निकली है

¹ सिपाहियों की कतारें या लाईन

² मुँह की सफ़ाई यानी तलवार की धार की चमक। इस मिसरे में तीन बार सफ़ लफ़्ज़ आया है। ये एक तरह की सनत है

³ तिरछी अदा। तलवार का तिरछा चलना मतलब खास अंदाज़

⁴ अपनाईयत

⁵ ग़ैरपन

⁶ बिजली

⁷ अंदाज़, अदा, चमकने के लिए

⁸ मौत

کیں صفیں¹ صاف مگر منھ کی صفائی² نہ گئی
 کج ادائی³ کو نہ چھوڑا وہ لڑائی نہ گئی
 کاٹ چھانٹ اور وہ لگاؤ⁴ وہ رکھائی⁵ نہ گئی
 سیکڑوں خون کیے اور کہیں آئی نہ گئی
 شور تھا برق⁶ پے جلوہ گرمی⁷ نکلی ہے
 جان لینے کو اجل⁸ بن کے پری نکلی ہے

¹ سپاہیوں کی قطاریں، لائن

² منھ کی صفائی یعنی تلوار کی دھار کی چمک۔ اس مصرعے میں تین بار ص ف لفظ آیا ہے یہ ایک طرح کی صنعت ہے

³ ترچھی ادا۔ تلوار کا ترچھا چلنا مطلب خاص انداز

⁴ اپنائیت

⁵ غیر پن

⁶ بجلی

⁷ انداز، ادا، چمکنے کے لیے

⁸ موت

जिस तरफ़ दीदए¹ जौहर² से नज़र करती है
पल न गुज़रे कि सफ़े³ ज़ेर ओ ज़बर⁴ करती है
चश्म⁵ हर चंद⁶ कि पुतली⁷ को सिपर⁸ करती है
है वो तररि⁹ कि आँखों में ये घर¹⁰ करती है
उस के अप्रसूँ¹¹ से जो साहिर¹² हो तो जल जाता है
सिहिर¹³ परियों का इसी तरह से चल जाता है

¹ आँख

² अच्छी किस्म की तलवार के लोहे में गोल गोल निशान। इन ही को आँख कहा जा रहा है

³ सिपाहियों की कतार या लाईन

⁴ बर्बाद होना

⁵ आँख

⁶ हर तरह से

⁷ आँख के दीदे का काला हिस्सा

⁸ सिपर करना यानी हिफ़ाज़त करना

⁹ तेज़, चालाक

¹⁰ आँखों में घर करना एक मुहावरा है जिस का मतलब है मोह लेना, जादू कर देना

¹¹ जादू

¹² जादूगर

¹³ जादू

جس طرف دیدہ¹ جوہر² سے نظر کرتی ہے
 پل نہ گزرے کہ صفیں³ زیر و زبر⁴ کرتی ہے
 چشم⁵ ہر چند⁶ کہ تپلی⁷ کو سپر⁸ کرتی ہے
 ہے وہ طرار⁹ کہ آنکھوں میں یہ گھر¹⁰ کرتی ہے
 اُس کے افسوں¹¹ سے جو ساحر¹² ہو تو جل جاتا ہے
 سحر¹³ پریوں کا اسی طرح سے چل جاتا ہے

1 آنکھ

2 اچھی قسم کی تلوار کے لوہے میں گول گول نشان۔ ان ہی کو آنکھ کہا جا رہا ہے

3 سپاہیوں کی قطاریا لائن

4 برباد کرنا

5 آنکھ

6 ہر طرح سے

7 آنکھ کے دیدے کا کالا حصہ

8 سپر کرنا یعنی حفاظت کرنا

9 تیز، چالاک

10 آنکھوں میں گھر کرنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے موہ لینا، جادو کر دینا

11 جادو

12 جادو گر

13 جادو

फूँकै बिजली को ये उस आग की है परकाला¹
 काट जाए तो कभी लहर² न ले फिर काला³
 बरछियां⁴ चल गई उस पर जिसे देखा भाला⁵
 आ गया दाम⁶ में जिस शख्स पा डोरा डाला⁷
 इस के पानी⁸ में कफ़े⁹ मारे स्याह¹⁰ घोला है
 बाढ़¹¹ है या मलक उलमौत¹² ने मुँह खोला है

¹ शोला

² लहर लेना यानी हिलना

³ सांप। सांप एक बुरा जानवर माना जाता है यहाँ सांप कह कर बुरा आदमी बताया है। सांप लहराता है इस मुनासिबत से लहर के साथ काला लाए हैं

⁴ एक हथियार जिस में लंबे डंडे में तेज़ धार वाला फल लगा होता है। दिल या सीने पर बरछियाँ चलना एक मुहावरा है जिस का मतलब है किसी के हुस्न को देख कर दीवाना हो जाना

⁵ देखना भालना एक मुहावरा है जिस का मतलब है समझना। बरछी को भालाल भी कहते हैं। बरछी और भाला में ईहामे तनासुब

⁶ कैद, जादू। दाम में आना एक मुहावरा है जिस का मतलब है काबू में आना

⁷ डोरे डालना मुहावरा है जिस का मतलब किसी को रिझाना, फंसाना। मयान में एक डोरा होता है जिस को खोल कर तलवार निकालते हैं। डोरा डालना का मतलब वार करना। डोरा डालना में रियायते लफ़्ज़ी

⁸ तलवार की धार को पानी भी कहते हैं

⁹ फेन, थूक

¹⁰ काला सांप जो बहोत ज़हरीला होता है। कफ़े मारे स्याह का मतलब है काले सांप का ज़हर

¹¹ तलवार की धार। दरिया में जब पानी बहोत बढ़ जाता है तो उसे भी बाढ़ कहते हैं। बाढ़ में जान का नुक़सान होता है। तलवार की धार से भी जान का नुक़सान होता है

¹² वो फ़रिश्ता जो रुह क़ब्ज़ करता है यानी मौत का फ़रिश्ता यानी मौत। बाढ़ और मलकउलमौत में रियायते लफ़्ज़ी

پھونکے بجلی کو یہ اُس آگ کی ہے پر کالا¹
 کاٹ جائے تو کبھی لہر² نہ لے پھر کالا³
 برچھیاں⁴ چل گئیں اُس پر جسے دیکھا بھالا⁵
 آ گیا دام⁶ میں جس شخص پہ ڈورا ڈالا⁷
 اِس کے پانی⁸ میں کف⁹ مارسیہ¹⁰ گھولا ہے
 باڑھ¹¹ ہے یا ملک اُموت¹² نے منہ کھولا ہے

1 شولہ

2 لہر لینا یعنی بلنا

3 سانپ۔ سانپ ایک برا جانور مانا جاتا ہے یہاں سانپ کہہ کر برا آدمی بتایا ہے۔ سانپ لہراتا ہے اس مناسبت سے لہر کے ساتھ کالا لائے ہیں
 4 ایک ہتھیار جس میں لمبے سے ڈنڈے میں تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے۔ دل یا سینے پر برچھیاں چلنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کسی کے حسن کو دیکھ کر دیوانہ ہو جانا

5 دیکھنا بھالنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے سمجھنا۔ برچھی کو بھالا بھی کہتے ہیں۔ برچھی اور بھالا میں ایہام تناسب

6 قید، جادو۔ دام میں آنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے قابو میں آنا

7 ڈورے ڈالنا محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کسی کو اپنی طرف مائل کرنا، پھانسننا۔ میان میں ایک ڈورا ہوتا ہے جس کو کھول کر تلوار میان سے باہر نکالتے ہیں۔ اس مناسبت سے ڈورا ڈالنا کا مطلب ہے وار کرنا۔ ڈورا ڈالنا میں رعایت لفظی

8 تلوار کی دھار کو پانی بھی کہتے ہیں

9 پھین، تھوک

10 کالا سانپ جو بہت زہریلا ہوتا ہے۔ کف مارسیہ کا مطلب ہے کالے سانپ کا زہر

11 تلوار تلوار کی دھار۔ دریا میں جب پانی بہت بڑھ جاتا ہے تو اسے باڑھ کہتے ہیں اور باڑھ آنے سے جان کا نقصان ہوتا ہے۔ تلوار کی دھار سے بھی جان کا نقصان ہوتا ہے

12 وہ فرشتہ جو روح قبض کرتا ہے یعنی موت کا فرشتہ یعنی موت۔ باڑھ اور ملک اُموت میں رعایت لفظی

आई जिस गोल¹ पा लाशों से जमीं पाट² गई
दस्त ओ पा³ सद्र⁴ ओ कमर गर्दन ओ सर काट गई
चाट⁵ ऐसी थी लहू⁶ की कि सफ़े⁷ चाट⁸ गई
देखी तेगों⁹ की जिधर बाढ़¹⁰ उसी घाट¹¹ गई
जिस पा जाती थी न बे जान लिए फिरती थी
एक बिजली थी मगर लाख जगह गिरती थी

¹ जमघट, भीड़

² पाट देना एक मुहावरा है जिस का मतलब है भर देना

³ हाथ और पैर

⁴ सीना

⁵ लालच, ख़्वाहिश, लत

⁶ खून

⁷ सिपाहियों की कतार या लाईन

⁸ चाटना के मानी हैं ख़त्म करना, साफ़ करना। चाट और चाट में रियायते लफ़्ज़ी

⁹ तलवार

¹⁰ दरिया में जब पानी बहोत बढ़ जाता है तो उसे बाढ़ कहते हैं। तलवार की धार को पानी, बाढ़, घाट कहते हैं

¹¹ दरिया का किनारा। बाढ़ और घाट में रियायते लफ़्ज़ी

آئی جس غول¹ پہ لاشوں سے زمیں پاٹ² گئی
 دست و پا³ صدر⁴ و کمر گردن و سر کاٹ گئی
 چاٹ⁵ ایسی تھی لہو⁶ کی کہ صفیں⁷ چاٹ⁸ گئی
 دیکھی تیغوں⁹ کی جدھر باڑھ¹⁰ اُسی گھاٹ¹¹ گئی
 جس پہ جاتی تھی نہ بے جان لیے پھرتی تھی
 ایک بجلی تھی مگر لاکھ جگہ گرتی تھی

1 جگمگٹ، بھیڑ

2 پاٹ دینا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے بھر دینا

3 ہاتھ اور پیر

4 سینہ

5 لالچ، خواہش، لت

6 خون

7 سپاہیوں کی قطار یا لائن

8 چائنا کے معنی ہیں ختم کرنا، صاف کرنا۔ چاٹ اور چاٹ میں رعایت لفظی

9 تلوار

10 دریا میں جب پانی بہت بڑھ جاتا ہے تو اسے باڑھ یا سیلاب کہتے ہیں۔ تلوار کی دھار کو پانی، باڑھ، دھار، گھاٹ کہتے ہیں

11 دریا کا کنارہ۔ باڑھ اور گھاٹ میں رعایت لفظی

गुल¹ नए फूले² जो बरछी³ पा लगा फल⁴ उस का
ज़ोर⁵ दिखलाता था हर ज़र्ब⁶ में कस बल⁷ उस का
ढेर था खाक पा काटा हुआ जंगल उस का
जो बढ़ा जंग को किस्सा हुआ फ़ैसल⁸ उस का
शोर था देखिए क्यों कर ये बला टलती⁹ है
इस क़दर जल्द तो सैफ़ी¹⁰ भी नहीं चलती है

¹ फूल

² फूल का खिलना

³ एक हथियार जिस में लंबे डंडे में तेज़ धार वाला फल लगा होता है

⁴ तलवार पकड़ने के हिस्से के आगे की तलवार को फल कहते हैं। तलवार पड़ने से बरछी पर निशान बन जाता था यानी एक फूल सा बन जाता था। गुल, फूलना और फल में रियायते लफ़्ज़ी

⁵ ताक़त

⁶ वार

⁷ ताक़त

⁸ किस्सा फ़ैसल होना यानी आखिरी फ़ैसला होना, ख़त्म होना

⁹ बला टलना एक मुहावरा है जिस का मतलब है मुसीबत से निजात मिलना

¹⁰ सैफ़ी एक अमल या जादू है जिस का असर बहोत जल्दी और जान लेवा होता है

گل¹ نئے پھولے² جو برچھی³ پہ لگا پھل⁴ اُس کا
 زور⁵ دکھلاتا تھا ہر ضرب⁶ میں کس بل⁷ اُس کا
 ڈھیر تھا خاک پہ کاٹا ہوا جنگل اُس کا
 جو بڑھا جنگ کو قصہ ہوا فیصل⁸ اُس کا
 شور تھا دیکھیے کیوں کر یہ بلا⁹ ٹلتی ہے
 اس قدر جلد تو سیفی¹⁰ بھی نہیں چلتی ہے

¹ پھول

² پھول کا کھلنا

³ ایک ہتھیار جس میں لمبے سے ڈنڈے میں تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

⁴ تلوار پکڑنے کے حصے کے آگے کی تلوار کو پھل کہتے ہیں۔ تلوار پڑنے سے برچھی پر نشان بن جاتا تھا یعنی ایک پھول سا بن جاتا تھا۔ گل، پھولنا اور

پھل میں رعایت لفظی

⁵ طاقت

⁶ وار

⁷ طاقت

⁸ قصہ فیصل ہونا یعنی آخری فیصلہ ہونا، ختم ہونا

⁹ بلا ٹلنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے مصیبت سے نجات ملنا

¹⁰ سیفی ایک عمل یا جادو ہے جس کا اثر بہت جلدی اور جان لیوا ہوتا ہے

जंग में तेग¹ को दावा था कि यकता² में हूँ
सर उठाया था ये घोड़े ने कि अनक्रा³ में हूँ
चर्ख⁴ कहता था कि या रब तहो बाला⁵ में हूँ
बर्क⁶ कहती थी कि तलवार है ये या में हूँ
किस में है ये जो तड़प ज़ेरे फ़लक⁷ मेरी है
तेग करती थी इशारा ये चमक मेरी है

¹ तलवार

² जिस का ऐसा दूसरा न हो, अनोखा

³ एक अप्रसानवी चिड़िया जिस को पकड़ा नहीं जा सकता। अनक्रा होना एक मुहावरा है यानी ग़ायब हो जाना

⁴ आसमान

⁵ बर्बाद

⁶ बिजली

⁷ आसमान के नीचे

جنگ میں تیغ¹ کو دعویٰ تھا کہ یکتا² میں ہوں
سر اٹھایا تھا یہ گھوڑے نے کہ عنقا³ میں ہوں
چرخ⁴ کہتا تھا کہ یا رب تہ و بالا⁵ میں ہوں
برق⁶ کہتی تھی کہ تلوار ہے یہ یا میں ہوں
کس میں ہے یہ جو تڑپ زیرِ فلک⁷ میری ہے
تیغ کرتی تھی اشارہ یہ چمک میری ہے

¹ تلوار

² جس کے ایسا دوسرا نہ ہو، انوکھا

³ ایک افسانوی چڑیا جس کو پکڑا نہیں جاسکتا۔ عنقا ہونا ایک محاورہ ہے یعنی غائب ہو جانا

⁴ آسمان

⁵ برباد

⁶ بجلی

⁷ آسمان کے نیچے

न थमी संग¹ से वो और न रुकी आहन² से
हाथ उड़ा ले गई पहुँचूँ³ से तो सर गर्दन से
न उठी⁴ उस की कड़ी⁵ ज़र्ब⁶ किसी जौशन⁷ से
चल गई बादे⁸ मुख़ालिफ़ जिधर आई सन से⁹
जोश तूफ़ां का दिखा कर वो खुश उस्लूब¹⁰ गई
खूँ के दरिया में हर इक किश्तीए तन डूब गई

¹ पत्थर

² लोहा

³ कलाई

⁴ वार को जब रोकते हैं तो उस को वार उठाना कहते हैं

⁵ सख़्त, तेज़। लोहे को घुमा कर गोल घेरा बनाते हैं जिसे कड़ी कहते हैं। इन कड़ियों को आपस में जोड़ कर जंजीर और जंग में पहनने का लिबास बनाते हैं जिसे ज़िरह कहते हैं

⁶ वार

⁷ लोहे की कड़ियों का बना हुआ सीने पर पहनने का लिबास। कड़ी और जौशन में रियायते लफ़्ज़ी

⁸ हवा

⁹ बहोत तेज़ी से। हवा भी सन सन चलती है। बाद और सन में रियायते लफ़्ज़ी

¹⁰ अच्छे अंदाज़ वाली

نہ تھمی سنگ¹ سے وہ اور نہ رکی آہن² سے
 ہاتھ اڑا لے گئی پہنچوں³ سے تو سر گردن سے
 نہ اٹھی⁴ اُس کی کڑی⁵ ضرب⁶ کسی جوشن⁷ سے
 چل گئی باد⁸ مخالف جدھر آئی سن سے⁹
 جوش طوفاں کا دکھا کر وہ خوش اُسلوب¹⁰ گئی
 خوں کے دریا میں ہر اک کشتی تن ڈوب گئی

¹ پتھر

² لوہا

³ کلائی

⁴ وار کو جب روکتے ہیں تو اس کو وار اٹھانا کہتے ہیں

⁵ سخت، تیز۔ لوہے کو گھما کر گول ہلقہ بناتے ہیں اسے کڑی کہتے ہیں۔ ان کڑیوں کو آپس میں جوڑ کر زنجیر اور جنگ میں پہننے کا لباس بناتے ہیں جسے زرہ اور جوشن کہتے ہیں۔

⁶ وار

⁷ لوہے کی کڑیوں کا بنا ہوا سینے پر پہننے کا لباس۔ کڑی اور جوشن میں رعایت لفظی

⁸ ہوا

⁹ بہت تیزی سے۔ ہوا بھی سن سن چلتی ہے۔ باد اور سن میں رعایت لفظی

¹⁰ اچھے انداز والی

कसरते¹ जौहरे² ज़ाती से वो गो³ जाल में थी
पर तड़प सूरते माही⁴ वही हर हाल में थी
थी चमक जाने में बिजली तो परी चाल में थी
कभी मिग़फ़र⁵ में कभी सर में कभी ढाल⁶ में थी
कहीं दम⁷ लेने की मोहलत⁸ थी न बिस्मिल⁹ के लिए
थी जिगर के लिए बरछी¹⁰ तो छुरी¹¹ दिल के लिए

¹ ज़्यादा

² तलवार में पड़े हुए गोल गोल निशान। ये अच्छे लोहे की पहचान होती है

³ अगरचे

⁴ मछली की तरह

⁵ लोहे की कड़ियों की बनी हुई टोपी

⁶ लोहे या मोटे चमड़े की गोल तश्तरी ऐसी जिस पर दुश्मन के वार को रोकते हैं

⁷ सांस, जान

⁸ मौक़ा

⁹ ज़ख़्मी शिकार

¹⁰ एक हथियार जिस में लंबे डंडे में तेज़ धार वाला फल लगा होता है

¹¹ छोटा चाकू

کثرت¹ جوہر² ذاتی سے وہ گو³ جال میں تھی
 پر تڑپ صورتِ ماہی⁴ وہی ہر حال میں تھی
 تھی چمک جانے میں بجلی تو پری چال میں تھی
 کبھی معفر⁵ میں کبھی سر میں کبھی ڈھال⁶ میں تھی
 کہیں دم⁷ لینے کی مہلت⁸ تھی نہ بسمل⁹ کے لیے
 تھی جگر کے لیے برچھی¹⁰ تو چھری¹¹ دل کے لیے

1 زیادہ

2 تلوار میں پڑے ہوئے گول گول نشان۔ یہ اچھے لوہے کی پہچان ہوتی ہے

3 اگرچہ

4 مچھلی کی طرح

5 لوہے کی کڑیوں کی بنی ہوئی ٹوپی

6 دشمن کا داروکنے کے لیے لوہے یا چمڑے کی گول تشری

7 سانس، جان

8 موقع

9 زخمی شکار

10 ایک ہتھیار جس میں لمبے سے ڈنڈے میں تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

11 چھوٹا چاقو

सैद¹ करने को जिसे सूरते शहबाज़² आई
लाख तड़पा पा³ न बेजान लिए बाज़⁴ आई
गुल⁵ हुआ शहपरे शार्ही⁶ के तले⁷ काज़⁸ आई
उड़ गया ताएरे जां⁹ और न आवाज़ आई
गरचे कब्जे में लिए थी उसे पर छोड़ दिया
था ज़ेबस¹⁰ सैदे जुबूं¹¹ काट के सर छोड़ दिया

¹ कैद

² बाज़ एक शिकारी परिंदा है। शहबाज़ इसी की एक किस्म है जो बाज़ से बड़ा होता है

³ लेकिन। तड़पा का पा और पा में रियायते लफ़्ज़ी

⁴ बाज़ आना के मानी हैं छोड़ना, न करना। बाज़ एक शिकारी परिंदा है। बाज़ में रियायते लफ़्ज़ी

⁵ शोर

⁶ शाहीन एक परिंदा है जो बहुत ऊँचा उड़ता है इसलिए उसे शहपरे शार्ही कहा है यानी मज़बूत परों वाला शाहीन

⁷ नीचे, कब्जे में

⁸ काज़ एक बत्तख है जिस का शिकार किया जाता है

⁹ ताएरे के मानी परिंदा। ताएरे जां यानी रुह, जान। इन चारों मिसरों में मुख़लिफ़ परिंदों के नाम आए हैं

¹⁰ सिर्फ़

¹¹ बहुत कमज़ोर और लाशर शिकार

صید¹ کرنے کو جسے صورتِ شہباز² آئی
 لاکھ تڑپا پہ³ نہ بے جان لیے باز⁴ آئی
 غل⁵ ہوا شہپر شاہیں⁶ کے تلے⁷ قاز⁸ آئی
 اڑ گیا طائرِ جاں⁹ اور نہ آواز آئی
 گرچہ قبضے میں لیے تھی اُسے پر چھوڑ دیا
 تھا زبس¹⁰ صید زبوں¹¹ کاٹ کے سر چھوڑ دیا

1 قید

2 باز ایک شکاری پرندہ ہے۔ شہباز اسی کی ایک قسم ہے جو باز سے بڑا ہوتا ہے

3 لیکن۔ تڑپا کا پا اور پامیں رعایت لفظی

4 باز آنا کے معنی ہیں چھوڑنا، نہ کرنا۔ باز ایک شکاری پرندہ ہے۔ باز میں رعایت لفظی

5 شور

6 شاہین ایک پرندہ ہے جو بہت اونچا اڑتا ہے اس لیے اسے شہپر شاہیں کہا ہے یعنی مضبوط پروں والا شاہین

7 نیچے، قبضے میں

8 قاز ایک بطن ہے جس کا شکار کیا جاتا ہے

9 طائر کے معنی پرندہ۔ طائرِ جاں یعنی جان، روح۔ ان چاروں مصرعوں میں مختلف پرندوں کے نام آئے ہیں

10 صرف

11 بہت کمزور اور لاغر شکار

आब¹ ने आतिशे सोज़ां² का असर दिखलाया
 ताब³ ने मरगे मफ़ाजात⁴ का घर दिखलाया
 बाढ़⁵ ने जादए⁶ सहराए⁷ सकर⁸ दिखलाया
 घाट⁹ ने आईनए फ़तह ओ ज़फ़र¹⁰ दिखलाया
 तेग़ कहती थी दरे फ़तह¹¹ की मिफ़ताह¹² हूँ मैं
 कौल¹³ कब्ज़े¹⁴ का ये था काबिज़े¹⁵ अरवाह¹⁶ हूँ मैं

¹ तलवार की धार, पानी

² जलती हुई आग। आब और आतिश में ईहामे तज़ाद

³ तलवार की धार, ज़ोर, तेज़

⁴ नागहानी मौत, अटल मौत

⁵ तलवार की धार। दरिया में जब पानी बढ़ जाता है तो उसे बाढ़ या सैलाब कहते हैं

⁶ रास्ता

⁷ रेगिस्तान

⁸ जलता हुआ, जहन्नुम। बाढ़, सहरा और सकर में रियायते लफ़्ज़ी

⁹ तलवार की धार। दरिया का किनारा

¹⁰ फ़तह। चारों मिसरों में तलवार की धार: आब, ताब, बाढ़, घाट आया है ये एक सनत है

¹¹ जीत का दरवाज़ा

¹² कुंजी। दर और मिफ़तह में रियायते लफ़्ज़ी

¹³ कही हुई बात

¹⁴ तलवार पकड़ने का हिस्सा, पकड़

¹⁵ कब्ज़ करने वाला, पकड़ने वाला। कब्ज़ा और काबिज़ में रियायते लफ़्ज़ी

¹⁶ रह की जमा

1 آب نے آتش سوزاں² کا اثر دکھلایا
 3 تاب نے مرگِ مفاجات⁴ کا گھر دکھلایا
 5 باڑھ نے جاوہ⁶ صحرائے⁷ سقر⁸ دکھلایا
 9 گھاٹ نے آئینہ فتح و ظفر¹⁰ دکھلایا
 تیغ کہتی تھی درِ فتح¹¹ کی مفتح¹² ہوں میں
 قول¹³ قبضے¹⁴ کا یہ تھا قابض¹⁵ ارواح¹⁶ ہوں میں

- 1 تلوار کی دھار، پانی
- 2 جلتی ہوئی آگ۔ آب اور آتش میں ایہام تضاد
- 3 تلوار کی دھار۔ زور، تیز
- 4 ناگہانی موت، اٹل موت
- 5 تلوار کی دھار۔ دریا میں جب پانی بڑھ جاتا ہے تو اسے باڑھ یا سیلاب کہتے ہیں
- 6 راستہ
- 7 ریگستان
- 8 جلتا ہوا، جہنم۔ باڑھ، صحرا اور سقر میں رعایت لفظی
- 9 تلوار کی دھار، دریا کا کنارہ
- 10 فتح۔ چاروں مصروع میں تلوار کی دھار: آب، تاب، باڑھ، گھاٹ آیا ہے یہ ایک صنعت ہے
- 11 جیت کا دروازہ
- 12 کنجی۔ در اور مفتاح میں رعایت لفظی
- 13 کہی ہوئی بات
- 14 تلوار پکڑنے کا حصہ، پکڑ
- 15 قبض کرنے والا، پکڑنے والا۔ قبضہ اور قابض میں رعایت لفظی
- 16 روح کی جمع

ख़म¹ वो पाया था कि शरमाए हिलाले² महे ईद³
हुर के हाथ आ गई थी गुलशने जन्नत⁴ की कलीद⁵
बुर्रिश⁶ ऐसी थी कि कट कट गई सब फ़ौजे यज़ीद
जामै⁷ कुफ़्र⁸ के पुर्जे⁹ थे ज़हे¹⁰ क़ता ओ बुरीद¹¹
न बचा तारे नफ़स¹² ख़ल्क¹³ में जीने के लिए
चाक¹⁴ ज़ख़्मों के फ़क़त¹⁵ रह गए सीने के लिए¹⁶

¹ घुमाओ

² चाँद

³ ईद का महीना। ईद के महीने का चाँद जो बहोत महीन और घूमा हुआ होता है। ईद के मानी खुशी हैं

⁴ जन्नत का बाग़

⁵ कुंजी

⁶ तेज़ धार वाला

⁷ लिबास

⁸ इस्लाम के दायरे से बाहर

⁹ टुकड़े

¹⁰ के लिए, वास्ते

¹¹ क़ता ओ बुरीद के मानी हैं कटे हुए

¹² सांस का आना जाना जैसे सांसों की माला

¹³ दुनिया

¹⁴ कटे हुए का निशान, काट

¹⁵ सिर्फ़

¹⁶ शायरी में आमतौर पर चाक गरेबान के सीने की बात होती है लेकिन मीर अनीस ने नया मुहावरा बना लिया चाक ज़ख़्मों को सीना

1 خم وہ پایا تھا کہ شرمائے ہلالِ 2 مہِ عیدِ 3
 حُر کے ہاتھ آ گئی تھی گلشنِ جنتِ 4 کی کلیدِ 5
 بُرشِ 6 ایسی تھی کہ کٹ کٹ گئی سب فوجِ یزید
 جامہِ 7 کفرِ 8 کے پرزے 9 تھے زہے 10 قطع و بُریدِ 11
 نہ بچا تارِ نفسِ 12 خلقِ 13 میں جینے کے لیے
 چاکِ 14 زخموں کے فقط 15 رہ گئے سینے کے لیے 16

1 گھماؤ

2 چاند

3 عید کا مہینہ۔ عید کے مہینے کا چاند جو بہت مہین اور گھوما ہوا ہوتا ہے۔ عید کے معنی خوشی ہیں

4 جنت کا باغ

5 کنجی

6 تیز دھار

7 لباس

8 اسلام کے دائرے سے باہر

9 ٹکڑے

10 کے لیے، واسطے

11 قطع و برید کے معنی ہیں کٹے ہوئے

12 سانس کا آنا جانا جیسے سانسوں کی مالا

13 دنیا

14 کٹے ہوئے کا نشان، کاٹ

15 صرف

16 شاعری میں عام طور پر چاک گریبان کے سینے کی بات ہوتی ہے لیکن میر انیس نے نیا محاورہ بنا لیا چاک زخموں کو سینا

कई हमले किए पैहम¹ जो कमांदारों² पर
चल गए तीर मलामत³ के खताकारों⁴ पर
चुटकियां सब की धरी⁵ रह गई सूफ़ारों⁶ पर
रुख⁷ फिरा था कि गिरी बर्क⁸ सितम गारों⁹ पर
जल के खिर्मन¹⁰ हुआ यूँ खाक कि खोशा¹¹ न मिला
कशमकश¹² में कहीं छिपने को भी गोशा¹³ न मिला

¹ एक के बाद एक, लगातार

² तीर कमान वाले

³ बेइज़्ज़ती

⁴ ग़लती करने वाला, गुनाहगार। तीर का जब निशाना चूक जाता है तो उसे निशाना ख़ता करना भी कहते हैं। तीर के साथ ख़ता में रिआयते लफ़ज़ी

⁵ रखी

⁶ कमान की डोरी जिसे चिल्ला कहते हैं उस पर तीर जोड़ कर चुटकी से पकड़ते हैं। तीर के इस हिस्से को सूफ़ार कहते हैं, फिर तीर और डोरी को खींच कर छोड़ते हैं। हुर की जंग देख कर सब कमानदार ऐसे सकते में थे कि चुटकी से तीर पकड़े रहे चला नहीं सके

⁷ चेहरा

⁸ बिजली

⁹ ज़ालिम

¹⁰ बाग़

¹¹ फूलों का गुच्छा

¹² हंगामा

¹³ कोना। कमान के दोनों सिरों को गोशा भी कहते हैं। पूरे बंद में तीर कमान वालों का ज़िक्र है इस मुनासिबत से गोशा बमानी कमान के कोने से रिआयते लफ़ज़ी पैदा हुई है

کئی حملے کیے پیسہ¹ جو کمانداروں² پر
 چل گئے تیر ملامت³ کے خطا کاروں⁴ پر
 چٹکیاں سب کی دھری⁵ رہ گئیں سُو فاروں⁶ پر
 رخ⁷ پھرا تھا کہ گری برق⁸ ستم گاروں⁹ پر
 جل کے خرمن¹⁰ ہوا یوں خاک کہ خوشہ¹¹ نہ ملا
 کشمکش¹² میں کہیں چھپنے کو بھی گوشہ¹³ نہ ملا

¹ ایک کے بعد ایک، لگاتار

² تیر کمان والے

³ بے عزتی

⁴ غلطی کرنے والا، گناہ گار۔ تیر کا جب نشانہ چوک جاتا ہے تو اسے نشانہ خطا کرنا کہتے ہیں۔ تیر کے ساتھ خطا میں رعایت لفظی

⁵ رکھی

⁶ کمان کی ڈوری جسے چلا کہتے اس پر تیر کو جوڑ کر چٹکی سے پکڑتے ہیں۔ تیر کے اس حصے کو سُو فار کہتے ہیں پھر تیر اور ڈوری کو کھینچ کر چھوڑتے ہیں۔ حر

کی جنگ دیکھ کر سب کماندار ایسے سکتے میں تھے کہ چٹکی سے تیر پکڑے رہے چلا نہیں سکے

⁷ چہرہ

⁸ بجلی

⁹ ظالم

¹⁰ باغ

¹¹ پھلوں کا گچھا

¹² ہنگامہ

¹³ کونا۔ کمان کے دونوں سروں کو گوشہ بھی کہتے ہیں۔ پورے بند میں تیر کمان والوں کا ذکر ہے اس مناسبت سے گوشہ بمعنی کمان کے کونے سے

رعایت لفظی پیدا ہوئی ہے

नैज़ाए¹ फ़ौजे सितमगार² थे देखे भाले³
 दम⁴ में उस शेर नयस्तां⁵ ने कलम⁶ कर डाले
 गरचे थे जान लड़ाए⁷ हुए लड़ने वाले
 आफ़ते मर्ग⁸ को सर से कोई क्योकर टाले⁹
 जब सवारों¹⁰ के परे¹¹ जंग पा तुल जाते¹² थे
 बंद¹³ सब नाखुने शम्शीर¹⁴ से खुल जाते थे

¹ एक हथियार जिस में लंबे डंडे में तेज़ धार वाला फल लगा होता है

² ज़ालिम

³ देखना भालना एक मुहावरा है जिस का मतलब है समझना। नैज़े को भाला भी कहते हैं इसलिए यहाँ नैज़ा और भाला में रियायते लफ़्ज़ी पैदा हुई है

⁴ एक लम्हा

⁵ बेद के जंगल को नयस्तां कहते हैं। शेर ज़्यादातर बेद के जंगल में रहता है

⁶ काटना। बेद से कलम बनाए जाते हैं। नयस्तां और कलम में रियायते लफ़्ज़ी

⁷ जान लड़ाना एक मुहावरा है जिस का मतलब है भरपूर कोशिश करना

⁸ मौत

⁹ सर से टालना एक मुहावरा है जिस का मतलब है मुसीबत से नजात पाना

¹⁰ घुड़सवार

¹¹ घुड़सवारों की टुकड़ी या दस्ता

¹² तुल जाना एक मुहावरा है जिस का मतलब है पूरी तरह से तैय्यार हो जाना। पर तौलना भी एक मुहावरा है जिस का मतलब है तैय्यारी करना। परे और तुल जाना में रियायते लफ़्ज़ी

¹³ घेरा, गिरह

¹⁴ तलवार की धार। गिरह खोलने के लिए नाखून का इस्तेमाल किया जाता है

نیزہ¹ فوجِ ستمگار² تھے دیکھے بھالے³
 دم⁴ میں اُس شیرِ نیستاں⁵ نے قلم⁶ کر ڈالے
 گرچہ تھے جان لڑائے⁷ ہوئے لڑنے والے
 آفتِ مرگ⁸ کو سر سے کوئی کیونکر ٹالے⁹
 جب سواروں¹⁰ کے پرے¹¹ جنگ پہ تُل جاتے¹² تھے
 بند¹³ سب ناخنِ شمشیر¹⁴ سے کھل جاتے تھے

¹ ایک ہتھیار جس میں لکڑی کے ڈنڈے پر تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

² ظالم

³ دیکھنا بھالنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے سمجھنا۔ نیزہ کو بھالا بھی کہتے ہیں اس لیے یہاں نیزہ اور بھالا میں رعایت لفظی

⁴ ایک لمحہ

⁵ بید کے جنگل کو نیستاں کہتے ہیں۔ شیر زیادہ تر بید کے جنگل میں رہتا ہے

⁶ کاٹنا۔ بید سے قلم بنائے جاتے ہیں۔ نیستاں اور قلم میں رعایت لفظی

⁷ جان لڑنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے بھرپور کوشش کرنا

⁸ موت

⁹ سر سے ٹالنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے مصیبت سے نجات پانا

¹⁰ گھڑ سوار

¹¹ گھڑ سواروں کی ٹکڑی یا دستہ

¹² تُل جانا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے پوری طرح تیار ہو جانا۔ پرتولنا بھی ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے تیاری کرنا۔ پرے اور تُل جانا میں رعایت لفظی

¹³ گھیرا، گرہ

¹⁴ تلوار کی دھار۔ گرہ کھولنے کے لیے ناخن کا استعمال کیا جاتا ہے

अलिफ़े गुर्ज़¹ को कर देती थी हर ज़र्ब² में दाल³
 थी नई आमद ओ रफ्त⁴ और नई तरह की चाल
 कहीं बरछी⁵ की अनी⁶ थी तो कहीं तीर की भाल⁷
 कहीं तलवार कहीं खंजरे⁸ बुरा⁹ कहीं ढाल¹⁰
 ज़र्ब को रोक के दुश्मन को फ़ना करती थी
 दम ब दम¹¹ फ़ौजे सितमगर¹² भी सना¹³ करती थी

¹ लोहे का भारी गोल हथियार। हुरुफ़े तहज़्जी के पहले हर्फ़ 'अलिफ़' की तरह सीधा

² वार, चोट

³ हुरुफ़े तहज़्जी 'दाल' की शकल यानी घूमी हुई

⁴ आना और जाना, चाल, अंदाज़

⁵ एक हथियार जिस में लकड़ी के लंबे से डंडे पर तेज़ धार वाला फल लगा होता है

⁶ बरछी, नैज़ा, खंजर वगैरा के फल को अनी कहते हैं

⁷ तीर में लगा हुआ तेज़ धार वाला फल

⁸ ज़रा घूमा हुआ लंबा चाकू जिस का फल दोनों तरफ़ से धारदार होता है

⁹ तेज़ धार

¹⁰ लोहे या मोटे चमड़े की गोल तश्तरी ऐसी जिस पर दुश्मन के वार को रोकते हैं

¹¹ हर लम्हे

¹² जुल्म और सितम करने वाली फ़ौज। यज़ीद की फ़ौज

¹³ तारीफ़

الفِ گرز¹ کو کر دیتی تھی ہر ضرب² میں دال³
 تھی نئی آمد و رفت⁴ اور نئی طرح کی چال
 کہیں برچھی⁵ کی آنی⁶ تھی تو کہیں تیر کی بھال⁷
 کہیں تلوار کہیں خنجر⁸ بُراں⁹ کہیں ڈھال¹⁰
 ضرب کو روک کے دشمن کو فنا کرتی تھی
 دم بہ دم¹¹ فوجِ ستمگر¹² بھی ثنا¹³ کرتی تھی

- 1 لوہے کا بھاری گول ہتھیار۔ حروفِ تہجی کے پہلے حرفِ الف کی طرح سیدھا
- 2 وار، چوٹ
- 3 حروفِ تہجی، د کی شکل یعنی گھومی ہوئی
- 4 آنا اور جانا، چال، انداز
- 5 ایک ہتھیار جس میں لکڑی کے ڈنڈے پر تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے
- 6 برچھی، نیزہ، خنجر وغیرہ کے پھل کو انی کہتے ہیں
- 7 تیر میں لگا ہوا تیز دھار والا پھل
- 8 زرا گھوما ہوا لمبا چاقو جس کا پھل دونوں طرف سے دھار دار ہوتا ہے
- 9 تیز دھار
- 10 دشمن کا وار روکنے کے لیے لوہے یا چمڑے کی گول تیشتری
- 11 ہر لمحے
- 12 ظلم و ستم کرنے والی فوج
- 13 تعریف

शोर था आग¹ है तलवार में या पानी² है
जल बुझे³ किशतीए⁴ तन खून में तूफानी है
ज़र्ब⁵ में फ़र्द⁶ है ये ज़ोर में ला सानी⁷ है
कहता था हुर ये फ़क़त⁸ कुव्वते⁹ ईमानी है
ज़ोर था मुझ में न ऐसा न वग़ा¹⁰ की ताक़त
सब है ये सिब्ते पयम्बर¹¹ की दुआ की ताक़त

¹ तलवार की तेज़ धार को आग कहते हैं

² बहते हुए पानी को धार या धारा भी कहते हैं। इस मुनासिबत से तलवार की धार को पानी भी कहते हैं। आग और पानी में ईहामे तज़ाद

³ तलवार की धार आग भी है और पानी भी इसलिए दुश्मनों के जिस्म जल भी रहे हैं और पानी की वजह से जलती हुई अग बुझ भी रही है। इस जलने और बुझने की वजह से बदन के खून में तूफान मचा हुआ है

⁴ नाव

⁵ चोट, वार, काट

⁶ अकेली, तन्हा

⁷ जिस की मिसाल न हो। फ़र्द और लासानी में ईहामे तनासुब

⁸ सिर्फ़

⁹ ताक़त

¹⁰ जंग

¹¹ हज़रत मुहम्मद

شور تھا آگ¹ ہے تلوار میں یا پانی² ہے
 جل بجھے³ کشتی⁴ تن خون میں طوفانی ہے
 ضرب⁵ میں فرد⁶ ہے یہ زور میں لا ثانی⁷ ہے
 کہتا تھا حُر یہ فقط⁸ قوت⁹ ایمانی ہے
 زور تھا مجھ میں نہ ایسا نہ دعا¹⁰ کی طاقت
 سب ہے یہ سبطِ پیغمبر¹¹ کی دعا کی طاقت

¹ تلوار کی تیز دھار کو آگ کہتے ہیں

² بہتے ہوئے پانی کو دھار یا دھارا بھی کہتے ہیں۔ اس مناسبت سے تلوار کی دھار کو پانی بھی کہتے ہیں۔ آگ اور پانی میں ایہام تضاد

³ تلوار کی دھار آگ بھی ہے اور پانی بھی اس لیے دشمنوں کے جسم جل بھی رہے ہیں اور پانی کی وجہ سے جلتی ہوئی آگ بجھ بھی رہی ہے۔ اس جلنے

اور بجھنے کی وجہ سے بدن کے خون میں طوفان مچا ہوا ہے

⁴ ناؤ

⁵ چوٹ، وار، کاٹ

⁶ اکیلی، تنہا

⁷ جس کی مثال نہ ہو۔ فرد اور لا ثانی میں ایہام تناسب

⁸ صرف

⁹ طاقت

¹⁰ جنگ

¹¹ حضرت محمد

कह के ये फ़ौज में फिर तश्ना¹ जिगर डूब गया
वरतए² कुलजुमे³ आफ़त में गुहर⁴ डूब गया
लश्करे शाम⁵ के बादल में कमर⁶ डूब गया
कश्मकश थी कि अर्क⁷ में गुले तर⁸ डूब गया
था कभी शेर सा बिफरा⁹ हुआ शमशीरो¹⁰ में
कभी नैज़ो¹¹ के नयस्तां¹² में कभी तीरो¹² में

¹ प्यासा

² गिरदाब, भंवर

³ समंदर

⁴ मोती

⁵ शाम की फ़ौज यानी यज़ीद की फ़ौज

⁶ सूरज। शाम को सूरज डूब जाता है। शाम नाम के मुल्क की फ़ौज, सूरज और बादल में रियायते लफ़्ज़ी

⁷ पसीना। इत्र बनाने के लिए फूलों का रस निकाला जाता है

⁸ भीगा हुआ फूल यानी ताज़ा फूल। यहाँ हूर के पसीने को फूल कहा गया है

⁹ गुस्से में

¹⁰ तलवार

¹¹ एक हथियार जिस में लंबे डंडे में तेज़ धार वाला फल लगा होता है

¹² बेद का जंगल। शेर ज़्यादा तर बेद के जंगल में रहता है। शेर और नयस्तां में रियायते लफ़्ज़ी

کہہ کے یہ فوج میں پھر تشنہ¹ جگر ڈوب گیا
 وَرطہ² قُلزم³ آفت میں گہر⁴ ڈوب گیا
 لشکرِ شام⁵ کے بادل میں قمر⁶ ڈوب گیا
 کشمکش تھی کہ عرق⁷ میں گلِ تر⁸ ڈوب گیا
 تھا کبھی شیر سا پھرا⁹ ہوا شمشیروں¹⁰ میں
 کبھی نیزوں¹¹ کے نیستاں¹² میں کبھی تیروں میں

¹ پیاسا

² گرداب، بھنور

³ سمندر

⁴ موتی

⁵ شام کی فوج یعنی یزید کی فوج

⁶ سورج۔ شام کو سورج ڈوب جاتا ہے۔ شام نام کے ملک کی فوج، سورج اور بادل میں رعایت لفظی

⁷ پسینہ۔ عطر بنانے کے لیے پھولوں کا عرق نکالا جاتا ہے

⁸ بھگا ہوا پھول یعنی تازہ پھول۔ یہاں حر کے پسینے کو عرق کہا

⁹ غصے میں

¹⁰ تلوار

¹¹ ایک ہتھیار جس میں لکڑی کے ڈنڈے پر تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

¹² بید کا جنگل۔ شیر زیادہ تر بید کے جنگل میں رہتا ہے۔ شیر اور نیستاں میں رعایت لفظی

गह¹ छुपा और कभी निकला वो महे² बुर्जे शरफ़³
कभी इस सफ़⁴ में दर आया⁵ कभी रौंदी वो सफ़
कभी दरिया के किनारे कभी सहरा⁶ की तरफ़
कभी नारा था कि सदक़े⁷ तिरे या शाहे नजफ़⁸
जितने मजरूह⁹ थे दम उन के निकल जाते¹⁰ थे
शेर भी नामे अली सुन के दहल¹¹ जाते थे

¹ कभी

² चाँद

³ शराफ़त और इज़ज़त की बलंदी

⁴ सिपाहियों की क़तार या लाईन

⁵ घुस आना

⁶ रेगिस्तान

⁷ कुर्बानि

⁸ ईराक़ के एक शहर का नाम नजफ़ है जहाँ हज़रत अली दफ़न हैं। हज़रत अली का एक नाम शाहे नजफ़ भी है

⁹ कमज़ोर

¹⁰ दम निकलना एक मुहावरा है जिस का मतलब है डर जाना, ख़ौफ़ज़दा हो जाना

¹¹ डर

گہہ¹ چھپا اور کبھی نکلا وہ مہ² برج شرف³
 کبھی اس صف⁴ میں در آیا⁵ کبھی روندی وہ صف
 کبھی دریا کے کنارے کبھی صحرا⁶ کی طرف
 کبھی نعرہ تھا کہ صدقہ⁷ ترے یا شاہِ نجف⁸
 جتنے مجروح⁹ تھے دم اُن کے نکل جاتے¹⁰ تھے
 شیر بھی نامِ علی سُن کے دہل¹¹ جاتے تھے

1 کبھی

2 چاند

3 شرافت اور عزت کی بلندی

4 سپاہیوں کی قطار یا لائن

5 گھس آنا

6 ریگستان

7 قربان

8 عراق میں ایک شہر کا نام نجف ہے جہاں حضرت علی دفن ہیں۔ حضرت علی کا ایک نام شاہِ نجف بھی ہے

9 کمزور

10 دم نکلنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے ڈر جانا، خوف زدہ ہو جانا

11 ڈر

नख़ल¹ थरति थे सब गूँज रहा था जंगल
सरकी² जाती थी जमीं रन³ की गज़ब थी हलचल
कौन्द⁴ जाती थी सरों पर जो वो शमशीरे⁵ अजल⁶
मुँह के भल गिरता था कोई तो कोई सर के भल
हश्त्र⁷ बरपा था सवारों पा फ़रस⁸ लोटते⁹ थे
दो पा चार एक पा दो पाँच पा दस लोटते थे

¹ खज़ूर का पेड़

² हटना

³ जंग का मैदान

⁴ बिजली की चमक

⁵ तलवार

⁶ मौत

⁷ क्रयामत के बाद सारे इंसानों को एक मैदान में जमा किया जाएगा और ये बड़े हंगामे का दिन होगा। किसी बड़े हंगामे को हश्त्र या हश्त्र का मैदान कहते हैं

⁸ घोड़ा

⁹ तड़पना

نخل¹ تھراتے تھے سب گونج رہا تھا جنگل
 سرکی² جاتی تھی زمیں رن³ کی غضب تھی ہلچل
 کوند⁴ جاتی تھی سروں پر جو وہ شمشیر⁵ اجل⁶
 منہ کے بھل گرتا تھا کوئی تو کوئی سر کے بھل
 حشر⁷ برپا تھا سواروں پہ فرس⁸ لوٹتے⁹ تھے
 دو پہ چار ایک پہ دو پانچ پہ دس لوٹتے تھے

1 کھجور کا پیڑ

2 ہٹنا

3 جنگ کا میدان

4 بجلی کی چمک

5 تلوار

6 موت

7 قیامت کے بعد سارے انسانوں کو ایک میدان میں جمع کیا جائے گا۔ یہ بہت ہنگامے کا دن ہو گا۔ کسی بڑے ہنگامے کو حشر یا حشر کا میدان کہتے ہیں

8 گھوڑا

9 توپنا

बढ़ के फ़रमाते थे अब्बास¹ ज़हे हिम्मत ओ जाह²
बारक अल्लाह³ की देता था सदा⁴ दिलबरे शाह⁵
कहते थे इब्ने हसन⁶ वाह हुरे ग़ज़ी⁷ वाह
शाह⁸ हर ज़र्ब⁹ पा फ़मति थे माशाअल्लाह¹⁰
अपनी जांबाज़ी का ग़ज़ी जो सिला¹¹ पाता था
मुस्कुराता हुआ तस्लीम¹² को झुक जाता था

¹ इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौज के अलमदार

² मर्तबा

³ अरबी फ़िक़रा जिस का मतलब है अल्लाह की बर्कत

⁴ आवाज़

⁵ इमाम हुसैन के बेटे हज़रत अली अकबर

⁶ इमाम हसन के बेटे हज़रत कासिम

⁷ बहादुर

⁸ इमाम हुसैन

⁹ वार, चोट

¹⁰ अरबी फ़िक़रा जिस के लफ़्ज़ी मानी हैं जो कुछ अल्लाह ने चाहा लेकिन उर्दू में वाह वाह, शाबाश मानी हैं

¹¹ नतीजा, फल, इनाम

¹² अदब से सर झुकाना

بڑھ کے فرماتے تھے عباس¹ زہے ہمت و جاہ²
 بارک اللہ³ کی دیتا تھا صدا⁴ دلبر شاہ⁵
 کہتے تھے ابنِ حسن⁶ واہ حُرِ غازی⁷ واہ
 شاہ⁸ ہر ضرب⁹ پہ فرماتے تھے ماشاء اللہ¹⁰
 اپنی جانبازی کا غازی جو صلہ¹¹ پاتا تھا
 مسکراتا ہوا تسلیم¹² کو جھک جاتا تھا

¹ امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوج کے علمدار

² مرتبہ

³ عربی فقرہ جس کا مطلب ہے اللہ کی برکت

⁴ آواز

⁵ امام حسین کے بیٹے حضرت علی اکبر

⁶ امام حسن کے بیٹے حضرت قاسم

⁷ بہادر

⁸ امام حسین

⁹ وار، چوٹ

¹⁰ عربی فقرہ جس کے لفظی معنی ہیں جو کچھ اللہ نے چاہا لیکن اردو میں واہ واہ، شاباش کے معنی ہیں

¹¹ نتیجہ، پھل، انعام

¹² ادب سے سر جھکانا

हैफ़¹ झुकने में लईनों² ने जो फ़ुर्सत³ पाई
सामना छोड़ के सब फ़ौज उकब⁴ से आई
लाख खूरेज़⁵ उधर और इधर तन्हाई
बाग⁶ घोड़े की फिराना था कि बरछी⁷ खाई
आ गया मौत के पंजे⁸ में न कुछ देर लगी
फ़र्क⁹ पर गुर्ज़¹⁰ लगा दोश¹¹ पा शम्शीर¹² लगी

¹ अप्रसोस

² दुश्मन

³ फ़ुर्सत

⁴ पीछा

⁵ खून बहाने वाले

⁶ लगाम

⁷ एक हथियार जिस में लकड़ी के लंबे से डंडे पर तेज़धार वाला फल लगा होता है

⁸ मौत के पंजे में आना एक मुहावरा है जिस का मतलब है जान लेवा मुसीबत में फंसना

⁹ सर, माथा

¹⁰ एक गोल हथियार जो भारी लोहे का होता है

¹¹ कंधा

¹² तलवार

حَیْف¹ جھکنے میں لعینوں² نے جو فرصت³ پائی
 سامنا چھوڑ کے سب فوج عَقَب⁴ سے آئی
 لاکھ خونریز⁵ اُدھر اور اِدھر تنہائی
 باگ⁶ گھوڑے کی پھرانا تھا کہ برچھی⁷ کھائی
 آگیا موت کے پنچے⁸ میں نہ کچھ دیر لگی
 فرق⁹ پر گرز¹⁰ لگا دوش¹¹ پہ شمشیر¹² لگی

1 افسوس

2 دشمن

3 فرصت

4 پیچھے

5 خون بہانے والے

6 لگام

7 ایک ہتھیار جس میں لکڑی کے ڈنڈے میں ایک تیز دھار والا پھل لگا ہوتا ہے

8 موت کے پنچے میں آنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے جان لیوا مصیبت میں پھنسنے

9 سر، ماتھا

10 ایک گول ہتھیار جو بھاری لوہے کا ہوتا ہے

11 کندھا

12 تلوار

सीना गिरबाल¹ हुआ तीर चले आदा² के
रख दिया शेर ने करबूस³ पा सर निहोड़ा⁴ के
अली अकबर⁵ ने ये हज़रत⁶ से कहा चिल्ला के
गर हो इरशाद तो मेहमां को संभालूँ जा के
खानै ज़ीं⁷ से अदम⁸ का सफ़री गिरता है
ख़ाक पर घोड़े से अब हुरे जरी⁹ गिरता है

¹ छल्नी

² दुश्मन

³ घोड़े की ज़ीन या काठी का अगला हिस्सा जो घूमा हुआ कौसी यानी गोल शकल में उभरा होता है

⁴ झुकाना

⁵ इमाम हुसैन के बेटे अली अकबर

⁶ इमाम हुसैन

⁷ ज़ीन या काठी में बैठने की जगह

⁸ मौत

⁹ बहादुर

سینہ غربال¹ ہوا تیر چلے اعدا² کے
رکھ دیا شیر نے قربوس³ پہ سر نہوڑا⁴ کے
علی اکبر⁵ نے یہ حضرت⁶ سے کہا چلا کے
گر ہو ارشاد تو مہماں کو سنبھالوں جا کے
خانہ زین⁷ سے عدم⁸ کا سفری گرتا ہے
خاک پر گھوڑے سے اب حُرّ جری⁹ گرتا ہے

1 چھلنی

2 دشمن

3 گھوڑے کی زین یا کاٹھی کا اگلا حصہ جو گھوما ہوا توسی یعنی گول شکل میں ابھرا ہوتا ہے

4 جھکانا

5 امام حسین کے بیٹے علی اکبر

6 امام حسین

7 زین یا کاٹھی میں بیٹھنے کی جگہ

8 موت

9 بہادر

शाह¹ रने लगे ये सुनते ही मेहमां की खबर
हो गई आँसूओं से रीशे² मुबारक सब तर³
अली अकबर⁴ से कहा तुम अभी ठहरो दिलबर⁵
हुर की इमदाद⁶ को हम जाएँगे ए नूरे नज़र
किस से इस वक्त कहूँ मैं जो कल्क⁷ मुझ पर है
लाश महमां की उठाऊँगा कि हक⁸ मुझ पर है

¹ इमाम हुसैन

² बाल

³ भीगा, गीला

⁴ इमाम हुसैन के बेटे अली अकबर

⁵ प्यारा

⁶ मदद

⁷ आँखों के नूर यहाँ मुराद अली अकबर

⁸ बेचैनी, तकलीफ़, ग़म

شاہ¹ رونے لگے یہ سنتے ہی مہماں کی خبر
ہو گئی آنسوؤں سے ریش² مبارک سب تر³
علی اکبر⁴ سے کہا تم ابھی ٹھہرو دلبر⁵
حُر کی امداد⁶ کو ہم جائیں گے اے نورِ نظر⁷
کس سے اس وقت کہوں میں جو قلق⁸ مجھ پر ہے
لاش مہماں کی اٹھاؤں گا کہ حق⁹ مجھ پر ہے

¹ امام حسین

² بال

³ بھگا، گلیا

⁴ امام حسین کے بیٹے علی اکبر

⁵ پیارا

⁶ مدد

⁷ آنکھوں کے نور یہاں مراد علی اکبر

⁸ بے چینی، تکلیف، غم

⁹ ذمہ داری

अज़ी¹ की हज़रते अब्बास² ने जाता है गुलाम³
जोशे रिक्कत⁴ में कहा शह⁵ ने नहीं ए गुलफ़ाम⁶
मेरी उल्फ़त⁷ में हुआ क़त्ल हुरे नेक अंजाम
दोस्त कैसे जो बुरे वक़्त में हम आएँ न काम
उस पा जब सख़्त घड़ी होगी तो काम आएँगे
लाश क्या क़ब्र में मेहमान की हम जाएँगे

¹ गुज़ारिश

² इमाम हुसैन के छोटे भाई और फ़ौजे हुसैनी के अलमदार

³ हज़रत अब्बास हमेशा खुद को इमाम हुसैन का गुलाम कहते हैं

⁴ रोना

⁵ इमाम हुसैन

⁶ एक फूल का नाम यहाँ मुराद हज़रत अब्बास

⁷ दोस्ती, मुहब्बत

عرض¹ کی حضرت عباس² نے جاتا ہے غلام³
جوشِ رقت⁴ میں کہا شہ⁵ نے نہیں اے گلِ فام⁶
میری الفت⁷ میں ہوا قتلِ حُر نیک انجام
دوست کیسے جو برے وقت میں ہم آئیں نہ کام
اُس پہ جب سخت گھڑی ہوگی تو کام آئیں گے
لاش کیا قبر میں مہمان کی ہم جائیں گے

¹ گذارش

امام حسین کے چھوٹے بھائی اور فوجِ حسینی کے علمدار²

³ حضرت عباس ہمیشہ خود کو امام حسین کا غلام کہتے ہیں

⁴ رونا

⁵ امام حسین

⁶ ایک پھول کا نام یہاں مراد حضرت عباس

⁷ دوستی، محبت

उस के लाशे¹ पा न जाएँ ये मुरव्वत² से है दूर
उस से हम शाद³ हुए वो भी तो हो कुछ मसरूर⁴
कस्रे⁵ खुल्द⁶ उस को दिखाएँ कि हुए अफ्रो⁷ कुसूर⁸
सुर्खर⁹ जाता है दुनिया से वो ख़ालिक¹⁰ के हुज़ूर¹¹
ऐसा ज़ी रतबा¹² कोई ख़ल्क¹³ में कम निकलेगा
मेरे मेहमां का मिरी गोद में दम निकलेगा

¹ लाश

² इंसानियत

³ खुश

⁴ खुश। शाद और मसरूर में ईहामे तनासुब

⁵ महल

⁶ जन्नत

⁷ ख़त्म

⁸ गुनाह। कुसूर की जमा कस्र है और कस्र के मानी महल भी हैं। कस्र और कसूर में रियायते लफ़्ज़ी

⁹ कामयाब

¹⁰ पैदा करने वाला यानी अल्लाह

¹¹ दरबार

¹² ऊँचे मर्तबे वाला

¹³ दुनिया

اُس کے لاشے¹ پہ نہ جائیں یہ مروت² سے ہے دور
 اُس سے ہم شاد³ ہوئے وہ بھی تو ہو کچھ مسرور⁴
 قصر⁵ خلد⁶ اُس کو دکھائیں کہ ہوے عفو⁷ قصور⁸
 سُرخرو⁹ جاتا ہے دنیا سے وہ خالق¹⁰ کے حضور¹¹
 ایسا ذی رتبہ¹² کوئی خلق¹³ میں کم نکلے گا
 میرے مہماں کا مری گود میں دم نکلے گا

1 لاش

2 انسانیت

3 خوش

4 خوش۔ شاد اور مسرور میں ایہام تناسب

5 محل

6 جنت

7 ختم

8 گناہ۔ قصور کی جمع قصر ہے اور قصر کے معنی محل بھی ہیں۔ قصور اور قصور میں رعایت لفظی

9 کامیاب

10 خلق کرنے والا یعنی اللہ

11 دربار

12 اونچے مرتبے والا

13 دنیا

ये सुखन¹ कह के चले रन² को जनाबे शब्बीर³
वाँ⁴ गिरा खाक पा घोड़े से हुरे बा तौक्रीर⁵
देख कर शाह⁶ को आते हुए भागे बे पीर⁷
पहुँचे लाशे पा इमामे दो जहाँ⁸ वक्ते अखीर
चमने⁹ हस्तीए मेहमां को उजड़ते देखा
एड़ीयाँ खाक पा जखमी को रगड़ते देखा

¹ बात

² जंग का मैदान

³ इमाम हुसैन

⁴ वहाँ

⁵ इज़्ज़त वाला

⁶ इमाम हुसैन

⁷ यज़ीदी फ़ौज के सिपाही

⁸ इमाम हुसैन

⁹ जिंदगी का बाग़ यानी जान

یہ سخن¹ کہہ کے چلے رن² کو جنابِ شبیر³
واں⁴ گرا خاک پہ گھوڑے سے حُر با توقیر⁵
دیکھ کر شاہ⁶ کو آتے ہوئے بھاگے بے پیر⁷
پہنچے لاشے پہ امامِ دو جہاں⁸ وقتِ اخیر
چمن ہستی⁹ مہماں کو اُجڑتے دیکھا
ایڑیاں خاک پہ زخمی کو رگڑتے دیکھا

1 بات

2 جنگ کا میدان

3 امام حسین

4 وہاں

5 عزت والا

6 امام حسین

7 یزیدی فوج کے سپاہی

8 امام حسین

9 زندگی کا باغ یعنی جان

गिर के लाशे के बराबर ये पुकारे सरवर¹
हाए अए मेरे मददगार ओ मुईन² ओ यावर³
गुर्ज़⁴ क्या तुझ को लगा टूट गई मेरी कमर⁵
गिर पड़े घोड़े से और आह न की मुझ को ख़बर
दोस्त के हिज़्र⁶ में किस दोस्त को चैन आया है
खोल दे आँखों को भाई कि हुसैन आया है

¹ इमाम हुसैन

² मदद करने वाला

³ दोस्त, साथी

⁴ लोहे का एक गोल भारी हथियार

⁵ कमर टूटना एक मुहावरा है जिस का मतलब है कमज़ोर हो जाना

⁶ दूरी, जुदाई

گر کے لاشے کے برابر یہ پکارے سرور¹
ہاے اے میرے مددگار و معین² و یاور³
گرز⁴ کیا تجھ کو لگا ٹوٹ گئی میری کمر⁵
گر پڑے گھوڑے سے اور آہ نہ کی مجھ کو خبر
دوست کے ہجر⁶ میں کس دوست کو چین آیا ہے
کھول دے آنکھوں کو بھائی کہ حسین آیا ہے

¹ امام حسین

² مدد کرنے والا

³ دوست، ساتھی

⁴ لوہے کا ایک گول بھاری ہتھیار

⁵ کمر ٹوٹنا ایک محاورہ ہے جس کا مطلب ہے کمزور ہو جانا

⁶ دوری، جدائی

वाह अए हुरे जरी¹ में तिरी हिम्मत के फ़िदा²
इस को कहते हैं मुहब्बत इसे कहते हैं वफ़ा³
है ये बेकस⁴ तिरा शरमिंदए अहसां⁵ बखुदा⁶
बस यही भाई भी करते हैं जो कुछ तूने किया
हक़ तआला⁷ चमने⁸ खुल्द⁹ में घर दे भाई
इस रियाज़त¹⁰ का खुदा तुझ को समर¹¹ दे भाई

¹ बहादुर

² कुर्बानि

³ मुहब्बत

⁴ मजबूर

⁵ अहसान का बदला न चुका पाने की सूरत

⁶ खुदा की कसम

⁷ अल्लाह

⁸ बाग़

⁹ जन्नत

¹⁰ मेहनत

¹¹ फल, इनाम। रियाज़ के मानी बाग़ हैं इस मुनासिबत से रियाज़त और समर में रिआयते लफ़्ज़ी

واہ اے حُرّ جری¹ میں تری ہمت کے فدا²
 اِس کو کہتے ہیں محبت اِسے کہتے ہیں وفا³
 ہے یہ بیکس⁴ ترا شرمندہ احساں⁵ بخدا⁶
 بس یہی بھائی بھی کرتے ہیں جو کچھ تو نے کیا
 حق تعالیٰ⁷ چمن⁸ خلد⁹ میں گھر دے بھائی
 اِس ریاضت¹⁰ کا خدا تجھ کو ثمر¹¹ دے بھائی

1 بہادر

2 قربان

3 محبت

4 مجبور

5 احساں کا بدلانہ چکا پانے کی صورت

6 خدا کی قسم

7 اللہ

8 باغ

9 جنت

10 محنت

11 پھل، انعام۔ ریاض کے معنی باغ ہیں اس مناسبت سے ریاضت اور ثمر میں رعایت لفظی

हुर को चौका¹ के हबीब इब्ने मज़ाहिर² ने कहा
आप³ बेताब⁴ हैं अए हुरे जरी⁵ होश में आ
देख दीदारे⁶ जिगर बंदे जनाबे ज़हरा⁷
कूच⁸ दरपेश⁹ है ये वक्त नहीं ग़फ़लत¹⁰ का
दम¹¹ रुका है तो इशारे से वसीयत¹² कर ले
नज़ा¹³ में नूरे इलाही¹⁴ की ज़ियारत¹⁵ कर ले

¹ होश में लाना

² इमाम हुसैन के बचपन के दोस्त

³ इमाम हुसैन

⁴ बेचैन

⁵ बहादुर

⁶ नज़ारा, दर्शन

⁷ हज़रत मुहम्मद की बेटी जनाबे ज़हरा के जिगर के टुकड़े यानी इमाम हुसैन

⁸ रवानगी

⁹ होने वाली, तैय्यार

¹⁰ बेहोशी, बेतवोज्जही

¹¹ जान, सांस, एक लम्हा

¹² मरते वक्त जो बात कही जाती है

¹³ मरते वक्त इंसान पर एक ख़ास कैफ़ियत तारी हो जाती है जो बड़ी तकलीफ़देह होती है उसे नज़ा कहते हैं

¹⁴ अल्लाह का नूर यानी इमाम हुसैन

¹⁵ दीदार, दर्शन

حُر کو چونکا¹ کے حبیب ابن مظاہر² نے کہا
 آپ³ بے تاب⁴ ہیں اے حُرّ جری⁵ ہوش میں آ
 دیکھ دیدار⁶ جگر بند جنابِ زہرا⁷
 کوچ⁸ درپیش⁹ ہے یہ وقت نہیں غفلت¹⁰ کا
 دم¹¹ رُکا ہے تو اشارے سے وصیت¹² کر لے
 نزع¹³ میں نورِ الہی¹⁴ کی زیارت¹⁵ کر لے

¹ ہوش میں لانا

² امام حسین کے بچپن کے دوست

³ امام حسین

⁴ بے چین

⁵ بہادر

⁶ نظارہ، درشن

⁷ حضرت محمد کی بیٹی جناب زہرا کے جگر کے ٹکڑے یعنی امام حسین

⁸ روانگی

⁹ ہونے والی، تیار

¹⁰ بے ہوشی، بے توجہی

¹¹ جان، سانس، ایک لمحہ

¹² مرتے وقت جو بات کہی جاتی ہے

¹³ مرتے وقت انسان پر ایک خاص کیفیت طاری ہو جاتی ہے جو بڑی تکلیف دہ ہوتی ہے اسے نزع کہتے ہیں

¹⁴ اللہ کا نور یعنی امام حسین

¹⁵ دیدار، درشن

किसी आक्रा¹ ने कभी की है ये तौक्रीरे² गुलाम
देख तो रहम तिरे वास्ते रोते हैं इमाम³
भाई फ़मति हैं शफ़क़त⁴ से शहे अर्श मक़ाम⁵
ए ख़ोशाहाल⁶ खुदा सब का करे नेक अंजाम
हश्त्र⁷ तक ख़ल्क⁸ में ये ज़िक़्रे⁹ ग़म अंगेज़¹⁰ रहा
तू तो बचपन के गुलामों¹¹ से भी कुछ तेज़¹² रहा

¹ मालिक

² इज़ज़त

³ इमाम हुसैन

⁴ मुहब्बत

⁵ आसमानों के बादशाह यानी इमाम हुसैन

⁶ अच्छे हाल वाला यानी खुशकिस्मत

⁷ क़यामत के बाद सारे इंसानों को एक मैदान में जमा किया जाएगा और यह बड़े हंगामे का दिन होगा। किसी बड़ी मुसीबत को हश्त्र या हश्त्र का मैदान कहते हैं

⁸ दुनिया

⁹ बयान

¹⁰ ग़म वाला

¹¹ हबीब इब्ने मज़ाहिर इमाम हुसैन के बचपन के दोस्त हैं इसलिए खुद को बचपन का गुलाम कह रहे हैं

¹² होशियार

کسی آقا¹ نے کبھی کی ہے یہ توقیر² غلام
 دیکھ تو رحم ترے واسطے روتے ہیں امام³
 بھائی فرماتے ہیں شفقت⁴ سے شہ عرش مقام⁵
 اے خوشحال⁶ خدا سب کا کرے نیک انجام
 حشر⁷ تک خلق⁸ میں یہ ذکر⁹ غم انگیز¹⁰ رہا
 تو تو بچپن کے غلاموں¹¹ سے بھی کچھ تیز¹² رہا

1 مالک

2 عزت

3 امام حسین

4 محبت

5 آسمانوں کے بادشاہ یعنی امام حسین

6 اچھے حال والا یعنی خوش قسمت

7 قیامت کے بعد ایک میدان میں سب انسانوں کو جمع کیا جائے گا اس دن کو حشر کہتے ہیں۔ کسی بڑی مصیبت کو حشر یا حشر کا میدان کہتے ہیں

8 دنیا

9 بیان

10 غم والا

11 حبیب ابن مظاہر امام حسین کے بچپن کے دوست ہیں اس لیے خود کو بچپن کا غلام کہہ رہے ہیں

12 ہوشیار

नीम वा¹ चश्म² से हर ने रखे³ मौला⁴ देखा
जेरे⁵ सर जानूए⁶ शब्बीर⁷ का तकिया देखा
मुस्कुरा कर तरफे आलमे बाला⁸ देखा
शह⁹ ने फरमाया कि ए हुरे¹⁰ जरी¹⁰ क्या देखा
अर्ज की¹¹ हुस्ने रखे हूर नज़र आता है
फर्श¹² से अर्श¹³ तलक नूर नज़र आता है

¹ आधी खुली हुई

² आँख

³ चेहरा

⁴ इमाम हुसैन

⁵ नीचे

⁶ जांघ, रान

⁷ इमाम हुसैन

⁸ ऊपर की मंज़िल यानी आसमान

⁹ इमाम हुसैन

¹⁰ बहादुर

¹¹ अदब से बात कहना

¹² ज़मीन

¹³ आसमान

نیم وا¹ چشم² سے حُر نے رخ³ مولا⁴ دیکھا
زیر⁵ سر زانوے⁶ شبیر⁷ کا تکیہ دیکھا
مسکرا کر طرف عالم⁸ بالا⁸ دیکھا
شہ⁹ نے فرمایا کہ اے حُر جری¹⁰ کیا دیکھا
عرض کی¹¹ حُسن رخ حور نظر آتا ہے
فرش¹² سے عرش¹³ تک نور نظر آتا ہے

1 آدھی کھلی ہوئی

2 آنکھ

3 چہرہ

4 امام حسین

5 نیچے

6 جاگھ، ران

7 امام حسین

8 اوپر کی منزل یعنی آسمان

9 امام حسین

10 بہادر

11 ادب سے بات کہنا

12 زمین

13 آسمان

बागे फ़िरदौस¹ दिखाता है मुझे अपनी बहार
साफ़ नहरें हैं रवां² झूम रहे हैं अश्जार³
शाख़ों⁴ से मेरी तरफ़ बढ़ते हैं मेवे⁵ हर बार
हूरें लाती हैं जवाहिर के तबक़⁶ बहरे निसार⁷
है ये रिज़वां⁸ की सदा⁹ ध्यान किधर तेरा है
देख अए शाह¹⁰ के मेहमान ये घर तेरा है

¹ जन्नत

² बहना

³ पेड़, दरख़्त

⁴ पेड़ की डाली

⁵ फल

⁶ बड़ी प्लेट या कश्ती

⁷ कुर्बानि करने के लिए

⁸ जन्नत के दरवाज़े पर पहरा देने वाले फ़रिश्ते का नाम

⁹ आवाज़

¹⁰ इमाम हुसैन

باغِ فردوس¹ دکھاتا ہے مجھے اپنی بہار
 صاف نہریں ہیں رواں² جھوم رہے ہیں اشجار³
 شاخوں⁴ سے میری طرف بڑھتے ہیں میوے⁵ ہر بار
 حوریں لاتی ہیں جواہر کے طبق⁶ بہرِ نثار⁷
 ہے یہ رضواں⁸ کی صدا⁹ دھیان کدھر تیرا ہے
 دیکھ اے شاہ¹⁰ کے مہمان یہ گھر تیرا ہے

1 جنت

2 بہنا

3 پیڑ، درخت

4 پیڑ کی ڈالی

5 پھل

6 بڑی پلیٹ یا کشتی

7 قربان کرنے کے لیے

8 جنت کے دروازے پر پہرہ دینے والے فرشتے کا نام

9 آواز

10 امام حسین

मुझ को लेने चले आते हैं फ़रिश्ते या शाह¹
मलक उलमौत² भी करता है मुहब्बत की निगाह
खुल्द³ से शेरे खुदा⁴ निकले हैं अल्लाह अल्लाह⁵
लो बरामद⁶ हुऐ शब्बर⁷ भी पिदर⁸ के हमराह⁹
नंगे सर अहमदे मुख्तार¹⁰ की प्यारी¹¹ आई
देखिए आप के नाना¹² की सवारी आई

¹ इमाम हुसैन

² रुह कब्ज़ करने वाला फ़रिश्ता, मौत का फ़रिश्ता

³ जन्नत

⁴ खुदा का शेर। हज़रत अली का एक नाम

⁵ ताज्जुब का कलमा

⁶ निकलना, ज़ाहिर होना

⁷ इमाम हुसैन के बड़े भाई इमाम हसन

⁸ बाप

⁹ साथ

¹⁰ हज़रत मुहम्मद

¹¹ हज़रत मुहम्मद की प्यारी यानी उन की बेटी जनाबे फ़ातेमा

¹² हज़रत मुहम्मद

مجھ کو لینے چلے آتے ہیں فرشتے یا شاہ¹
 ملک الموت² بھی کرتا ہے محبت کی نگاہ
 خلد³ سے شیر خدا⁴ نکلے ہیں اللہ اللہ⁵
 لو برآمد⁶ ہوئے شبر⁷ بھی پدر⁸ کے ہمراہ⁹
 ننگے سر احمد مختار¹⁰ کی پیاری¹¹ آئی
 دیکھیے آپ کے نانا¹² کی سواری آئی

- 1 امام حسین
- 2 روح قبض کرنے والا فرشتہ، موت کا فرشتہ
- 3 جنت
- 4 خدا کا شیر۔ حضرت علی کا ایک نام
- 5 تعجب کا کلمہ
- 6 نکلنا، ظاہر ہونا
- 7 امام حسین کے بڑے بھائی امام حسن
- 8 باپ
- 9 ساتھ
- 10 حضرت محمد
- 11 حضرت محمد کی پیاری یعنی ان کی بیٹی جناب فاطمہ
- 12 حضرت محمد

क्वबला रु¹ कीजीए लाशा² मिरा अए क्वबलए दीं³
पढ़ीए यासीन⁴ कि अब है दमे⁵ बाज़पसीं⁶
कूच⁷ नज़दीक है अए बादशहे अर्श नर्शीं⁸
लीजिए तन से निकलती है मिरी जाने हज़ीं⁹
बात भी अब तो ज़बां से नहीं की जाती है
कुछ ओढ़ा दीजीए मौला¹⁰ मुझे नींद आती है¹¹

¹ ख़ानए काबा की तरफ़। मरने वाले का चेहरा क्वबले की तरफ़ कर दिया जाता है

² लाश

³ दीन का क्वब्ला यानी इमाम हुसैन

⁴ कुरान का एक सूरा जिस के पढ़ने से मरते वक़्त होने वाली तकलीफ़ कम हो जाती है

⁵ सांस, जान

⁶ वापस जाने वाली

⁷ रवानगी

⁸ आसमान पर रहने वाला बादशाह यानी इमाम हुसैन

⁹ गमज़दा

¹⁰ इमाम हुसैन

¹¹ यँ तो मरते वक़्त बहोत तकलीफ़ होती है लेकिन हुर पर इमाम हुसैन की नज़रे इनायत है और वो शहीद हो रहा है इसलिए मौत उस के लिए नींद बन गई है

قبلہ رو¹ کیجیے لاشہ² مرا اے قبلہ³ دیں
 پڑھیے یاسین⁴ کہ اب ہے دم⁵ باز پسین⁶
 کوچ⁷ نزدیک ہے اے بادشاہِ عرشِ نشین⁸
 لیجئے تن سے نکلتی ہے مری جانِ حزیں⁹
 بات بھی اب تو زباں سے نہیں کی جاتی ہے
 کچھ اڑھا دیجئے مولا¹⁰ مجھے نیند آتی ہے¹¹

¹ خانہ کعبہ کی طرف۔ مرنے والے کا چہرہ قبلے کی طرف کر دیا جاتا ہے

² لاش

³ دین کا قبلہ یعنی امام حسین

⁴ قرآن کا ایک سورہ جس کے پڑھنے سے مرتے وقت ہونے والی تکلیف کم ہو جاتی ہے

⁵ سانس، جان

⁶ واپس جانے والی

⁷ روانگی

⁸ آسمان پر رہنے والا بادشاہ یعنی امام حسین

⁹ غم زدہ

¹⁰ امام حسین

¹¹ یوں تو مرتے وقت بہت تکلیف ہوتی ہے لیکن حر پر امام حسین کی نظر عنایت ہے اور وہ شہید ہو رہا ہے اس لیے موت اس کے لیے نیند بن گئی

कह के ये गोद में शब्बीर¹ की ली अंगड़ाई
आया माथे पा अर्क² चेहरे पा ज़र्दी³ छाई
शह⁴ ने फ़रमाया हमें छोड़ चले क्यों भाई
चल बसा⁵ हुरे जरी⁶ फिर न कुछ आवाज़ आई
ताएरे रूह⁷ ने परवाज़⁸ की तूबा⁹ की तरफ़
पुतलियां¹⁰ रह गईं फिर कर¹¹ शहेवाला¹² की तरफ़

¹ इमाम हुसैन

² इत्र बनाने के लिए फूलों से जो रस निकाला जाता है उसे भी अर्क कहते हैं

³ पीला रंग

⁴ इमाम हुसैन

⁵ मरना

⁶ बहादुर

⁷ रूह का परिंदा यानी जान

⁸ उड़ान

⁹ जन्नत का एक पेड़। परिंदा उड़ कर पेड़ पर बैठता है। ताएर और तूबा में रिआयते लफ़्ज़ी

¹⁰ आँख के सफ़ेद दीदे का काला हिस्सा

¹¹ घूम कर

¹² इमाम हुसैन

کہہ کے یہ گود میں شبیر¹ کی لی انگڑائی
 آیا ماتھے پہ عرق² چہرے پہ زردی³ چھائی
 شہ⁴ نے فرمایا ہمیں چھوڑ چلے کیوں بھائی
 چل بسا⁵ حُر جری⁶ پھر نہ کچھ آواز آئی
 طائرِ روح⁷ نے پرواز⁸ کی طوبا⁹ کی طرف
 پتلیاں¹⁰ رہ گئیں پھر کر¹¹ شہِ والا¹² کی طرف

¹ امام حسین

² عطر بنانے کے لیے پھولوں سے جو رس نکالا جاتا ہے اسے بھی عرق کہتے ہیں

³ پیلا رنگ

⁴ امام حسین

⁵ مرنا

⁶ بہادر

⁷ روح کا پرندہ یعنی جان

⁸ اڑان

⁹ جنت کا ایک بیڑہ پرندہ اڑ کر بیڑہ پر بیٹھتا ہے۔ طائر اور طوبا میں رعایت لفظی

¹⁰ آنکھ کے سفید دیدے کا کالا حصہ

¹¹ گھوم کر

¹² امام حسین

लाश उठा कर शहेदी¹ खेमे² के दर³ पर आए
पांव महमां के सँभाले अली अकबर⁴ आए
गुल⁵ हुआ खेमाए अक़दस⁶ में कि सरवर⁷ आए
पीछे पर्दे के हरम⁸ खोले हुए सर⁹ आए
दुख्तरे फ़ातेमा¹⁰ सामाने अज़ा¹¹ करने लगी
फ़िज़्ज़ा¹² पर्दे के उधर आ के बुका¹³ करने लगी

¹ इमाम हुसैन

² कपड़े और बांस का बना हुआ घर, तंबू

³ दरवाज़ा

⁴ इमाम हुसैन के बेटे

⁵ शोर

⁶ इज़्ज़त वाला

⁷ इमाम हुसैन

⁸ घर की औरतें

⁹ मरने वाले का ग़म मनाने का तरीका

¹⁰ हज़रत मुहम्मद की बेटी हज़रत फ़ातेमा की बेटी यानी जनाबे ज़ह्रा

¹¹ ग़म

¹² इमाम हुसैन की कनीज़

¹³ रोना

لاش اٹھا کر شہِ دیں¹ خیمے² کے در³ پر آئے
 پاؤں مہماں کے سنبھالے علی اکبر⁴ آئے
 غل⁵ ہوا خیمہ اقدس⁶ میں کہ سرور⁷ آئے
 پیچھے پردے کے حرم⁸ کھولے ہوئے سر⁹ آئے
 دخترِ فاطمہ¹⁰ سامانِ عزا¹¹ کرنے لگی
 فضا¹² پردے کے ادھر آ کے بکا¹³ کرنے لگی

- 1 امام حسین
- 2 کپڑے اور بانس کا بنا ہوا گھر، تنبو
- 3 دروازہ
- 4 امام حسین کے بیٹے
- 5 شور
- 6 عزت والا
- 7 امام حسین
- 8 گھر کی عورتیں
- 9 مرنے والے کا غم منانے کا طریقہ
- 10 حضرت محمد کی بیٹی حضرت فاطمہ کی بیٹی یعنی جناب زینب
- 11 غم
- 12 امام حسین کی کنیز
- 13 رونا

बस अनीस अब ये दुआ माँग कि ए रब्बे इबाद¹
लखनऊ² के तबके³ को तू सदा⁴ रख आबाद
रोने वाले शहे वाला⁵ के रहें खल्क⁶ में शाद⁷
उन के साए में बुरोमन्द⁸ हो उन की औलाद
अश्रए माहे अज़ा⁹ नाला कशी¹⁰ में गुज़रे
साल भर शाह¹¹ के गुलामों को खुशी में गुज़रे

¹ इबादत करने वालों का अल्लाह

² हिन्दुस्तान की रियासत उत्तर प्रदेश की राजधानी

³ लोग

⁴ हमेशा

⁵ इमाम हुसैन

⁶ दुनिया

⁷ खुश

⁸ पर्वरिश

⁹ इस्लामी कलेंडर के पहले महीने मुहर्रम के शुरु के दस दिन

¹⁰ रोना

¹¹ इमाम हुसैन

بس انیس اب یہ دعا مانگ کہ اے ربِّ عباد¹
 لکھنؤ² کے طبقے³ کو تو سدا⁴ رکھ آباد
 رونے والے شہ والا⁵ کے رہیں خلق⁶ میں شاد⁷
 اُن کے سائے میں بُرومند⁸ ہو اُن کی اولاد
 عشرہ ماہِ عزاء⁹ نالہ کشی¹⁰ میں گزرے
 سال بھر شہ¹¹ کے غلاموں کو خوشی میں گزرے

¹ عبادت کرنے والوں کا اللہ

² ہندوستان کی ریاست اترپردیش کی راجدھانی

³ لوگ

⁴ ہمیشہ

⁵ امام حسین

⁶ دنیا

⁷ خوش

⁸ پرورش

⁹ اسلامی کلنڈر کے پہلے مہینے محرم کے شروع کے دس دن

¹⁰ رونا

¹¹ امام حسین